

A photograph of several golden Buddha statues in a meditative pose, likely from a Buddhist temple. The statues are shown from the waist up, with their hands in the Anjali mudra (prayer gesture). The lighting is warm, highlighting the metallic texture of the statues. The background is slightly blurred, showing architectural elements of the temple.

Valpola Rahula

**ČEMU JE BUDA
PODUČAVAO**

Valpola Rahula
ČEMU JE BUDA PODUČAVAO

Valpola Rahula

Čemu je Buda pođučavao

Prevod

Branislav Kovačević

Naslov izvornika

Walpola Rahula

What the Buddha Taught

Srpsko izdanje

Theravada budističko društvo "Srednji put"

www.yu-budizam.com/srednjiput

budizam@yahoo.com

Copyright za prevod

© Branislav Kovačević 2000

Fotografija na koricama

**Ova knjiga je namenjena isključivo za BESPLATNU distribuciju,
kao dar Dhamme**

Sadržaj

Predgovor	7
Buda	9
Budistički pogled na svet	11
Prva plemenita istina	25
Druga plemenita istina	39
Treća plemenita istina	45
Četvrta plemenita istina	55
Učenje o nepostojanju sopstva	70
“Meditacija” ili oplemenjivanje uma	75
Budino učenje danas	86
Odabrani tekstovi	92
Skraćenice	100
Rečnik	117
Bibliografija	126

Predgovor

Svuda u svetu danas raste interesovanje za budizam. Mnoštvo Sje društava i grupa osnovano i objavljeno je jako puno knjiga čija je tema Budino učenje. Međutim, za žaljenje je što su većinu njih napisali oni koji nisu sasvim kompetentni ili u tom svom poslu polaze od pogrešnih pretpostavki proizašlih iz drugih religija, pa je onda neizbežno pogrešno predstavljanje i tumačenje predmeta o kojem pišu. Jedan profesor uporedne religije koji je nedavno objavio knjigu o budizmu nije znao čak ni to da je Ananda, verni Budin pratilac, bio bhikkhu (monah), već je mislio da je reč o nezaredenom sledbeniku! Dakle, čitaocu nije teško da zamisli kakvo mu znanje o budizmu takve knjige mogu doneti.

Što se mene tiče, u ovoj knjižici sam se trudio da je prilagodim obrazovanom i pronicljivom čitaocu, ne suviše upućenom u čitavu problematiku, a kojeg interesuje čemu je to Buda podučavao. Cilj mi je bio da u kraćim crtama, što je moguće neposrednije i jednostavnije, što vernije izložim Budino učenje onakvo kakvo nalazimo u originalnim pali tekstovima Tipitake, koje su naučnici jednodušno ocenili kao najranije celovite zapise Budine nauke. Materijal koji je ovde korišćen i citirani odlomci preuzeti su direktno iz tih tekstova. Tek na nekoliko mesta okrenuo sam se kasnijim spisima.

Takode sam na umu imao i čitaoca koji već ima neka znanja o tome šta je Buda propovedao i želeo bi to svoje znanje još da produbi. Da bih mu u tome pomogao, nisam samo dao pali ekvivalente za većinu ključnih pojmova, već i upućivanja na originalne tekstove u fusnotama i selektivnu bibliografiju.

Buda

Buda, čije je ime Siddhattha (Siddhartha na sanskritu), a porodično ime Gotama (sansk. Gautama), živeo je na severu Indije u šestom veku pre naše ere. Njegov otac, Sudodana, vladao je kraljevstvom Sakja (u današnjem Nepal). Majka mu je bila Maja. U skladu sa tadašnjim običajima, bio je oženjen još kao sasvim mlad, u šesnaestoj godini, za prelepu i odanu mladu princezu Jasodaru. Mladi princ je živeo u svojoj palati okružen raskoši. Ali je iznenada, suočen sa stvarnošću života i patnjom ljudi, odlučio da pronade rešenje – put koji vodi izvan te sveopšte patnje. U dvadeset devetoj godini, neposredno po rođenju svoga sina prvenca Rahule, napustio je kraljevstvo i postao asketa tragajući za rešenjem.

Šest godina je asketa Gotama tumarao dolinom Ganga, srećao čuvene religiozne učitelje, proučavao i sledio njihove sisteme i metode, i podvrgavao sebe iscrpljujućem asketskom vežbanju. Ipak, sve to ga nije zadovoljilo. Tako je napustio sve tradicionalne religije i njihove metode i krenuo sopstvenim putem. Njime je išao sve do onog trenutka kada je, sedeći pod drvetom (od tada poznatim kao “drvo mudrosti”), na obali reke Nerandare u Bodgaji (blizu Gaje u današnjoj indijskoj državi Bihar) Gotama u svojoj 35. godini postigao prosvetljenje, posle kojeg je dobio naziv Buda, “Budni”.

Prvu propoved posle prosvetljenja Gotama Buda je saopštio petorici asketa, svojih ranijih prijatelja, u Parku jelena u Isipatani (današnjem Sarnatu) blizu Benaresa. Od tog dana, pa tokom 45 godina, podučavao je on muškarce i žene svih slojeva – kraljeve i

seljake, bramane i otpadnike iz kastinskog sistema, imućne i prosjake, svece i razbojнике – ne praveći ni najmanju razliku među njima. Nije priznavao bilo kakve razlike u klasi ili društvenoj grupi, a Put o kojem je propovedao bio je pristupačan svim muškarcima i ženama spremnim da ga razumeju i slede. U osamdesetoj godini Buda je preminuo u Kusinari (u današnjoj indijskoj državi Utar Pradeš).

Danas budizam srećemo na Šri Lanki, u Burmi, Tajlandu, Kampučiji, Laosu, Vijetnamu, Tibetu, Kini, Japanu, Mongoliji, Koreji, na Tajvanu, u nekim delovima Indije, Pakistanu i Nepalu, kao i u Sovjetskom Savezu. U svetu ima preko petsto miliona budista.

Budistički pogled na svet

Među osnivačima religija Buda je (ukoliko njegovo učenje uopšte možemo da nazovemo religijom u pravom značenju te reči) bio jedini učitelj koji nije tvrdio da je bilo šta drugo do obično ljudsko biće. Ostali učitelji behu ili bogovi ili njihove inkarnacije u različitim oblicima ili su, pak, tvrdili da su njima nadahnuti. Buda ne samo da je bio ljudsko biće, već je tvrdio da ga ne nadahnjuje bilo kakav bog ili spoljašnja sila. Sva svoja postignuća pripisivao je ljudskom naporu i ljudskim sposobnostima. Čovek i jedino čovek može postati Buda. Svaki čovek u sebi sadrži mogućnost da postane Buda, i to zavisi jedino od njegove želje i truda. Budu možemo nazvati čovekom par excellence. On je bio toliko savršen u svojoj "ljudskosti" da su ga najširi slojevi sledbenika kasnije počeli smatrati "nadčovekom".

Prema Budinom shvatanju, čovekov položaj je izuzetan. On je sam svoj gospodar i ne postoji biće ili sila koja stoji iznad njega i određuje njegovu sudbinu.

"Svako je sam sebi utočište, a i ko bi drugi to mogao biti?" [1] govorio je Buda. Opominjao je svoje učenike da "budu sami svoje utočište" i nikada ne tragaju za utočištem u drugom ili se oslanjaju na njegovu pomoć. [2]

Poučavao je, ohrabrivao i podsticao svakoga da se usavršava i izbori za sopstveno oslobođenje, jer u čoveku je moć da samoga sebe izbavi iz svih okova i to kroz lični napor i oštroumnost. Buda kaže: "Sami za sebe morate da pređete taj put; tathagate [3] ga jedino pokazuju." [4]

Ukoliko bi Budu uopšte trebalo nazivati "spasiocem", to je

jedino u smislu da je on ponovi otkrio i ukazao na put izbavljenja, nirvanu. No, taj put mora preći svako za sebe.

Na osnovu tog principa individualne odgovornosti Buda ostavlja slobodu svojim sledbenicima. U Mahaparinibbana sutti Buda kaže da nikada nije ni pomišljao da nadzire sanghu (monaški red) [5], niti je želeo da sangha zavisi od njega. Govorio je da ne postoji ništa skriveno u njegovom učenju, niti je ostalo bilo šta sakriveno u “učiteljevoj stisnutoj šaci” (acariya-mutthi); drugim rečima, nikada svoje slušaocce nije delio na posvećene i one druge.

Sloboda mišljenja koju je dopuštao Buda nezabeležena je bilo gde u istoriji religija. Ova sloboda je nužna zato što, prema Budi, čovekovo oslobođenje zavisi od njegovog ličnog pronicanja u Istinu, a ne od milosti božije ili bilo kakve spoljašnje sile koja nagrađuje svoje sledbenike.

Buda je jednom posetio gradić Kesaputu u kraljevstvu Kosala. Stanovnici tog grada bili su znani po imenu Kalame. Kada su čuli da je Buda u njihovom gradu, Kalame se sakupiše da ga vide i ovako mu se obratiše:

“Gospodine, ima nekih asketa i bramana koji dolaze u Kesaputu. Oni svoju vlastitu teoriju objašnjavaju i tumače, a tuđu teoriju oni kude, ocrnjuju, zanemaruju i obezvređuju. Onda dođu neki drugi askete i bramani, pa i oni objašnjavaju i tumače samo vlastitu teoriju, a tuđu kude, ocrnjuju, zanemaruju i obezvređuju. Tako smo mi, gospodine, u sumnji i nedoumici kad je reč o njima i pitamo se koji od ovih asketa i bramana govori pravo, a koji od njih laže?”

Tada im Buda dade ovakav savet, jedinstven u istoriji religija:

“Da, Kalame, normalno je što sumnjate i u nedoumici ste, jer nedoumica je nastala iz onoga što je sumnjivo. Zato, Kalame, ne dajte se zavesti onim što se prepričava, ni što je postalo tradicija; ni tvrdnjama, ni zato što je u skladu sa svetim knjigama, ni

logičkim zaključcima i domišljanjima, ni zato što se po svemu čini da je tako, ni zato što vam neko gledišče izgleda uverljivo, ni zato što tako kaže isposnik koji vam je učitelj. Tek onda, Kalame, kada sami uvidite da su određene stvari nepovoljne (akusala) i pogrešne, tek tada ih napustite... A kada sami uvidite da su određene stvari povoljne (kusala) i ispravne, tek tada ih prihvatite i sledite.” [6]

Buda je otišao čak i dalje. Govorio je monasima da svaki sledbenik treba da kritički posmatra i samog tathagatu (Budu), tako da bi mogao do kraja da učvrsti svoje poverenje prema učitelju kojeg sledi. [7]

Prema Budinom učenju, sumnja (vicikiccha) jedna je od pet prepreka (*nivarana*) [8] za jasno shvatanje Istine i duhovno (i bilo kakvo drugo) napredovanje. Međutim, sumnja nije “greh”, jer u budizmu nema elemenata vere. Zapravo, u budizmu ne postoji ni “greh” u značenju u kojem se on shvata u pojedinim religijama. Koren svakog zla je neznanje (avijja) i pogrešno stanovište (*miccha ditthi*). Neporeciva je činjenica da sve dok postoji sumnja, nedoumica, kolebanje, nikakav napredak nije moguć: Isto tako je neosporno da sumnje mora biti sve dok nešto ne razumemo ili jasno sagledamo. No da bismo išli napred apsolutno je nužno da se oslobodimo sumnje. Da bismo se oslobodili sumnje moramo jasno da vidimo.

Besmisleno je govoriti da ne treba da sumnjamo ili da treba da verujemo. Ako jednostavno kažete “ja verujem”, to ne znači da razumete i da vidite. Kada student rešava matematički problem, on dolazi do tačke iza koje ne zna kako da krene dalje i tada postaje sumnjičav i u nedoumici je. Sve dok je u njemu ta sumnja, on ne može da nastavi. Ukoliko želi da se primakne rešenju, mora razrešiti tu sumnju. A postoje putevi da se ta sumnja razreši. Reći jednostavno “verujem” ili “ne sumnjam” nikako ne znači i rešenje problema. Prisiliti sebe da poverujemo i prihvatimo neku stvar bez njezinog razumevanja je politički, a ne duhovni i intelektu-

alni gest.

Buda je uvek nastojao da rasprši sumnju. Čak i neposredno pred smrt nekoliko puta zaredom pita svoje učenike ima li u njima bilo kakve nedoumice vezane za njegovo učenje, opominjući ih da se ne kaju kasnije što nisu na vreme odagnali te nedoumice. No učenici su ostali nemi. Dirljiv je njegov komentar na to: “Ukoliko ništa ne pitate samo iz poštovanja prema Učitelju, pitajte barem svoga prijatelja do sebe” (tj. kažite mu šta da on kasnije pita u vaše ime). [9] Onoga ko proučava istoriju religija zapanjuje ne samo sloboda mišljenja, već isto tako i tolerancija na koju nailazimo kod Bude. Jednom je u Nalandi sam Mahavira (veliki đainski reformator) poslao uglednog i bogatog Upalija, poznatog laičkog sledbenika đaina, da se sretne sa Budom i porazi ga u raspravljanju o određenim pitanjima teorije karme, jer se Budino stanovište o tome problemu razlikovalo od Mahavirinog. [10] Potpuno suprotno očekivanjima, Upali je na kraju diskusije ostao ubeđen da je Budino stanovište ispravno, a ono njegovog učitelja pogrešno. Zato je zamolio Buda da ga prihvati kao jednog od svojih nezaređenih sledbenika (upasaka). No Buda ga zamoli da o tome još jednom razmisli i da ne pre nagluje; jer “pomno razmatranje je dobro za ljude tako ugledne kao što si ti”. Kada je Upali ponovio svoju želju, Buda zatraži od njega da nastavi da poštuje i podržava i svoje dotadašnje religiozne učitelje kao što je to činio i do tada. [11]

U trećem veku pre naše ere, veliki budistički imperator Aško-ka, sledeći taj plemeniti primer tolerancije i razumevanja, poštovao je i pomagao sve ostale religije svoje nepregledne imperije. U jednom od svojih edikata uklesanih u steni, čiji se original može još i danas čitati, imperator objavljuje:

“Ne treba poštovati samo svoju, a odbacivati religije drugih, već ih treba poštovati zbog ovog ili onog razloga. Na taj način pomažemo sopstvenoj religiji da raste i činimo uslugu religijama drugih. Čineći suprotno kopamo grob sopstvenoj religiji i

isto tako štetimo i drugima. Ko god štuje sopstvenu religiju i blati druge, čini to zapravo posvećujući se svojoj religiji i pomišlja: 'Veličaću svoju religiju.' Ali, naprotiv, on je time smrtno ranjava. Jedino je ovakvo razmišljanje ispravno: Neka svi slušaju i budu voljni da saslušaju učenja koja drugi propovedaju" [12]

Ovde bismo dodali samo toliko da bi ovaj duh razumevanja danas trebalo primeniti ne samo na planu religija, već i na sve ostalo.

Taj duh tolerancije i razumevanja bio je od samog početka jedan od najcenjenijih ideala budističke kulture i civilizacije. Otuda ne postoji nijedan primer progona ili prolivanja makar kapi krvi radi preobraćanja u budizam ili njegovog propagiranja tokom istorije duge 2.500 godina. On se proširio Azijom na miran način i danas ima više od petsto miliona sledbenika: Nasilje u bilo kom obliku, bilo kojim povodom, apsolutno je protivno Budinom učenju.

Često se postavlja sledeće pitanje: Je li budizam religija ili filozofija? Nema nikakvog značaja kako ga nazivate. Budizam ostaje ono što jeste kakvu god mu etiketu prilepili. Etiketa je bespredmetna. Čak i etiketa "budizam" koju stavljamo na Budino učenje nema mnogo važnosti. Imena nisu nešto što pripada suštini.

Kakav je smisao imena? Ono što nazivamo ružom mirisalo bi pod bilo kojim imenom jednako zanosno.

Na isti način, Istini nije potrebna etiketa: ona nije ni budistička, ni hrišćanska, hinduistička niti muslimariska. Ona nije bilo čiji monopol. Sektaške etikete su prepreka nezavisnom razumevanju Istine i uzrokuju opasne predrasude u ljudskim umovima.

Ovo ne važi samo u stvarima intelekta i duhovnosti, već isto tako i u odnosima među ljudima. Kada, na primer, sretnemo čoveka, ne posmatramo ga kao ljudsko biće, već na njega odmah stavljamo etiketu: Englez, Francuz, Namac, Amerikanae ili Jevre-

jin i gledamo ga kroz sve one predrasude koje su u našem umu povezane sa tom etiketom. I pored toga što on može biti lišen svih tih atributa koje smo mu pripisali.

Ljudi su toliko privrženi najrazličitijim etiketama da čak idu dotle da ih stavljaju na ljudske kvalitete i emocije zajedničke za sve: Tako govore o različitim “tipovima” milosrđa, kao što su, na primer hrišćansko milosrđe ili budističko milosrđe, tako da sa prezirom gledaju na druge “tipove” milosrđa. No milosrđe ne može biti sektaško; ono nije ni hrišćansko ni budističko, hinduističko niti muslimansko. Majčina ljubav prema detetu nije ni budistička ni hrišćanska: to je majčinska ljubav. Ljudskim osobinama i emocijama, kao što su ljubav, milosrđe, samilost, tolerancija, strpljenje, prijateljstvo, želja, mržnja, zlovolja, neznanje; obmanutost itd. nisu potrebne sektaške etikete; one ne pripadaju nijednoj pojedinačnoj religiji.

Za tragaoca za istinom nebitno je odakle neka ideja potiče, Izvor i razvoj jedne ideje su stvar za akademsko ispitivanje. Za pravo, da bismo razumeli Istinu nije potrebno da znamo čak ni to da učenje potiče od Bude ili nekog drugog. Suština je viđenje stvari, njeno razumevanje. U Majjhima nikayi (sutta broj 140) ima jedna važna priča koja to ilustruje.

Buda je jednom prenoćio u kući jednog grnčara. U toj kući je boravio i mladi pustinjač koji je tu stigao još ranije. Oni se nisu poznavali. Buda primeti pustinjaka i pomisli: “Prijatno je ponašanje ovog mladića. Bilo bi dobro da se raspitam o njemu.” Tako ga Buda upita: “O bhikkhu, [13] u čije ime ti napusti dom? Ko ti je učitelj? Kojem se učenju priklanjaš?”

“O prijatelju,” odgovori mladić, “ima jedan pustinjač Gota-ma, izdanak plemena Sakja, koji ostavi svoj rod kako bi se odao pustinjačkom životu. Za njega se govori da je arahant, potpuno prosvetljen. U ime tog Blaženog postadoh pustinjač. On je moj učitelj i njegovom se učenju priklanjam”.

“A gde sada boravi taj Blaženi, arahant, potpuno prosvetlje-

ni?”

“Tamo na severu, prijatelju, nalazi se grad Savati. Tamo sada živi taj Blaženi, arahant, potpuno prosvetljeni.”

“Jesi li ikada video tog Blaženog? Bi li ga prepoznao da ga ugledaš?”

“Nikada nisam video Blaženog. Niti bih ga prepoznao da ga ugledam.”

Buda shvati da je u njegovo ime taj nepoznati mladić napustio svoj dom i postao pustinjač. Ne otkrivajući ko je, on mu ovako reče: “O bhikkhu, poučicu te učenju. Slušaj i dobro pazi šta ću ti reći.” “Vrlo dobro, prijatelju,” reče mladić u znak pristanka.

Tada Buda ovom mladiću izreče jedan od najznačajnijih govora u kojima se objašnjava Istina (na narednim stranicama data je njegova suština). [14]

Tek na kraju govora mladi pustinjač, čije ime beše Pukusati, shvata da je osoba koja mu govori sam Buda. Zato on ustaje, staje pred Budu, klanja se do nogu Učiteljevih i izvinjava se što ga je oslovljavao sa “prijatelju”. [15] Tada moli Budu da ga zaredi i primi u monaški red (sangha).

Buda ga pita ima li već posudu za prošenje hrane i ogrtač. (Bhikkhu mora imati tri ogrtača i posudu za prošenje hrane.) Kada Pukusati na to odgovori odrečno, Buda reče da ga bez toga ne može zarediti. Pukusati izađe napolje kako bi našao posudu i ogrtače, ali na njega nasrnu razjareni bik i ubije ga. [16]

Kasnije, kada je tužna vest došla do Bude, on objavi da je Pukusati bio mudrac koji je već ugledao Istinu, dosegao stanje pred samo postizanje nirvane i da se ponovi rodio u egzistenciji u kojoj će postati arahant [17] i na kraju umreti da se više nikada ne pojavi u ovome svetu. [18]

Iz ove priče je sasvim jasno da Pukusati kada je slušao Budine reči i razumeo njegovo učenje nije uopšte znao ko mu to govori, odnosno čije je to učenje. On je video Istinu. Ukoliko je lek dobar, bolest će biti izlečena. Nije nužno znati ko ga je pripre-

mio i gde.

Skoro sve religije su sagrađene na veri – na “slepoj” veri, reklo bi se. No u budizmu naglasak je na “viđenju”, znanju, razumevanju, a ne na veri, odnosno verovanju.

U budističkim tekstovima nailazimo na reč saddha (sansk. sraddha), koja se obično prevodi sa “vera” ili “verovanje”. Ali saddha nije “vera” kao takva, već pre “poverenje” rođeno iz ubeđenja. U popularnom budizmu i takođe u uobičajenoj upotrebi u tekstovima reč saddha, treba to priznati, ima jedan element “vere” u tom smislu da označava poverenje u Budu, dhammu (učenu) i sanghu (redu).

Prema Asangi, velikom budističkom filozofu iz četvrtog veka naše ere, sraddha ima tri vida: (1) puna i čvrsta ubeđenost da neka stvar jeste, (2) smireno uživanje u dobrim osobinama i (3) težnja ili želja da se dosegne neki objekat koji je na vidiku. [19]

Kako god je formulisali, vera ili verovanje onako kako je shvaćeno u većini religija nema mnogo veze sa budizmom [20]

Pitanje verovanja iskrsava onda kada nema viđenja – viđenja i u doslovnom i u prenesenom značenju. Onog trenutka kad progledate nestaje pitanje verovanja. Ako vam kažem da imam dragulj skriven u stisnutoj šaci, javlja se pitanje verovanja jer ga vi sami ne vidite. Ali ako otvorim šaku i pokažem vam dragulj, tada ga i sami vidite i ne postavlja se uopšte pitanje verovanja. Otuda izraz u drevnim budističkim tekstovima: “Shvativši kao što gledamo dragulj (ili lotosov cvet) na dlanu”.

Budin sledbenik po imenu Musila kaže drugom monahu: “Priatelju Savita, i bez predanosti, vere i verovanja, [21] bez dopadanja i sklonosti, bez glasina ili tradicije, bez razmatranja onoga što je očigledno, bez uživanja u spekulacijama, znam da prestanak nastajanja jeste nirvana.” [22]

A Buda kaže: “O prosjaci, kažem vam da razaranje prljanja i nečistoća uma jeste (predodređeno) za onoga ko zna i ko vidi, a

ne za onoga ko ne zna i ne vidi.” [23]

Uvek je u pitanju znanje i viđenje, a ne verovanje. Budino učenje se karakteriše kao ehi passiko, jer poziva “dođi i vidi”, ali ne dodi i veruj.

Izrazi korišćeni svuda u budističkim tekstovima da se označe oni koji su shvatili Istinu su: “Otvori se nenatrunjeno i nezamućeno oko Istine (dhamma-cakkhu): “Ugledao je Istinu, dosegao je Istinu, saznao je Istinu, prodro je u Istinu, prevazišao je sumnju, u njemu nema kolebanja. Tako on uz pomoć ispravne mudrosti to vidi onako kako jeste (yatha bhutam)”. [24] Misleći na sopstveno prosvetljenje, Buda je rekao: “Oko beše rođeno, znanje beše rođeno, mudrost beše rođena, nauk beše rođen, svetlost beše rođena.” [25] Uvek je u pitanju viđenje na osnovu znanja ili mudrosti (ñāṇa-dassana), a ne verovanje na osnovu vere.

Sve ovo je imalo izuzetnu važnost u vreme kada je braman-ska ortodoksija netolerantno insistirala na verovanju i prihvatanju svoje tradicije i autoriteta kao jedine istine, i to bez ikakvog dovođenja u sumnju. Jednom je grupa učenih i svima znanih bramana otišla da poseti Budu i dugo je sa njim raspravljala. Jedan iz te grupe, šesnaestogodišnji braman po imenu Kapatika, smatran je izuzetno oštroumnim i on Budi postavi sledeće pitanje: [26]

“Blaženi Gotama, postoje drevni spisi bramana koji su usmenom predajom prenošeni s kolena na koleno. Imajući ih u vidu, bramani dolaze do apsolutnog zaključka: ‘Jedino je ovo Istina i sve ostalo je lažno.’ Šta o tome misli blaženi Gotama?”

A Buda ga upita: “Ima li među bramanima ijednoga koji tvrdi da on lično zna i vidi ovo: ‘Jedino je ovo Istina i sve ostalo je lažno.’?”

Mladić beše pošten i reče: “Ne”.

“A ima li neki učitelj ili učitelj učitelja bramana unazad sve do sedme generacije ili bilo koji od prvih autora tih tekstova koji tvrdi da on lično zna i vidi: ‘Jedino je ovo Istina i sve ostalo je lažno.’?”

“Ne.”

“Onda su oni poput kolone slepaca od kojih se svaki drži za onoga ispred sebe; prvi od njih ne vidi, onaj u sredini ne vidi i poslednji takođe ne vidi. Tako mi se bramanska zajednica čini poput te kolone slepaca.”

Zatim Buda daje grupi bramana izuzetno važan savet: “Ne valja za mudrog čoveka koji podržava (doslovno: štiti) istinu da dođe do zaključka: ‘Jedino je ovo istina i sve ostalo je lažno.’”

Na pitanje mladog bramana da objasni ideju podržavanja ili zaštite istine, Buda reče: “Čovek poseduje veru. Ako kaže ‘Ovo je moja vera’, utoliko podržava istinu. Ali odatle on ne može nastaviti dalje do apsolutnog zaključka: ‘Jedino je ovo Istina i sve ostalo je lažno.’” Drugim rečima, čovek može da veruje u šta hoće i može reći ‘Verujem u to’. Utoliko on poštuje istinu. Ali zbog onoga u šta veruje ne treba da kaže kako je to i jedina istina, a sve drugo je lažno.

Buda kaže: “Biti privržen jednoj stvari (određenom stanovištu) i gledati na druge stvari (stanovišta) kao na manje vredne – to mudraci nazivaju okovom.” [27]

Jednom je Buda objašnjavao [28] svojim učenicima učenje o uzroku i posledici i oni mu rekoše da ga vide i razumeju sasvim jasno. Onda im Buda reče:

“O prosjaci, čak i ovo stanovište, koje je toliko čisto i toliko jasno, ako prijanjate uz njega, ako se njime poigravate, ako ga krijete od drugih; ako ste njime privučeni, tada ne razumete da je učenje slično splavu, koji služi da se pređe reka, a ne da se vežemo za njega.” [29]

Na drugom mestu Buda objašnjava ovo čuveno poređenje svoga učenja sa splavom, na kojem se prelazi reka, a ne služi za to da ga prihvatimo i vučemo na ledima:

“O prosjaci, jedan čovek krete na put. Stiže do velike reke. Na ovoj strani je bila opasna, dok je sa druge strane sigurna i bez opasnosti. Nikakav čamac ne ide na drugu obalu, koja je sigurna

i bez opasnosti, niti ima kakvog mosta da bi se moglo preći. On kaže sebi: 'Ovo je ogromna voda i obala je sa ove strane puna opasnosti; no suprotna je obala sigurna i bez opasnosti. Nikakav čamac ne ide na drugu obalu, niti ima kakvog mosta da bi se moglo preći. Zato bi bilo dobro kada bih nakupio trave, drveta, grana i lišća i napravio splav; njime bih bez problema prešao na drugu obalu veslajući nogama i rukama.'

Tada taj čovek, o prosjaci, nakupi trave, drveta, grana i lišća i napravi splav, njime bez problema pređe na drugu obalu veslajući nogama i rukama. Prešavši reku i domogavši se druge obale, on pomisli: 'Ovaj splav mi je mnogo pomogao. Uz njegovu pomoć sam bez problema prešao na drugu obalu veslajući nogama i rukama. Bilo bi dobro ako ponesem ovaj splav na leđima kud god dalje krenem.'

Šta mislite, o prosjaci, ako tako učini postupa li taj čovek ispravno u pogledu splava?" "Ne, gospodine." "Kako bi, onda, trebalo on ispravno da postupi u pogledu splava? Pošto je prešao reku i domogao se druge obale, pretpostavimo da je taj čovek pomislio: 'Ovaj splav mi je mnogo pomogao. Uz njegovu pomoć sam bez problema prešao na drugu obalu veslajući nogama i rukama. Bilo bi dobro ako bih splav izvukao iz vode ili ga privezao za obalu, a onda krenuo dalje putem'. Ako bi tako postupio, taj bi čovek pravilno postupio u odnosu na splav.

Na isti način, o prosjaci, poučavao sam vas učenju sličnom tom splavu – ono služi da se pređe bujica, a ne za nošenje. Vi, o prosjaci, koji uviđate da je učenje slično splavu trebalo bi da napustite dobre stvari (dhamma); a još pre bi trebalo da napustite loše stvari (adharnota). [30]

Iz ove parabole sasvim je jasno da je Budino učenje namenjeno da čoveka odvede do sigurnosti, mira, sreće, smirenosti, dostizanja nirvane. Celokupno učenje koje je izlagao Buda vodi tom cilju. On nije govorio bilo šta samo zato da bi zadovoljio intelektualnu znatiželju. On beše praktični učitelj i poučavao je samo

onim stvarima koje će čoveku doneti mir i sreću.

Buda je jednom boravio u šumi Simsapi u Kosambiju (blizu Alahabada). Uzeo je nekoliko listova i zapitao svoje učenike: “Šta mislite, o prosjaci, čega je više? Ovih nekoliko listova u mojoj ruci ili listova na ovom drveću oko nas?”

“Gospodine, sasvim je malo listova u ruci Blaženog, a listova u šumi Simsapi je bezbroj.”

“Isto tako, prosjaci, malo vam rekoah od onoga što znam, jer toga je neuporedivo više. A zašto vam nisam rekao (sve ostalo)? Zato što to nije bitno... ne vodi ka nirvani. Eto zato vam nisam govorio o tim stvarima.” [31]

Isprazno je, kao što to neki učenjaci pokušavaju da čine, razbijati glavu oko toga šta je to sve Buda znao a nije nam saopštio.

Buda nije mario za diskusiju o nevažnim metafizičkim pitanjima koja su čisto spekulativna i stvaraju veštačke probleme. Smatrao ih je “šumom ubedenja”. Čini se da je među njegovim učenicima bilo i takvih koji se nisu oduševljavali ovakvim stavom. Jer imamo primer jednog od njih, po imenu Malunkyaputa, koji je Budi postavio deset dobro znanih, klasičnih pitanja o metafizičkim problemima i zahtevao odgovore. [32]

Jednog dana je Malunkyaputa ustao posle svoje popodnevne meditacije, otišao do Bude, pozdravio ga, seo sa strane i rekao: “Gospodine, dok sam meditirao u samoći ova se misao u meni javi: Ovi su problemi neobjašnjeni, njih je Blaženi ostavio po strani i zanemario. To su (1) je li univerzum večan ili (2) nije večan, (3) je li univerzum konačan ili (4) nije konačan, (5) je li duša isto što i telo ili je (6) duša jedno, a telo drugo, (7) postoji li Tathagata posle smrti ili (8) on ne postoji posle smrti ili (10) on u isto vreme ne postoji i postoji posle smrti. Ove mi probleme Blaženi nije objasnio. Takav me (stav) ne raduje i ne čini zahvalnim: Otići ću do Blaženog i upitati ga o tome. Ukoliko mi Blaženi objasni sve te stvari; tada ću nastaviti sveti život pod njegovim vodstvom. Ukoliko mi ih ne objasni, napustiću zajednicu i otići. Ako Blaženi zna

da je univerzum večan, neka mi to i objasni. Ako Blaženi zna da univerzum nije večan, neka to i kaže. Ako Blaženi ne zna je li univerzum večan ili ne itd., tada je za osobu koja ne zna najpoštenije da kaže: ‘Ne znam ništa o tome i u to nisam pronikao.’”

Budin odgovor Malunkyaputi dobro bi mogao da posluži milionima onih koji traće dragoceno vreme na takva metafizička pitanja i bespotrebno pomućuju mir svoga uma:

“Jesam li ti kad rekao, Malunkyaputa: ‘Hajde, Malunkyaputa, vodi sveti život pod mojim vođstvom i ja ću ti dati odgovor na ta pitanja?’”

“Ne, gospodine.”

“A jesi li ti, Malunkyaputa, ikada meni ovako rekao: ‘Gospodine, vodiću sveti život pod vodstvom Blaženog, a on će mi odgovoriti na ta pitanja?’”

“Ne, gospodine.”

“Pa čak ni sada, Malunkyaputa, ja ti ne kažem: ‘Hajde vodi sveti život pod mojim vođstvom i ja ću razjasniti ta pitanja.

A ni ti ne kažeš meni: ‘Gospodine, vodiću sveti život pod vodstvom Blaženog i on će mi razjasniti ta pitanja.’ U takvoj situaciji, ti usijana glavo, ko koga odbacuje? [33]

Malunkyaputa, ako bilo ko kaže: ‘Neću voditi sveti život pod vođstvom Blaženog sve dok mi ne odgovori na ta pitanja, taj će i smrt dočekati a da mu Tathagata neće dati odgovor na ta pitanja. Zamisli, Malunkyaputa, čoveka ranjenog strelom namočenom u otrov i njegovi prijatelji i rođaci dovedu lekara k njemu. Zamisli da taj čovek tada kaže:

‘Ne dam da mi tu strelu izvadite sve dok ne saznam ko me je ranio; je li to bio kšatrija (pripadnik kaste ratnika) ili braman (pripadnik kaste sveštenika) ili vaišja (pripadnik kaste trgovaca i zemljoradnika) ili šudra (pripadnik najniže kaste robova); kako se zove i iz koje je porodice; je li visok; nizak ili srednjeg rasta; je li mu koža crna, smeđe ili zlatne boje; iz kojeg sela, grada i zemlje on dolazi. Ne dam da mi tu strelu izvadite sve dok ne saznam iz

kakvog luka me je gađao; kakva perca su na streli i od kojeg materijala je izraden vrh strele: Malunkyaputa, taj bi čovek umro a da ne bi doznao odgovor ni na jedno od ovih pitanja.

Isto tako, Malunkyaputa, ako bi neko rekao: 'Neću slediti svetački život Blaženog sve dok ne odgovori na pitanja je li svet večan ili ne itd.,' taj bi umro a da mu Tathagata nije odgovorio na takva pitanja."

Tada Buda objasni Malunkyaputi da svetački život ne zavisi od takvih pitanja. Kakvo god mišljenje mi imali o odgovorima na ove probleme, postoje starost, razaranje, smrt, patnja, žalost, bol; jad, nevolja, "a ja objavljujem prestanak svega toga (nirvana) još u ovom životu."

"Zbog toga, Malunkyaputa, ono što sam objasnio imaj na umu kao objašnjeno, a ono što nisam objasnio kao neobjašnjeno. A koje stvari nisam objasnio? Je li svet večan ili ne itd. (tih deset mišljenja) nisam objasnio. A zašto ih, Malunkyaputa, nisam objasnio? Jer nije korisno, nije suštinski povezano sa duhovnim, svetačkim životom, ne doprinosi odbojnosti, odvojenosti, iščezavanju, smirivanju, dubokom pronicanju, potpunom ostvarenju, nirvani. Zbog toga ti nisam govorio o njima.

A šta sam onda, Malunkyaputa, objasnio? Objasnio sam dukkhu, nastanak dukkhe, okončanje dukkhe i put koji vodi do okončanja dukkhe. [34] Zašto sam, Malunkyaputa, baš to objasnio? Zato što je korisno, suštinski je povezano sa duhovnim, svetačkim životom, doprinosi odbojnosti, odvojenosti, iščezavanju, smirivanju, dubokom pronicanju, potpunom ostvarenju, nirvani. Zbog toga sam ih objasnio.' [35]

Prva plemenita istina:

Dukkha

Suština Budinog učenja leži u četiri plemenite istine (*Cattari Saryiasaccani*), koje je protumačio još u svojoj prvoj propovedi [1] svojim starim prijateljima, petorici asketa, u Isipatani (današnji Sarnat) blizu Benaresa. U toj propovedi, kako je zabeleženo u najstarijoj predaji, te četiri istine ukratko su izložene. No, bezbroj je mesta u ranim budističkim tekstovima gde se one iznova objašnjavaju, sa mnogo više detalja i na različite načine. Ukoliko proučavamo četiri plemenite istine uz pomoć tih mesta i objašnjenja, dobijamo prilično dobru i preciznu predstavu o suštini Budinog učenja onako kako je dato u najstarijim sačuvanim tekstovima.

Četiri plemenite istine su:

1. *Dukkha* [2]
2. *Samudaya*; nastanak ili izvor *dukkhe*
3. *Nirodha*, iskorenjivanje *dukkhe*
4. *Maga*, put koji vodi do iskorenjivanja *dukkhe*.

Prva plemenita istina: dukkha

Prva plemenita istina (*dukkha-ariyasacca*) uglavnom je među većinom poznavalaca prevođena kao “plemenita istina o patnji” i tumačena u smislu da život, prema budizmu, nije ništa drugo do patnja i bol. I prevod i tumačenje u velikoj meri ne zadovoljavaju i promašuju pravo značenje. Upravo zbog ovog ograničenog, proizvoljnog i olakog prevoda i njegovog površnog tumačenja mnogo su bili navedeni na pogrešan zaključak da je

budizam pesimističan.

Pre svega, budizam nije ni pesimističan ni optimističan. Ako je uopšte nešto, on je realističan, jer na realan način gleda na život i svet. Stvari posmatra objektivno (*yatha bhutam*). On vas ne uljuljkuje budalastim rajem, niti plaši i muči svakovrsnim izmišljenim strahotama i grehovima. On vam precizno i objektivno govori šta ste i šta je svet oko vas, ukazuje vam na put kako da usavršite slobodu, mir, uravnoteženost i sreću.

Jedan lekar može preceniti bolest i napustiti svaku nadu u izlečenje. Drugi može neuko objaviti da nikakve bolesti nema i da ni lečenje nije potrebno, obmanjujući tako pacijenta lažnom utehom. Prvog možete nazvati pesimistom, a drugog optimistom. Obojica su podjednako opasni. No, treći lekar tumači ispravno simptome, razume uzrok i prirodu bolesti; jasno uvida da se ona može lečiti i hrabro propisuje terapiju, spasavši tako pacijentu život. Buda je poput ovoga poslednjeg lekara. On je mudri i vešti iscelitelj za bolesti ovoga sveta (*bhisakka* ili *bhaisajya guru*).

Tačno je da pali reč *dukkha* (ili na sanskritu *duhkha*) u uobičajenoj upotrebi znači “patnju”, “bol”, “žalost” ili “jad”, kao suprotnost reči *sukha* koja znači “sreću”, “ugodnost” ili “mir”. Ali pojam *dukkha* kao prva plemenita istina, koja predstavlja Budino viđenje života i sveta, ima dublje filozofsko značenje i pokriva daleko širi smisao. Prihvaćeno je da pojam *dukkha* u prvoj plemenitoj istini sadrži, sasvim očigledno, uobičajeno značenje “patnje”, ali sem toga uključuje dublje ideje kao što su “nesavršenost”, “nestalnost”, “ispražnjenost”, “nesušastvenost”. Otuda je teško pronaći jednu reč koja bi obuhvatila čitav spektar značenja pojma *dukkha* kao prve plemenite istine, pa ga je bolje ostaviti neprevedenog, nego davati pogrešnu i neprikladnu predstavu o njegovom značenju prevodeći ga sa uobičajenim “patnja” i “bol”.

Buda ne odbacuje sreću u životu kada kaže da postoji *patnja*. Naprotiv, on priznaje različite oblike sreće, materijalne i duhovne, za laičke sledbenike, kao i za zaređene. U *Anguttara nikayi*,

jednoj od najstarijih zbirki Budinih govora pisanih na pali jeziku, nalazi se spisak srećnih stvari (sukhani), kao što je sreća porodičnog života i sreća života u osami, sreća čulnih zadovoljstava i sreća odvrćenosti, sreća privrženosti i sreća odvojenosti, fizička sreća i mentalna sreća itd. [3] Ali sve su one uključene u dukkhu. Čak su i veoma pročišćena duhovna stanja dhyana (recueillement ili zadubljenja) postignuta zahvaljujući istrajnoj meditaciji, koja su oslobođena svake trunke patnje u uobičajenom značenju reči, stanja koja se mogu opisati kao nepomućena sreća, kao i stanje dhyana lišeno i prijatnih (sukha) i neprijatnih (dukkha) opažanja i čini ga jedino čista ravnodušnost i svesnost – čak su i takva veoma visoka duhovna stanja uključena u dukkhu: U jednoj od sutta u okviru Majjhima nikaye (jedne od najstarijih zbirki govora), pošto je pohvalio duhovnu sreću ovih dhyana (zadubljenja), Buda kaže za njih da su “prolazna, dukkha i podložna promeni” (anicca dukkha viparinadhamma). [4] Treba ovde uočiti da se reč dukkha eksplicitno pojavljuje. Ne zato što se radi o patnji u uobičajenom značenju reči, već zato što “sve što je prolazno jeste dukkha” (yad aniccam tam dukkham).

Buda beše realističan i objektivan. On kaže, misleći na život i uživanje u čulnim zadovoljstvima, da bi trebalo tri stvari da su, nam jasne: (1) privlačnost i zadovoljstvo (assada), (2) loše posledice, opasnost ili nemogućnost zadovoljenja (adinava) i (3) sloboda ili oslobođenost (nissarana). [5] Kada vidite prijatnu, atraktivnu i lepu osobu; vi je želite, njome ste privučeni, uživete u svakom ponovnom gledanju, izvlačite iz te osobe prijatnost i zadovoljstvo. To je zadovoljstvo (assada). Ono je činjenica iskustva. Ali ovo zadovoljstvo nije trajno, kao što ni ta osoba, niti njezina privlačnost nisu trajni. Kada se okolnosti promene, kada više ne možete da vidite tu osobu, kada ste lišeni tog zadovoljstva, postajete tužni, možete postati nepromišljeni i uznemireni, čak učiniti neku glupost. To je loša, nezadovoljavajuća i opasna strana te slike (adinava). Ovo je takode činjenica iskustva. No, ako

niste privučeni tom osobom, ako ste potpuno ravnodušni, to je sloboda, oslobođenost (nissarana). Ove tri stvari važe za svako zadovoljstvo u životu.

Iz ovoga je jasno da nije u pitanju pesimizam ili optimizam, već da moramo uzeti u obzir zadovoljstva u životu, kao i iz njih proizašle teškoće i neprijatnosti, i uz to oslobođenost od njih, a sve to kako bismo razumeli život u potpunosti i objektivno. Tek tada je moguća istinska sloboda. S ovim u vezi Buda kaže:

“O monasi, ako neki pustinjač ili braman ne uvidi na taj način da uživanje u čulnim zadovoljstvima jeste uživanje, da njima izazvano nezadovoljstvo jeste nezadovoljstvo, da oslobođenost od njih jeste oslobođenost, tada nije moguće da do kraja razume želju za čulnim zadovoljstvima, niti da u to uputi drugoga, niti će drugi, sledeći njegova uputstva potpuno razumeti želju za čulnim zadovoljstvima. Ali, o monasi, ako neki pustinjač ili braman uvidi na taj načinda uživanje u čulnim zadovoljstvima jeste uživanje, da njima izazvano nezadovoljstvo jeste nezadovoljstvo, da oslobođenost od njih jeste oslobođenost, tada je moguće da do kraja razume želju za čulnim zadovoljstvima, da u to uputi drugoga, da drugi sledeći njegova. uputstva potpuno razume želju za čulnim zadovoljstvuna”. [6]

Pojam dukkha može se posmatrati u tri vida: (1) dukkha kao uobičajena patnja (dukkhā-dukkha), (2) dukkha kao proizvod promene (viparināma-dukkha) i (3) dukkha kao uslovljena stanja (saṃkhāra-dukkha). [7]

Sve vrste patnje u životu, kao što su rođenje, starost, bolest, smrt, bliskost sa neprijatnim osobama i stanjima, razdvojenost od voljenih i prijatnih stanja, nedobijanje onoga što želimo, žalost, plač, uznemirenost – svi ovi oblici fizičke i mentalne patnje, koji su najšire prihvaćeni kao patnja ili bol, uključeni su u dukkhu kao uobičajenu patnju (dukkha-dukkha).

Osećaj sreće, srećna okolnost u životu, nisu trajni, nisu neprolazni. Oni se menjaju pre ili kasnije. Kada se dogodi promena,

ona stvara bol, patnju, nesreću. Ova nestalnost uključena je u dukkhu kao proizvod promene (viparinama-dukkha).

Lako je razumeti dva oblika patnje (dukkha) koja smo upravo pomenuli. Sa njima će se svako složiti. Ovaj vid prve plemenite istine je opštepoznat baš zbog svoje lake razumljivosti. On je deo iskustva u našem svakodnevnom životu.

Ali treći oblik dukkhe kao uslovljenih stanja (samkhara-dukkha) najvažniji je filozofski vid prve plemenite istine i zahteva malo analitičkih objašnjenja onoga što nazivamo “biće”, “individua” ili “ja”.

Ono što nazivamo “biće”, “individua” ili “ja”, prema budiističkoj filozofiji, samo je kombinacija stalno menjajućih fizičkih i mentalnih sila ili energija, koje se mogu podeliti u pet grupa ili sastojaka (pancakkandha). Buda kaže: “Ukratko, tih pet sastojaka prijanjanja jesu dukkha”. [8] Na drugom mestu on izričito definiše dukkhu kao tih pet sastojaka: “O prosjaci, šta je dukkha? Treba reći da je ona tih pet sastojaka prijanjanja.” [9] Ovde treba da je jasno kako dukkha i pet sastojaka nisu dve različite stvari; samih tih pet sastojaka jesu dukkha. Ovaj stav bolje ćemo razumeti kada malo razmotrimo tih pet sastojaka koji čine takozvano biće. Dakle, kojih pet?

Pet sastojaka

Prvi je sastojak materija (rupakkhandha). U ovaj pojam “sastojak materija” uključena su tradicionalna četiri elementa (cattari mahabhutani) i to: čvrsti, tečni, topli i vazdušni element, kao i derivati (upadaya rupa) četiri elementa. [10] U pojam “derivati četiri elementa” uključeno je naših pet materijalnih čulnih organa, tj. oko, uvo, nos, jezik i telo, kao i njima odgovarajući objekti u spoljnom svetu, tj. vidljiv oblik, zvuk, miris, ukus i opipljive stvari; uz to i misli, ideje ili pojmovi koji su u sferi objekata uma (dhamayatana). [11] Tako je čitavo područje materije, unutrašnje

i spoljašnje, uključeno u sastojak materije.

Drugi su sastojak osećanja (vedanakkandha). U ovu grupu su uključena sva naša osećanja, prijatna, neprijatna ili neutralna, nastala zahvaljujući kontaktu fizičkih ili mentalnih organa sa spoljašnjim svetom. Njih delimo na šest vrsta: osećanja nastala kontaktom oka i vidljivih oblika, uva i zvukova, nosa i mirisa, jezika i ukusa, tela i opipljivih stvari i uma (koji je šesto čulo prema budističkoj filozofiji) i objekata uma, odnosno misli ili ideja. [12] Sva naša fizička i mentalna osećanja uključena su u ovu šestodelnu šemu.

Ovde je korisno reći nekoliko reči o tome šta se u budističkoj filozofiji podrazumeva pod pojmom “um” (manas). Treba da je jasno kako um nije duh suprotstavljen materiji. Treba stalno imati na umu da budizam ne priznaje opoziciju duha i materije, kako je ona prihacena u većini drugih filozofskih i religioznih sistema. Um je tek sposobnost ili organ (indriya), nalik oku ili uhu. Njega je moguće kontrolisati i razvijati slično svakoj drugoj sposobnosti i Buda vrlo često govori o vrednosti kontrolisanja i disciplinovanja tih šest sposobnosti. Razlika između oka i uma kao sposobnosti je u tome da prva oseća svet boja i vidljivih oblika, dok ova druga oseća svet ideja, misli i mentalnih objekata. Deo našeg iskustva su različiti delovi sveta, zahvaljujući različitim čulima. Ne možemo da čujemo boje, ali možemo da ih vidimo. Niti možemo da vidimo zvukove, ali možemo da ih čujemo. Tako uz pomoć svojih pet fizičkih organa čula – oka, uha, nosa, jezika, tela – doživljavamo jedino svet vidljivih oblika, zvukova, mirisa, ukusa i opipljivih objekata. No oni predstavljaju tek deo sveta, ne njegovu celinu. Šta sa idejama i mislima? One su takođe deo sveta. No njih je nemoguće osetiti, njih ne možemo opaziti okom, uhom, nosom, jezikom ili telom. Ali ih možemo opaziti zahvaljujući drugim sposobnostima, a to je um. Dakle ideje i misli nisu nezavisni od sveta koji doživljavamo uz pomoć tih pet fizičkih čula. Zapravo, one zavise i uslovljene su fizičkim iskustvima. Otu-

da čovek koji je rođen slep ne može imati bilo kakvu predstavu o boji, izuzev analogijom sa zvukom ili nekim drugim stvarima doživljenim zahvaljujući njegovim drugim sposobnostima. Ideje i misli, koji čine deo sveta, na taj način su proizvedeni i uslovljeni fizičkim iskustvima, a opaža ih um. Otud se um (manas) smatra sposobnošću ili organom čula (indriya), kao što su to oko ili uho.

Treći su sastojak opažaji (sannakhandha). Isto kao osećanja, i opažaji su šestovrsni, u skladu sa šest unutrašnjih sposobnosti i šest njima odgovarajućih spoljašnjih objekata. Poput osećanja, oni nastaju kontaktom naših šest sposobnosti sa spoljašnjim svetom. Opažaji su ti koji razlučuju objekte na fizičke i mentalne. [13]

Četvrti sastojak su izrazi volje [14] (samkharakkhandha). U ovu grupu uključene su sve voljne aktivnosti, i dobre i loše. Ono što je najšire poznato kao karma (ili kanuna) spada u ovu grupu. Ovde bi se trebalo prisetiti Budine definicije karme: “O monasi, volja (cetana) jeste ta koju nazivam karmom. Poželevši nešto, čovek deluje putem tela, govora ili uma.” [15] Volja je “mentalna konstrukcija, mentalna aktivnost. Njezina funkcija je da upravlja um ka sferi dobrih, loših ili neutralnih aktivnosti.” [16] Isto kao osećanja i opažaji, volja je šestovrsna, povezana sa šest unutrašnjih sposobnosti i šest njima odgovarajućih objekata (fizičkih i mentalnih) u spoljašnjem svetu. [17] Osećanja i opažaji nisu voljne radnje. Oni ne stvaraju karmičke posledice. Jedino voljne radnje – takve kao pažnja (manasikara), volja (chanda), odlučnost (adhimokkha), poverenje (saddha), koncentracija (samadhi), mudrost (pañña), energija (virija), želja (raga), gnušanje ili mržnja (patigha), neznanje (avijja), taština (mana), ideja sopstva (sakkaya-ditthi) itd. – mogu imati karmičke posledice. Ima 52 takve mentalne aktivnosti, koje čine sastojak “izrazi volje”.

Peti je sastojak svest (viññanakhandha). [18] Svest je reakcija ili odgovor koji za svoju osnovu ima jednu od šest sposobno-

sti (oko, uvo, nos, jezik, telo i um) i za svoj objekat jedan od njih odgovarajućih šest spoljašnjih fenomena (vidljiv oblik, zvuk, miris, ukus, opipljive stvari i objekte uma, tj. ideju ili misao). Na primer, svest o vtrenom (cakkhu-viññana) ima oko kao svoju osnovu i vidljiv oblik kao svoj objekat. Mentalna svest (mano-viññana) ima um (manas) kao svoju osnovu i mentalni objekat, tj. ideju ili misao (dhamma) kao svoj objekat. Tako je svest povezana sa drugim sposobnostima. Slično osećanju, opažaju ili volji, svest je takode šestovrsna, u odnosu na šest spoljašnjih sposobnosti i u vezi sa šest spoljašnjih objekata.[19]

Ovde treba razgraničiti da svest ne prepozna je objekat: Ona je tek vrsta svesnosti – svesnosti prisustva nekog objekta. Kada oko dođe u kontakt sa bojom, na primer plavom, javlja se vizuelna svest, koja je jednostavno svesnost prisustva boje; ali ona ne raspoznaje da je to plava. Na tom stupnju nema prepoznavanja. Opažaj (treći sastojak na našem spisku) jeste taj koji prepoznaje da se radi o plavoj boji. Pojam “vizuelna svest” je filozofski izraz koji označava istu ideju koja se prenosi uobičajenom rečju “viđenje”. Viđenje ne znači i prepoznavanje. Isto to važi i za ostale oblike svesti.

Treba ponoviti ovde da prema budističkoj filozofiji ne postoji trajan, nepromenljiv duh koji bi se mogao nazvati “sopstvo”, “duša” ili “ego”, a stajao bi nasuprot materiji, i ovu svest (viññana) ne treba smatrati “duhom” suprotnim materiji. Ovu činjenicu treba naročito naglasiti, pošto je pogrešno uverenje o tome da je svest neka vrsta sopstva ili duše i čini trajnu suštinu tokom života imalo zagovornike od najranijih vremena do današnjeg dana.

Jedan od Budinih sledbenika po imenu Sati smatrao je da učitelj ovako podučava: “Jedna te ista svest se transmigrira i kruži iz jednog u drugi život.” Buda ga pak upita šta podrazumeva pod “svešču”. Satijev odgovor je već klasičan: “Ona je to što se izražava, što oseća, što trpi posledica i plodove svojih dela, ovde i tamo”.

“Gde si ti, nezalico”, usprotivi mu se Učitelj, “čuo da na

takav način izlažem svoje učenje? Zar nisam na bezbroj načina objasnio da svest nastaje zahvaljujući određenim uslovima: da nema nastanka svesti bez tih uslova.” Potom Buda nastavi, objašnjavajući svest podrobnije: “Svest se naziva prema onom uslovu na osnovu kojeg i nastaje: putem oka i vidljivih oblika nastaje svest i onda se naziva svešču o viđenom; putem uha i zvukova nastaje svest i onda se naziva svešču o čutom; putem nosa i mirisa nastaje svest i onda se naziva svešču o omirisanom; putem jezika i ukusa nastaje svest i onda se naziva svešču o okušenom; putem tela i opipljivih objekata nastaje svest i onda se naziva svešču o dodirnutom; putem uma i objekata uma (ideja i misli) nastaje svest i onda se naziva svešču o mišljenom.”

Onda se Buda u svome objašnjavanju posluži jednim primerom: Plamen se naziva prema materijalu zahvaljujući čijem sagorevanju nastaje. Plamen može nastati sagorevanjem drveta i naziva se plamenom drveta. Može nastati sagorevanjem sena i tada se naziva plamenom sena. Tako se i svest naziva prema uslovu zahvaljujući kojem nastaje. [20]

Zadržavajući se na ovome mestu, Budagoša, veliki komentator budističkih spisa, objašnjava: “... plamen što nastaje sagorevanjem drveta gori sve dotle dok ima drveta, ali se gasi na istom tom mestu kada ga (drveta) više nema, jer su se tada i uslovi promenili; isto tako svest nastala zahvaljujući oku i vidljivim oblicima nastaje na vratima organa čula (tj. u oku) samo kada se steknu oko, vidljivi oblici i pažnja kao uslovi, ali nestaje onda i tamo gde (uslova) više nema, jer su se tada i uslovi promenili...” [21]

Buda je na nedvosmislen način rekao da svest zavisi od materije, osećanja, opažaja i izraza volje i da ne može postojati nezavisno od njih. On kaže:

“Svest može postojati koristeći materiju kao svoje sredstvo (rupupayam), materiju kao svoj objekat (ruparammanam), materiju kao svoju osnovu (rupapatittham) i tražeći zadovoljstvo ona može rasti i razvijati se; ili svest može postojati koristeći osećaj

kao svoje sredstvo... ili opažaj kao svoje sredstvo... ili izraze volje kao svoje sredstvo, izraze volje kao svoj objekat, izraze volje kao svoju osnovu i tražeći zadovoljstvo ona može rasti i razvijati se.

Kada čovek kaže: pokazaću nadolaženje, proticanje, prolazanje, nastanak, rast, jačanje ili razvijanje svesti odvojeno od materije, osećaja, opažaja i izraza volje, tada on govori o nečemu što ne postoji.” [22]

Ovo bi ukratko bilo objašnjenje pet sastojaka. Ono što nazivamo “bićem”, “individuum” ili “ja” jedino je konvencionalni naziv ili etiketa stavljena na kombinaciju ovih pet delova. Svi su oni nepostojani, svi se neprestano menjaju. “Sve što je nepostojano je dukkha” (Yad aniccam tam dukkham). Ovo je pravo značenje Budinih reči: “Ukratko, pet sastojaka prijanjanja jesu dukkha”. Oni nisu jednaki ni u dva trenutka koji slede jedan za drugim. Tako A nije jednako sa A. Oni su unutar toka trenutnog nastajanja i nestajanja.

“O bramanu, to je poput planinske reke što juri, noseći sve pred sobom; ni trenutka, ni za čas ne prestaje ona da teče. Takav je, bramanu, i ljudski život; sličan planinskoj reci.” [23] Kao što je Buda jednom rekao Ratapali: “Svet je u neprekidnom proticanju i nepostojan je.”

Jedna stvar nestaje, uslovljavajući nastajanje naredne u tom sledu uzroka i posledica. U njima nema nepromenljive suštine. Iza njih ne ostaje bilo šta što bi se moglo nazvati trajnim sopstvom (atman), individualitetom, ili nečega što bi se zaista moglo nazvati “ja”. Svako će se složiti da se ni materija, ni osećaj, ni opažaj, niti bilo koja od mentalnih aktivnosti, niti svest ne može zapravo nazvati “ja”. [24] Ali kada tih pet fizičkih i mentalnih sastojaka, koji su nezavisni, počnu da rade zajedno u kombinaciji poput neke fizičko-psihološke mašine, [25] onda nam na um padne ideja o “ja”. No to je pogrešna ideja, izraz volje, ništa drugo do jedan od onih 52 izraza volje u okviru četvrtog sastojka o kojem smo već raspravljali, dakle to je ideja o sopstvu (sakkaya-ditthi).

Ovih pet sastojaka uzetih zajedno, koje popularno nazivamo “biće”, jesu sami po sebi dukkha (samkhara-dukkha). Ne postoji drugo “biće” ili “ja” koje bi stajalo iza tih pet sastojaka i doživljavalo dukkhu. Kao što kaže Budagoša:

*“Postoji patnja, ali ne i onaj ko pati;
postoje dela, ali ne i njihov počinitelj.”* [26]

Iza nekog pokreta ne postoji nepokretni pokretač. Jedino pokret. Nije ispravno reći da život pokreće, već je život sam pokret. Život i pokret nisu dve različite stvari: Drugim rečima, iza misli nema onoga ko misli. Sama misao je onaj ko misli. Ako uklonite misao, nemoguće je pronaći onoga ko misli. Ovde ne možemo da ne primetimo kako je ovo budističko stanovište dijametralno suprotno kartezijanskom cogito ergo sum: “Mislim, dakle postojim”.

Sada se može postaviti pitanje ima li život svoj početak. Prema Budinom učenju, početak životnog toka živih bića je nešto o čemu se ne može razmišljati. Onaj ko veruje u to da je Bog stvorio život može biti zaprepašćen ovakvim odgovorom. Ali ako ga upitate “Gde je početak Boga?”, on će bez oklevanja odgovoriti “Bog nema početka”, a da ga takav odgovor nimalo ne iznenadi. Buda kaže: “O monasi, ovaj beskrajni krug (samsara) nema vidljivi kraj, kao što se ne može sagledati ni početak lutanja i kruženja bića, zaogrnutih neznanjem (avijja) i sputanih okovima žedi (želje, tanna)” [27] I još, govoreći o neznanju kao glavnom uzroku tog kontinuiteta života, Buda tvrdi:

“Početak neznanja (avijja) ne može se uočiti na takav način da je moguće odrediti tačku pre koje nije bilo neznanja.” [28] Tako nije moguće reći ni da nema života iza određene; definisane tačke.

Ovo je ukratko značenje plemenite istine o dukkhi. Izuzetno je značajno dobro razumeti ovu prvu plemenitu istinu, jer, kao što Buda kaže, “onaj ko vidi dukkhu, vidi takođe nastanak du-

kkhe, vidi takođe dokončanje dukkhe, vidi takođe put koji vodi do dokončanja dukkhe.” [29]

Ovakav stav uopšte ne čini život budiste melanholičnim ili tužnim, kako to neki ljudi sasvim pogrešno zamišljaju. Naprotiv, istinski budista je naj srećniji među bićima. U njemu nema strahova i zabrinutosti. Uvek je miran i vedar i ne mogu ga one-raspoložiti ili zastrašiti promene i nevolje, zato što vidi stvari onakvim kakve jesu. Buda nikada nije bio melanholičan ili zlovoljan. Savremenici su ga opisali kao “stalno nasmešenog” (mihita-mubbangama). U budističkom slikarstvu i vajarstvu Buda je uvek predstavljen sa likom na kojem se ogledaju sreća, vedrina, zadovoljstvo i samilost. Nigde ni traga patnje, agonije ili bola. [30] Budistička umetnost i arhitektura, budistički hramovi, nikada ne odaju utisak sumornosti i žalosti, već stvaraju atmosferu mira i zadovoljstva.

Mada u životu postoji patnja, budista ne treba zbog toga da bude smrknut, ne treba da bude ljut ili nestrpljiv zbog toga. Jedno od osnovnih zala u životu, prema budizmu, jeste “odbojnost” ili mržnja. Odbojnost (pratigha) objašnjena je kao “zlovolja prema živim bićima, prema patnji i prema stvarima koje se odnose na patnju. Njezina funkcija je da stvori osnovu za nesrećna stanja i loše postupke”. [31] Tako je pogrešno biti nestrpljiv sa patnjom. Nestrpljivost ili ljutnja prema patnji ne pomažu njezinom uklanjanju. Naprotiv, one je još uvećavaju i već ionako tešku situaciju pogoršavaju i otežavaju. Zato je nužno, ne ljutiti se i biti nestrpljiv, već razumeti problem patnje, kako ona nastaje, kako je se osloboditi i potom delovati u skladu sa tim: strpljivo, mudro, istrajno i energično.

Postoje dva drevna budistička teksta naslovljena Theragatha i Therigatha, koji su prepuni prekrasnih svedočanstava Budinih sledbenika, muških i ženskih, koji su kroz njegovo učenje pronašli u životu mir i sreću. Kralj Kosale jednom reče Budi da su, za razliku od sledbenika različitih drugih religioznih sistema,

koji izgledaju zbunjeni, neuglađenog ponašanja, bleđi, iznureni i neugledni, njegovi “radosni i puni elana (hattha pahattha), oduševljeni i veseli (udaggudagga), uživaju u duhovnom životu (abhiratarupa), i malim su zadovoljni (pinitindriya), bezbrižni (apposukka), vedri (pannaloma), smireni (paradavutta), uma lakog poput gazele (migabhutena cetasa), tj. bezbrižni” Kralj dodade kako mu veruje da je ovako blaga ćud rezultat činjenice da su “ovi plemeniti ljudi svakako već pronikli u veliko i bremenito značenje učenja Blaženog.” [32]

Budizam je sušta suprotnost melanholičnom, žalobnom, pokajničkom i sumornom stavu uma za koji se pretpostavlja da je posledica uvida u Istinu. Sa druge strane, interesantno je ovde se podsetiti da je ushićenje (piti) jedan od “faktora prosvetljenja” (bojjhanga), osnovnih kvaliteta koje treba negovati da bi se dostigla nirvana. [33]

Druga plemenita istina: *Samudaya – nastanak “dukkhe”*

Deuga plemenita istina tiče se nastanka ili porekla dukkhe (Dukkhasamudaya-ariyasacca). Najpoznatija i najpopularnija definicija druge plemenite istine može se naći na bezbroj mesta u najstarijim tekstovima i glasi ovako:

“Upravo ta ‘žed’ (želja, tanha) uzrokuje novu egzistenciju i novo rođenje (ponobhavika) i povezana je sa pohlepom ispunjenom strašću (nandiragasahagata) i sve nova ushićenja nalazi sad tu, sad tamo (tatratatrabhinandini), a zove se (1) žed za čulnim uživanjima (kamatanha), (2) žed za egzistencijom i ponovnim rođenjem (bhava-tanha) i (3) style=”mso-spacerun: yes”> žed za nepostojanjem (samoponištavanjem; vibhava-tanha).” [1]

Ta ‘žed’, želja, pohlepa, žudnja, koja se manifestuje na najrazličitije načine, uzrok je nastanka svih oblika patnje i kontinuiteta bića. No, nju ne treba uzimati kao prvi uzrok, jer prema budizmu ne postoji prvi uzrok, sve je relativno i međuzavisno. Čak i ta ‘žed’, tanha, koja se smatra uzrokom ili izvorom dukkhe, zavisi u svome nastanku (samudaya) od nečeg drugog, a to je osećanje (vedana) [2], a osećaj nastaje zahvaljujući kontaktu (phassa) i tako dalje se nastavlja krug poznat kao uslovljenost nastanka (paticca-sarnuppada), o čemu ćemo kasnije govoriti.[3]

Dakle tanha, ‘žed’, nije prvi, niti jedini uzrok nastanka dukkhe. Ali je najuočljiviji i najdirektniji uzrok, “najglavnija stvar” i “sveprožimajuća stvar”. [4] Otuda na nekim mestima u izvornim pali tekstovima definicija samudaye ili nastanka dukkhe uključuje i druga prljanja i nečistoće (kilesa, sasava dhamma) sem tanhe, “žedi”, koja se uvek stavlja na prvo mesto. [5]

Mada nužno ograničeni prostorom, biće dobro da se podsetimo da ova “žed” svoje središte ima u zabludi o sopstvu, koja nastaje iz neznanja.

Ovde pojam “žeđ” ne uključuje u sebe samo želju i privrženost čulnim zadovoljstvima, bogatstvu i moći, već isto tako želju i privrženost idejama, idealima, stanovištima, teorijama, pojmovima i verovanjima (dhamma-tanha).[6] Prema Budinoj analizi, sve nevolje i sukobi u životu, od malih međusobnih zadevica do velikih ratova između naroda i država, izviru iz sebične “žeđi”.[7]

Sa ove tačke gledišta, svi ekonomski, politički i društveni problemi ukorenjeni su u toj sebičnoj “žeđi”. Veliki državnici koji žele da reše međunarodne sukobe i o ratu i miru govore samo kroz prizmu ekonomije i politike tek paraju po površini i nikada ne prodiru do samog korena problema. Kao što Buda reče Rata-pali: “Svet je gladan i žedan i robuje ‘želji’ (tanhadaso).”

Svako će se složiti da sva zla na svetu izaziva sebična želja. To nije teško razumeti. Ali kako ta želja, “žeđ”, može izazvati novu egzistenciju i novo rođenje (ponobhavika), taj problem nije tako lako shvatiti. Tako smo ovde pred dubljom filozofskom stranom druge plemenite istine. Zato prvo moramo upoznati neke stavove teorije karme i reinkarnacije.

Postoje četiri hrane (ahara) u smislu “uzroka” ili “uslova” nužna za postojanje i trajanje bića: (1) obična, materijalna hrana (kabalinkarahara), (2) kontakt naših organa čula (uključujući um) sa spoljašnjim svetom (phassahara), (3) svest (vinnanahara) i (4) izrazi volje (manosancetanahara). [8]

Od tih četiri poslednji pomenuti, “izrazi volje”, jesu volja za životom, za postojanjem, za ponovnim postojanjem, za nastavljanjem, za bivanjem.[9] Oni čine koren egzistencije i kontinuiteta, stremljenjem napred uz pomoć dobrih i loših dela (kusalakusalakamrna).[10] Isto je to i “voljom” (cetana).[11] Već smo ranije videli [12] da volja jeste karma, kao što je to i sam Buda odredio. Misleći na upravo pomenute “izraze volje”, Buda kaže: “Kada razumemo hranu izraza volje, razumemo tri oblika “žeđi” (tanha).”[13] Tako termini “žeđ”, “volja”, “izraz volje” i “karma” svi označavaju istu stvar: označavaju želju, volju da se bude, postoji,

reinkarnira, da se bude sve veći, da se sakupi sve više. To je uzrok nastanka dukkhe i nalazi se unutar sastojka izrazi volje, jednog od pet sastojaka koji čine biće. [14]

Ovo je jedna od najvažnijih i najbitnijih tačaka Budinog učenja. Otuda moramo jasno i brižljivo označiti da uzrok, klica nastanka dukkhe jeste unutar same dukkhe, a ne izvan nje; i isto tako moramo dobro zapamtiti da je uzrok, klica prestanka dukkhe, razaranja dukkhe, takođe unutar dukkhe, a ne izvan nje. To se želi reći dobro znanom formulom koja se često nalazi u izvornim pali tekstovima: Yam kinci samudayadhammam sabbam tam nirodhadhammam “Sve što nastaje, mora i da nestane” [15] Biće, stvar ili sistem, ako u svojoj prirodi sadrži nastajanje, dolazak u postojanje, imaju takođe u svojoj prirodi klicu sopstvenog nestanka i razaranja. Tako i dukkha (pet sastojaka) u svojoj prirodi sadrži sopstveno nastajanje i takođe u sebi sadrži svoj nestanak. Ova činjenica biće uzimana u obzir i prilikom razmatranja treće plemenite istine, nirodha.

Pali reč kamma ili sanskritska reč karma (od korena kr, činiti) doslovno znači “delo”, “činjenje”. Ali u budističkoj teoriji karme ona ima specifično značenje: znači samo “voljom pokrenuto delo”; a ne svako. Niti ona znači rezultat karme, kako je mnogi pogrešno koriste. U budističkoj terminologiji karma nikada ne znači svoju posledicu; njezina posledica je znana kao “plod” ili “rezultat” karme (kamma-phala ili kamma-vipaka).

Volja relativno može biti dobra ili loša, baš kao što i želja relativno može biti dobra ili loša. Tako i karma može biti dobra ili loša. Dobra karma (kusala) proizvodi dobre efekte, a loša karma (akusala) proizvodi loše efekte. “Žed”, volja, karma, bilo da su dobri ili loši, imaju kao svoj efekat jednu silu - silu ka produžavanju - produžavanju u dobrom ili lošem smeru. Je li on dobar ili loš jeste relativno i nalazi se unutar kruga trajanja (samsara). Arahant, mada dela, ne akumulira karmu, jer se oslobodio lažne ideje o sopstvu, oslobodio se “žeđi” za trajanjem i preporadanjem, oslo-

bodio se svakog drugog prljanja i nečistoća (kilesa, sasava dhamma). Za njega nema više ponovnog rođenja.

Teoriju karme ne bi trebalo brkati sa takozvanom moralnom pravdom ili "nagradom i kaznom". Ideja "moralne pravde" i "nagrade i kazne" nastaje iz teorije o vrhovnom biću, Bogu, koji presuđuje, koji propisuje zakone i određuje šta je ispravno, a šta pogrešno. Termin "pravda" je dvoznačan, opasan i u njegovo ime čovečanstvu je došlo više štete nego dobroga. Teorija karme je teorija uzroka i posledice, akcije i reakcije; reč je o prirodnom zakonu, koji nema nikakve veze sa idejom pravde ili nagrade i kazne. Svaki voljni čin proizvodi svoje posledice ili rezultate. Ako ispravno delo proizvodi dobre rezultate, a loše delo loše, tu nije reč o pravdi, nagradi ili kazni koju je odmerio bilo ko ili bilo kakva sila koja prosuđuje vaše delo, već je to u samoj njegovoj prirodi, njegov zakon. Ovo nije teško razumeti. No poteškoća se javlja zato što, prema teoriji karme, efekti voljnih aktivnosti mogu da se protegnu u svome manifestovanju čak i na život posle smrti. Ovde moramo da objasnimo šta je, prema budizmu, smrt.

Već ranije smo videli da biće nije ništa drugo do kombinacija fizičkih i mentalnih sila ili energija. Ono što nazivamo smrću jeste prestanak funkcionisanja fizičkog tela. Da li sve te sile i energije presušuju zajedno sa prestankom funkcionisanja fizičkog tela? Budizam kaže "ne". Volja, želja, žed da se postoji, da se traje, da se postaje sve više, ogromna je sila što pokreće čitave živote, čitave egzistencije, čitav svet. To je najveća sila, najveća energija na svetu. Preina budizmu, ta sila ne prestaje sa prestankom funkcionisanja tela, odnosno smrću; ona nastavlja da se manifestuje u drugom obliku, izazivajući novu egzistenciju, odnosno ono što nazivamo . reinkarnacijom.

Sada se javlja jedno drugo pitanje: Ako nema trajnog, nepromenljivog entiteta ili suštine kao što je sopstvo ili duša (atman), šta je to što ponovo nastaje ili se preporuča posle smrti? Pre no što pređemo na život posle smrti, razmotrimo šta je život i kako

se on održava. Ono što nazivamo životom, kao što smo više puta ponovili, jeste kombinacija pet sastojaka, kombinacija fizičkih i mentalnih energija. One se neprestano menjaju; nisu potpuno iste ni u dva sasvim bliska trenutka. Svakog trenutka one se rađaju i umiru. “Kada sastojci nastaju, razlažu se i nestaju, o monasi, u svakom trenutku i vi se rađate, razlažete se i nestajete.” [16] Tako, čak i u ovom životu, mi se u svakom trenutku rađamo i umiremo i tako trajemo. Ako možemo da razumemo da u ovome životu možemo trajati bez trajne, nepromenljive suštine kakva je sopstvo ili duša, zašto ne bismo mogli razumeti da i te sile mogu trajati bez sopstva ili duše posle prestanka funkcionisanja tela?

Kada ovo fizičko telo više nije u stanju da funkcioniše, energije u njemu ne zamiru, već prelaze u neki drugi oblik, odnosno formu, koju nazivamo drugim životom. U detinjstvu sve fizičke, mentalne i intelektualne sposobnosti su krhke i slabe, ali u sebi sadrže potenciju stvaranja potpuno odraslog čoveka. Fizičke i mentalne energije koje čine takozvano biće sadrže u sebi snagu da se pretvore u drugi oblik, postepeno rastu i dostignu svoj puni intenzitet.

Pošto nema trajne, nepromenljive suštine, ništa ne prelazi iz jednog u drugi trenutak. Tako, sasvim očigledno, ništa trajno ili nepromenljivo ne može preći ili transmigrirati iz jednog života u sledeći. Jedino taj niz promena ostaje neprekinut. U pravom smislu reči, taj niz nije ništa drugo do kretanje. Liči na plamen sveće što gori u noći: niti je uvek isti, niti je drugi. Dete poraste i potom postane čovek od šezdeset godina. Svakako da taj starac nije isto što i ono dete pre šezdeset godina, a niti je to druga osoba. Slično ovome, osoba koja umire i ponovo se rodi negde drugde nije ni ista osoba, niti druga (na ca so na ca anno). Ona je kontinuitet istog niza. Razlika između smrti i rođenja je jedino jedan momenat misli: poslednji momenat misli u ovom životu uslovljava prvi momenat misli u takozvanom sledećem životu, koji je zapravo samo nastavak istog niza. I tokom ovoga života jedan momenat

misli uslovljava naredni momenat misli.

Tako, sa budističkog stanovišta, pitanje života posle smrti nije velika misterija i budista nikada ne lupa mnogo glavu oko tog problema.

Sve dok postoji “žed” da se bude i da se postaje, održava se kružni tok preporađanja (samsara). Njega je moguće zaustaviti jedino kada mu pokretačka sila, ta “žed”, presahne zahvaljujući mudrosti koja sagleda Stvarnost, Istinu, nirvanu.

Treća plemenita istina

Nirodha – “dokončanje dukkhe”

Treća plemenita istina kaže da postoji izbavljenje, oslobađanje od patnje, od trajnosti dukkhe. Ona se naziva plemenitom istinom o dokončanju dukkhe (*dukkhanirodha-ariyasacca*), a to je nibbana, poznatija po svome sanskritskom obliku nirvana.

Da bismo eliminisali dukkhu moramo eliminisati glavni koren dukkhe, a to je “žed” (*tanha*), kao što smo to već videli. Tako je nirvana takođe poznata pod nazivom tanhakkhaya, “iskorenjivanje žedi”. Sada ćete upitati: Ali šta je nirvana? Napisani su tomovi da bi se odgovorilo na ovo sasvim prirodno i jednostavno pitanje; time je samo pravljen sve veća zbrka oko ovoga pitanja. Jedini razuman odgovor na njega je da se ne može rečima formulirati potpun i zadovoljavajući odgovor, pošto je čovekov jezik suviše oskudan da bi izrazio pravu prirodu ili krajnju realnost koju predstavlja nirvana. Jezik su stvarale i koristile mase ljudskih bića da bi izrazile stvari i ideje koje su iskusili njihovi organi čula i njihov um: Nadzemaljsko iskustvo kakvo je apsolutna istina ne pripada takvoj kategoriji. Otuda i ne postoje reči kojima bi se izrazilo takvo iskustvo, baš kao što ni riba u svome rečniku nema reč za čvrsto kopno. Kornjača je pričala svojoj prijateljici ribi da je upravo pre no što je skočila u jezero šetala po kopnu. “Naravno”, reče riba, “htela si da kažeš da si plivala.” Kornjača je pokušavala da objasni da se na kopnu ne može plivati, da je ono čvrsto i da se po njemu hoda. Ali riba je insistirala da tako nešto ne postoji, da mora biti tečno poput jezera, sa talasima i da na njemu mora da je moguće gnjuranje i plivanje.

Reči su simboli koji predstavljaju stvari i nama poznate ideje; ti simboli ne odgovaraju pravoj prirodi čak i najobičnijih stvari. U pogledu razumevanja Istine, jezik se smatra obmanjujućim i varljivim. Tako se u Lankavatara sutri kaže da se neznalice zagli-

bljuju u reči poput slona u mulju. [1]

Istina je, ne možemo bez jezika. No ako nirvanu treba da izrazimo i objasnimo pozitivnim pojmovima, skloni smo da se uhvatimo za neku ideju povezanu sa tim pojmovima, mada ona može biti nešto sasvim suprotno. Zato se ona izražava najčešće negativnim pojmovima [2] - što je možda manje opasan način. Tako se ona često pominje pod takvim negativnim pojmovima kao što je tanhakkhaya “iskorenjivanje žeđi”, asankhata “jedin-stvena”, “neuslovljena”, viraga “odsustvo želje”, nirodha “utrnuće”, nibbana “ugasnuće” ili “iskorenjivanje”.

Razmotrimo sada nekoliko definicija i opisa nirvane koje nalazimo u originalnim pali tekstovima: “To je potpuni nestanak upravo te ‘žeđi’ (tanha), odustajanje od nje, odbacivanje, oslobađanje, odvajanje od nje.” [3]

“Smirivanje svih uslovljenih stvari, odustajanje od svakog prljanja, iskorenjenje ‘žeđi’, odvajanje, nestanak, nirvana.” [4]

“O prosjaci, šta je Apsolut (asamkhata, neuslovljeno)? To je, o prosjaci, iskorenjivanje želje (ragakkhaya), iskorenjivanje mržnje (dosakkhaya), iskorenjivanje obmanutosti (mohakkhaya). To se, o prosjaci, naziva Apsolutom.” [5]

“O Rada, iskorenjivanje ‘žeđi’ (tanhakkhaya) jeste nirvana.” [6]

“O prosjaci, kakve god bile stvari, uslovljene ili neuslovljene, među njima je neprijanjanje (viraga) najuzvišenije. Ono znači oslobođenost samoljublja, razaranje požude, prestanak vezivanja, presecanje kontinuiteta, iskorenjivanje ‘žeđi’ (tanha), odvrćenost, prestanak, nirvanu.” [7] Odgovor Saripute, glavnog Budinog učenika, na direktno pitanje “Šta je nitvana?”, koje mu je postavio Parivradaka, identičan je sa definicijom asamkhate koju je dao Buda: “Iskorenjivanje želje, iskorenjivanje mržnje, iskorenjivanje obmanutosti.” [8]

“Napuštanje i razaranje želje i požude za tih pet sastojaka prijanjanja: to je prestanak dukkhe.” [9]

“Prestanak kontinuiteta preporoda (bhavanirodha) jeste nirvana.” [10]

I dalje, u vezi sa nirvanom Buda kaže: “O prosjaci, postoji nerođeno, neodraslo i neuslovljeno. Kad ne bi bilo nerođenog, neodraslog i neuslovljenog, tada ne bi bilo izlaza za rođeno, odraslo i uslovljeno. Pošto postoji nerođeno, neodraslo i neuslovljeno, postoji i izlaz za rođeno, odraslo i uslovljeno.” [11]

“Tu četiri elementa čvrstoće, tečnosti; toplote i kretanja nemaju mesta; pojmovi dužine i širine; velikog i malog, dobra i zla, imena i oblika su takođe razoreni; ni ovaj svet, ni drugi, ni dolaženje, ni odlaženje, ni ostajanje, ni smrt, ni rođenje, niti je objekte čula moguće naći.” [12]

Pošto je nirvana opisana ovakvim negativnim terminima, mnogi su stekli pogrešan utisak da je ona negativna i znači samoponištenje. Nirvana ni u kom slučaju nije poništavanje sopstva, jer ni ne postoji sopstvo koje bi trebalo poništiti. Ona jedino može biti poništavanje iluzije, lažne predstave o sopstvu.

Nepravilno je reći da je nirvana negativna ili pozitivna. Ideje “negativnog” i “pozitivnog” su relativne i unutar su područja dualiteta. Ti pojmovi se ne mogu primeniti na nirvanu, apsolutnu istinu, koja je iza dvojnosti i relativnosti.

Negacija ne znači nužno i negativno stanje. Pali i sanskritska reč za zdravlje je arogya, negativan termin, koji doslovno znači “odsustvo bolesti”. Ali arogya (zdravlje) ne predstavlja negativno stanje. Reč “besmrtn” (ili njezin sanskritski ekvivalent amrta ili pali amata), što je takođe sinonim za nirvanu, jeste negacija, ali ona ne označava negativno stanje. Negacija negativnih vrednosti nije negativna. Jedan od dobro poznatih sinonima za nirvanu jeste “sloboda” (pali mutti, sanskrit. mukti). Niko ne bi ustvrdio da je sloboda negativna. Ali čak i sloboda ima svoju negativnu stranu: sloboda je uvek oslobađanje od nečega što sputava, što je loše, što je negativno. Ali sloboda nije negativna. Tako nirvana, mutti ili vimutti, apsolutna sloboda, jeste sloboda od svakog zla,

sloboda od želje, mržnje i neznanja, sloboda od svakog pojma dualiteta, relativnosti, vremena i prostora.

Izvesnu predstavu o nirvani kao apsolutnoj istini daje nam Dhatuvibbanga-sutta, 140. govor u Majjhima-nikayi. Ovaj izuzetno važan govor održao je Buda (već pomenutom) Pukusatiju, za kojeg je Učitelj ustanovio da je pošten i inteligentan, našavši ga jedne noći u grnčarskoj kolibi. Ovo bi bila suština važnijih delova sutte:

Čovek je sastavljen od šest elemenata: čvrstog, tečnog, toplog, pokretnog, prostora i svesti. On ih analizira i utvrđuje da nijedan od njih nije “moj”, “ja” ili “moje sopstvo”. Zatim tumači kako svest nastaje i prestaje, kako prijatni, neprijatni i neutralni opažaji nastaju i nestaju. Zahvaljujući takvom znanju um mu ostaje neprivučan bilo čim. Tada u sebi pronalazi čistu ravnodušnost (upekha), koju može usmeriti ka bilo kojem uzvišenom duhovnom stanju, i zna da će takva čista ravnodušnost veoma dugo potrajati: Ali onda pomisli:

“Ako ovu pročišćenu i nepomućenu ravnodušnost usmerim ka sferi omeđenog prostora i razvijam um u skladu sa njom, to je mentalna kreacija (samkhatam). [13] Ako ovu pročišćenu i nepomućenu ravnodušnost usmerim ka sferi beskraje svesti., ka sferi ništavila... ili ka sferi ni-opažanja-ni-neopažanja i razvijam um u skladu sa njom, to je mentalna kreacija.” Potom on napušta i mentalnu kreaciju, kao i želju za produžavanjem i ponovnim postojanjem (bhava) ili poništavanjem (vibhava). [14] Pošto više ne stvara, niti želi produžavanje i ponovno nastajanje, niti poništavanje, on ne prijanja ni za šta na svetu; pošto više ne prijanja, nije nespokojan; pošto više nije nespokojan, u sebi je potpuna miran. I on zna: “Nema više rođenja, proživljen je život, učinjeno je ono što je trebalo učiniti, ništa više ne preostaje.” [15] Sada kada doživljava prijatno, neprijatno ili neodređeno osećanje, on zna da je ono prolazno, da ga ne sputava, da u njemu ne budi strast: Kakvo god da je osećanje, doživljava ga on bez vezivanja za njega (visa-

myutto). Zna da će sva ta osećanja uminuti kada se telo raspadne, baš kao što i plamen umine kada nestane ulja i dogori fitilj.

“Zato, o prosjače, onaj ko je tako opremljen, opremljen je apsolutnom istinom, jer znanje o okončanju celokupne dukkhe jeste apsolutna plemenita mudrost.”

Ovakvo njegovo oslobođenje, utemeljeno u Istini, jeste definitivno: O prosjače, ono što nije stvarnost (mosadharnma), lažno je; ono što je stvarnost (arnosadhamma), nirvana, jeste Istina (sacca). Zato, o prosjače, onaj ko je tako opremljen, opremljen je apsolutnom istinom. Jer apsolutna plemenita istina (paramam ariyasaccam) jeste nirvana, jeste stvarnost.”

Drugde Buda očigledno koristi reč istina umesto reči nirvana: “Poučavaću vas Istini i putu koji vodi do Istine.” [16] Sasvim izvesno da ovde Istina znači nirvanu.

Dakle, šta je apsolutna istina? Prema budizmu, apsolutna istina je da nema ničeg apsolutnog na svetu, da je sve relativno, uslovljeno i prolazno, da ne postoji nepromenljiva, trajna, apsolutna supstanca zvana sopstvo, duša ili atman, bilo unutra, bilo spolja. To je apsolutna istina. Istina nikada nije negativna, mada postoji raširen izraz kakav je “negativna istina”. Shvatanje te istine, tj. sagledavanje stvari onakvim kakve one jesu (yathabhutam) bez iluzija ili neznanja (avijja), [17] jeste iskorenjivanje želje, “žedi” (tanhakkhaya), i prestanak (nirodha) dukkhe, a to je nirvana. Interesantno je i korisno zapamtiti ovde mahayansko stanovište o nirvani kao nečemu što se ne razlikuje od samsare. [18] Ista stvar je i samsara i nirvana, već u zavisnosti od načina na koji je posmatramo - subjektivno ili objektivno. Ovakvo stanovište je verovatno razviieno iz ideja koje su se prvobitno nalazile u theravadskim tekstovima, na koje smo se upravo pozvali u ovom kratkom razmatranju.

Neppravilno je misliti da je nirvana prirodan rezultat iskorenjivanja želje. Nirvana nije rezultat bilo čega. Kada bi bila rezultat, onda bi ona predstavljala posledicu izazvanu uzrokom. Bila

bi samkhata “proizvedena” i “uslovljena”. Nirvana nije ni uzrok ni posledica. Ona nije stvorena poput mističnog, duhovnog, mentalnog stanja kakvo je *dhyana* ili *samadhi*. **Istina jeste, nirvana jeste.** Jedina stvar koju možete učiniti je da je uvidite, shvatite. Postoji put ka ostvarivanju nirvane. Ali nirvana nije rezultat toga puta. [19] Moguće je popeti se stazom na planinu, ali planina nije rezultat, nije posledica puta. Moguće je videti svetlost, ali svetlost nije rezultat vida.

Ljudi često pitaju: Šta je iza nirvane? Ovo pitanje je nemoguće postaviti, jer nirvana je krajnja istina. Pošto je krajnja, ne može biti bilo čega iza nje. Kada bi bilo ičega iza nirvane, onda bi to bilo krajnja istina, a ne nirvana. Monah po imenu Radha postavio je to pitanje Budi u nešto drugačijem obliku: “Kakvu svrhu (ili cilj) ima nirvana?” Ovo pitanje pretpostavlja nešto posle nirvane, pošto pretpostavlja neku svrhu ili cilj njezin. Zato je Buda odgovorio: “O Radha, odgovor na to pitanje nema granica (tj. pitanje je bez smisla). Monah živi svoj sveti život sa nirvanom kao konačnim uranjanjem (u apsolutnu istinu), kao svojim ciljem, kao krajnjom svrhom.” [20]

Neki vrlo rašireni, ali nepravilno sročeni izrazi kao što je, recimo, “Buda je stupio u nirvanu ili parinirvanu posle svoje smrti” podstakli su nastanak niza neosnovanih spekulacija o nirvani. [21] Jer u trenutku kad čujete izraz da je “Buda stupio u nirvanu ili parinirvanu” počinjete nirvanu da smatrate nekakvim stanjem ili područjem, položajem u kojem postoji neka vrsta egzistencije, i pokušavate da je zamislite u pojmovima vezanim za značenje reči “postojanje” kakvo je ono vama poznato. Takvi izrazi kao što je “stupio je u nirvanu” ne pojavljuju se u originalnim tekstovima. Ne postoji takva stvar kao što je “stupanje u nirvanu posle smrti”. Postoji reč parinibbuto, koja označava smrt Budinu ili nekog arahanta koji je dosegao nirvanu, ali ona ne znači “stupanje u nirvanu”. Parinibbuto jednostavno znači: “potpuno utrnuće”, “potpuno gašenje” ili “potpuno iskorenjivanje”, jer Buda ili arahant posle

svoje smrti ne stupa u novi život

Sada se javlja novo pitanje: Šta se događa se Budom ili arahantom posle njegove smrti, posle parinirvane? I ono pripada kategoriji pitanja na koja nema odgovora (avyakata). [22] Čak i kad je Buda o ovome govorio, ukazivao je da u našem rečniku nema reči koja bi objasnila šta se dešava arahantu posle njegove smrti. U odgovoru parivrađaki po imenu Vaća Buda je rekao da pojmovi “rođen” ili “neroden” ne odgovaraju u slučaju arahanta, jer takve stvari kao što su: materija, osećaj, opažaj, izrazi volje i svest, sa kojima su pojmovi “rođen” i “neroden” povezani, potpuno su uništene i iskorenjene i nikada se ponovo neće pojaviti posle njegove smrti. [23]

Arahant se posle smrti često upoređuje sa vatrom koja se ugasila jer nema više drveta ili lampom što se gasi kad nestane fitilja i ulja. [24] Ovde mora biti jasno da to što se upoređuje sa plamenom ili lampom nije nirvana, već “biće” sastavljeno od pet sastojaka koje je doseglo nirvanu. Ovo treba naglasiti zato što je velik broj ljudi, čak i neki ugledni naučnici, pogrešno razumeo i pogrešno interpretirao ovo poređenje tako kao da se odnosi na nirvanu. Nirvana se nikada ne upoređuje sa ugašenim plamenom ili lampom.

Postoji još jedno često pitanje: Ako ne postoji sopstvo, atman, ko onda dostiže nirvanu? Pre no što nastavimo sa nirvanom, postavimo sledeće pitanje: Ko ovo sada čita, ako ne postoji sopstvo? Već ranije smo videli da je misao ta koja misli, da iza nje nema mislioca. Na isti način, mudrost (pañña), dostignuće, jeste to koje doseže. Ne postoji neko drugo sopstvo iza dostignuća. Kada smo raspravljali o poreklu dukkhe videli smo da šta god nešto bilo - biće, stvar, sistem - ukoliko je nastalo, ono u svojoj prirodi sadrži klicu svoga nestanka; svoga razaranja. Dakle i dukkha i samsara, krug neprestanog nastanka i nestanka, jesu nastali; tako oni moraju i da nestanu. Dukkha nastaje zahvaljujući “žeđi” (tanha) i nestaje zahvaljujući mudrosti (pañña). “Žed” i mudrost su oboje

unutar pet sastojaka, kao što smo to već ranije videli. [25]

Tako je klica i nastanka i nestanka sadržana unutar samih pet sastojaka. To je pravo značenje dobro poznate Budine tvrdnje: “Unutar ovog ni dva metra visokog tela sadržan je svet, nastanak sveta, prestanak sveta i put koji vodi do prestanka sveta.” [26] To znači da su sve četiri plemenite istine sadržane unutar pet sastojaka, tj. unutar nas samih. (Ovde reč “svet” [loka] stoji umesto dukkha). To takođe znači da ne postoji neka spoljašnja sila koja izaziva nastanak i neslanak dukkhe. Kada je mudrost razvijena i odnegovana u skladu sa četvrtom plemenitom istinom, ona vidi tajnu života, realnost stvari kakve one zaista jesu: Kada je tajna otkrivena, kada je Istina sagledana, sve sile što grozničavo produžavaju samsaru i njezinu iluziju slabe i postaju nesposobne da proizvedu nove karmičke naboje; jer nema više iluzije, nema više “žeđi” za produžavanjem. To je slično mentalnoj bolesti koja je izlečena onog trenutka kada je uzrok ili tajna bolesti otkrivena i pacijent ju je uvideo. U skoro svim religijama summum bonum je moguće postići jedino posle smrti. A nirvanu je moguće postići još u ovom životu; nije nužno čekati da umremo da bismo je “postigli”.

Onaj koji je shvatio Istinu, nirvanu, najsrećnije je biće na svetu. Oslobođen je svih “kompleksa” i opsesija, briga i nevolja što razapinju ostale. Njegovo mentalno zdravlje je savršeno. Ne kaje se zbog prošlosti, niti sniva o budućnosti: Do kraja živi u sadašnjosti. [27] Tako on prihvata i uživa u stvarima u najčistijem obliku, ne uplićući u njih i sebe. Veseo je, razdragan, uživa u čistom životu, zadovoljan, oslobođen napetosti, smiren i opušten. [28] Pošto je lišen sebičnosti, mržnje, neznanja, taštine, samoljublja i svih sličnih “nečistoća”, čist je i blag, ispunjen sveopštom ljubavlju, saosećanjem, ljubaznošću, simpatijom, razumevanjem i tolerancijom. Njegovo služenje, drugima je sasvim čisto, jer on ne razmišlja o sopstvu. Ne dobija ništa, ne gomila ništa, čak ni bilo šta duhovno, jer je oslobođen iluzije o sopstvu i “žeđi” za

postojanjem.

Nirvana je izvan bilo kakvih pojmova dualiteta i relativiteta. Ona je otuda izvan naših pojmova o dobru i zlu, ispravnom i pogešnom, postojanju i nepostojanju. Čak i reč "sreća" (sukha), koja se koristi da se opiše nirvana ima ovde jedno potpuno drugačije značenje. Sariputa jednom reče: "O prijatelju, nirvana je sreća! Nirvana je sreća!" Onda Udaji upita: "Ali, prijatelju Sariputa, kakva je to sreća ako nemaš osećanja?" Sariputin odgovor beše visoko filozofski i izvan uobičajenog shvatanja: "Baš u tom odsustvu osećanja jeste sreća".

Nirvana je izvan logike i rezonovanja (atakkavacara). Ma koliko se trudili, najčešće kroz uzaludno intelektualno poigravanje, da visoko spekulativnim raspravljanjem shvatimo nirvanu, krajnju istinu ili stvarnost, nikada nam to neće poći za rukom na taj način. Dete koje još nije krenulo u školu ne treba da se svađa oko teorije relativnosti. Umesto toga, ako strpljivo i s elanom prione na učenje jednog će je dana razumeti. Nirvanu će "mudri spoznati u samima sebi" (paccattam veditabbo viññuhi). Ako strpljivo i istrajno sledimo Put, ako sebe iskreno vežbamo i pročišćujemo i postignemo neophodni duhovni razvoj, možemo je jednoga dana prepoznati u sebi - a da sebe ne opterećujemo zbunjujućim i visokoparnim rečima.

Okrenimo se zbog toga sada Putu koji vodi do nirvane.

Četvrta plemenita istina: *Magga – “Put”*

Četvrta plemenita istina je ona o Putu što vodi do iskorenjivanja Dukkhe (*Dukkhanirodha-gamini- -patipada-ariyasacca*). On je poznat kao “srednji put” (*majjhima patipada*), zato što izbegava dva ekstrema: jedan je traganje za srećom kroz zadovoljstva čula i ono je “nisko, prostačko, svojstveno prostim ljudima”; drugi ekstrem je traganje za srećom kroz samoumravljanje putem različitih oblika asketizma, i on je “bolan, bezvredan i nekoristan”. Pošto je i sam iskusio ta dva ekstrema i našao da su beskorisni, Buda je na osnovu ličnog iskustva otkrio srednji put “koji pruža uvid i znanje, vodi do smirenja, uvida, prosvetljenja, nirvane”. Ovaj srednji put se najčešće označava kao Plemeniti osmostruki put (*Ariyaatthagikamagga*), jer je sastavljen od osam kategorija ili delova; to su:

1. ispravno razumevanje (*samma ditthi*)
2. ispravna misao (*samma sankappa*)
3. ispravan govor (*samma vaca*)
4. ispravno delovanje (*samma kammanta*)
5. ispravno življenje (*samma ajiva*)
6. ispravan napor (*samma vayama*)
7. ispravna pažnja (*samma sati*)
8. ispravna koncentracija (*samma samadhi*)

Praktično, čitavo učenje Budino, kojem je on posvetio 45 godina, u vezi je na ovaj ili onaj način sa ovim putem. On ga je objasnio na različite načine i različitim rečima obraćajući se

različitim ljudima, prilagođavajući se stupnju njihovog razvoja i njihovoj sposobnosti da ga razumeju i prate u izlaganju. Ali suština tih više hiljada govora rasejanih po budističkim tekstovima nalazi se u Plemenitom osmostrukom putu.

Ne treba misliti da osam kategorija ili delova puta treba slediti i praktikovati jedan za drugim po redosledu kako je on ovde dat. Njih treba razvijati više-manje istovremeno, koliko je to moguće prema sposobnosti svakog pojedinca. Svi su oni međusobno povezani i svaki od njih potpomaže razvoj ostalih delova.

Ovih osam faktora imaju za cilj da unaprede i usavrše tri ključne stvari u budističkom vežbanju i disciplini: (a) moralno ponašanje (sila), (b) mentalnu disciplinu (samadhi) i (c) mudrost (pañña). [1] Zbog toga će za koherentnije i dublje razumevanje osam delova Puta biti korisnije ako ih grupišemo i objasnimo prema ta tri područja.

Moralno ponašanje (sila) zasnovano je na širokom pojmu sveopšte ljubavi i saosećanja za sva živa bića, na čemu je zasnovano i Budino učenje. Žalosno je što mnogi naučnici zaboravljaju ovaj veliki ideal Budinog učenja i prepuštaju se jedino suvoparnim filozofskim i metafizičkim zastranjivanjima kada govore ili pišu o budizmu. Buda je svoje učenje saopštio “za dobrobit mnogih, za sreću mnogih, iz saosećanja sa svetom” (bahujanahitaya bahujanasukhaya lokanukampaya).

Prema budizmu, da bi čovek bio savršen postoje dva kvaliteta koja on podjednako treba da razvija: saosećanje (karuna) na jednoj strani i mudrost (pañña) na drugoj. Ovde saosećanje predstavlja ljubav, milosrđe, ljubaznost, toleranciju i slične plemenite kvalitete na strani emocija, odnosno kvalitete srca, dok bi mudrost predstavljala intelektualnu stranu ili kvalitete uma. Ako neko razvija samo emocionalno, zanemarujući intelektualno, tada on može postati dobrodušna budala; razvijanje jedino intelektualne strane zanemarujući emocionalnu može nas pretvoriti u hladni

intelekt bez osećanja za druge. Zato, da bi neko bio savršen mora razvijati obe strane podjednako. To je cilj budističkog načina života: u njemu su mudrost i saosećanje međusobno nerazmrsivo povezani, kao što ćemo to videti kasnije.

U moralno ponašanje (sila), zasnovano na ljubavi i saosećanju, uključena su tri faktora Plemenitog osmostrukog puta: ispravan govor, ispravno delovanje i ispravno življenje.

Ispravan govor znači uzdržavanje (1) od laganja, (2) od ogovaranja, klevetanja i govora koji može izazvati mržnju, neprijateljstvo, razjedinjenost i neslogu među pojedincima ili grupama ljudi, (3) od psovki, grubih, neučtivih, zlonamernih i uvredljivih reči i (4) od nepotrebnog i lakoumnog naklapanja. Kada se uzdržavamo od ovakvih oblika pogrešnog i štetnog govora prirodno je da moramo da govorimo istinu, moramo da koristimo reči koje su prijateljske i dobronamerne, prijatne i blage, bremenite značenjem i korisne. Ne treba da govorimo nesmotreno: reči treba da izađu u pravo vreme i na pravom mestu. Ukoliko ne možemo da kažemo nešto korisno, trebalo bi da se priklonimo “plemenitom ćutanju”.

Ispravno delovanje ima za cilj unapređivanje moralnog, časnog i miroljubivog ponašanja. Ono nas upozorava da treba da se uzdržimo od uništavanja života, od krađe, nečasnih rabota, od razvrata i da takođe pomažemo drugima da na pravi način vode miran i častan život.

Ispravno življenje znači da se treba kloniti zarađivanja za život od poslova koji ugrožavaju druge, kao što su trgovina oružjem i drugim smrtonosnim sredstvima, alkoholnim pićem i otrovima, zatim ubijanjem životinja, prevarom itd, već treba živeti od profesije koja je časna, poštena i bezopasna za druge. Ovde je lako uvideti da se budizam oštro suprotstavlja bilo kakvoj vrsti rata kada određuje da je bilo kakva trgovina oružjem i drugim sredstvima za ubijanje poguban i nečastan način življenja.

Ova tri faktora (ispravan govor, ispravno delovanje i

ispravno življenje) čine u okviru osmostrukog puta onaj njegov deo koji reguliše moralno ponašanje. Treba shvatiti da budističko moralno ponašanje ima za cilj unapređenje srećnog i harmoničnog života, kako pojedinca tako i čitave zajednice. Ovakvo moralno ponašanje smatra se nezaobilaznim temeljem za bilo kakvo više duhovno dostignuće. Nikakav duhovni razvoj nije moguć bez ove ukorenjenosti u moralu.

Sledeća dolazi mentalna disciplina, u kojoj su uključena druga tri faktora osmostrukog puta: ispravan napor, ispravna pažnja (ili pažljivost) i ispravna koncentracija.

Ispravan napor je energična volja (1) da se spreči nastajanje loših i nekorisnih stanja uma i (2) da se oslobodimo onih loših i nekorisnih stanja uma koja su se već pojavila u čoveku, takođe (3) da se stvore, izazovu dobra i korisna stanja uma koja se još nisu pojavila i (4) da se razviju i dovedu do savršenstva ona dobra i korisna stanja uma koja u čoveku već postoje.

Ispravna pažnja (ili pažljivost) znači biti što je moguće više svestan, sabran i pažljiv (1) aktivnosti tela (kaya), (2) opažaja ili osećanja (vedana), (3) aktivnosti uma (citta) i (4) ideja, misli, pojmova i stvari (dhamma).

Vežbanje koncentracije na dah (anapanasati) jedno je od najpoznatijih metoda mentalnog usavršavanja vezanih za telo. Postoji još nekoliko načina razvijanja pažnje koji se oslanjaju na telo i to su takođe oblici meditacije.

Što se tiče opažanja i osećanja, treba biti potpuno svestan svih oblika opažanja i osećanja, prijatnih, neprijatnih i neutralnih; načina na koji nastaju i nestaju unutar nas. Kod aktivnosti uma treba biti svestan da li nam je um ispunjen požudom ili ne, mržnjom, da li je obmanut, rastresen ili koncentrisan itd. Na taj način bićemo svesni svakog pokreta uma, onoga što u njemu nastaje i što nestaje.

Što se tiče ideja, misli, pojmova i stvari, moramo znati njihovu prirodu, kako se one pojavljuju i kako nestaju, kako se

razvijaju, kako se uklanjaju i uništavaju i tako dalje.

Ova četiri oblika mentalnog usavršavanja ili meditacije detaljno se razrađuju u Satipatthana sutti (Govoru o temeljima sabranosti pažnje). [2]

Treći i poslednji faktor mentalne discipline jeste ispravna koncentracija, koja vodi do četiri stupnja dhyane, koja se najčešće prevodi kao zadubljenje ili recueillir intent. Na prvom stupnju dhyane strasne želje i određene štetne misli kao što su požuda, zovolja, lenjost, zabrinutost, nespokojstvo i sumnjičavost se odbacuju i podstiču osećanja zadovoljstva i sreće, zajedno sa određenim mentalnim aktivnostima. Na drugom stupnju se potiskuju sve intelektualne aktivnosti, razvija se smirenost i "usmerenost uma na jednu tačku", a još uvek se zadržavaju osećanja zadovoljstva i sreće. Na trećem stupnju, osećanje zadovoljstva, koje je jedno aktivno osećanje, takođe iščezava, dok obuzetost srećom i dalje ostaje zajedno sa sabranom ravnodušnošću. Na četvrtom stupnju dhyane sva osećanja, čak i sreće i nezadovoljstva, radosti i tuge, nestaju, samo čista ravnodušnost i svesnost ostaju.

Tako se um vežba, disciplinuje i razvija putem ispravnog napora, ispravne pažnje i ispravne koncentracije. Preostala dva faktora, ispravna misao i ispravno razumevanje, čine mudrost.

Ispravna misao označava misli nesebičnog odbacivanja i neprijanja, misli ljubavi i misli nenasilja, koje su usmerene ka svim bićima. Veoma je interesantno i važno ovde uočiti da su misli nesebičnog odbacivanja i neprijanja, ljubavi i nenasilja grupisane na strani mudrosti. Ovo jasno pokazuje da je istinska mudrost obdarena ovakvim plemenitim kvalitetima, a da su sve misli podstaknute sebičnošću, zovoljom, mržnjom i nasiljem posledica pomanjkanja mudrosti u svim oblastima života, individualnoj, društvenoj ili političkoj.

Ispravno razumevanje jeste razumevanje stvari onakvih kakve one jesu, a četiri plemenite istine su te koje objašnjavaju stvari kakvim one zaista jesu. Otuda je ispravno razumevanje

u krajnjoj instanci razumevanje četiri plemenite istine. To razumevanje jeste najviša mudrost koja vidi krajnju realnost. Prema budizmu, postoje dve vrste razumevanja: ono što mi najčešće nazivamo razumevanjem je zapravo znanje, nagomilano sećanje, jedno intelektualno shvatanje predmeta u skladu sa izvesnim već usvojenim pojmovima. To se naziva “znanjem u skladu sa” (anubodha). Ono mje naročito produbljeno. Pravo razumevanje se naziva “pronicanjem” (pativedha), sagledavanjem stvari u njihovoj pravoj prirodi, bez imena i pojma. Ovo pronicanje moguće je jedino kada je um oslobođen svih nečistoća i potpuno razvijen putem meditacije. [3]

Iz ovog kratkog pregleda Puta jasno je da je to način života koji treba slediti, praktikovati i razvijati, i to svako za sebe. On je samodisciplina tela, reči i uma, samorazvijanje i samopročišćenje. On nema nikakve veze sa verovanjem, molitvama, obožavanjem ili nekakvim ceremonijalom. U tom smislu, nema ničeg što bi se moglo nazvati “religioznim”. To je Put što vodi do sagledavanja krajnje realnosti, do potpune slobode, sreće i mira kroz moralno, duhovno i intelektualno usavršavanje.

U budističkim zemljama postoje jedinstveni i lepi običaji i ceremonije u religiozne svrhe. Oni imaju malo veze sa pravim Putem. No, svoju vrednost nalaze u zadovoljavanju određenog religioznog osećanja i potreba onih koji nisu daleko odmakli, pomažući im da istraju na Putu.

U pogledu četiri plemenite istine imamo četiri funkcije koje treba da ispunimo:

Prva plemenita istina je dukkha, priroda života, njegova patnja, njegove žalosti i uživanja, njegova nesavršenost i nedovoljnost, njegova nestalnost i nesušastvenost. S tim u vezi, naša je funkcija da sve to shvatimo kao činjenicu, jasno i do kraja (parinneya).

Druga plemenita istina je nastanak dukkhe, zahvaljujući želji, “žedi”, udruženoj sa svim ostalim strastima, nečistoćama i

“talogom”. Puko razumevanje ove činjenice nije dovoljno. Ovde je naša funkcija da sve to odbacimo, eliminišemo, uništimo i iskorenimo (pahatabba). Treća plemenita istina je okončanje dukkhe, nirvana, apsolutna istina, krajnja realnost. A naša je funkcija da je shvatimo (sacchikatabba).

Četvrta plemenita istina jeste Put koji vodi do nirvane. Puko znanje o Putu, ma kako bilo detaljno, nije dovoljno. U ovom slučaju naša funkcija je da ga sledimo i ne napuštamo (bhavetabba). [4]

Učenje o nepostojanju sopstva

Ono što se sugerije pojmom duša, sopstvo, ego ili da upotrebimo sankritski izraz atman jeste da u čoveku postoji trajni, večni i apsolutni entitet, koji jeste nepromenljiva suština iza promena pojavnog sveta. Prema nekim religijama, svaki pojedinac ima takvu pojedinačnu dušu koju je stvorio Bog i ona; posle smrti, večno živi ili u paklu ili na nebu; njezina sudbina zavisi od presude tvorca. Prema nekim drugima, ona prolazi kroz bezbroj života sve dok se potpuno ne pročisti i postane konačno sjedinjena sa Bogom ili brahmanom, Sveopštom dušom ili atmanom, iz kojeg je prvobitno proistekla. Ova duša ili sopstvo u čoveku jeste ono što misli, ono što oseća, primalac nagrada i kazni za sve svoje postupke, dobre ili loše. Takav pojam nazvan je idejom sopstva.

Budizam stoji jedinstven u istoriji ljudske misli poričući postojanje takve duše, sopstva ili atmana. Prema Budinom učenju, ideja sopstva jeste jedno izmišljeno, lažno verovanje, koje nema nikakvog uporišta u stvarnosti i stvara pogubne misli vezane za “ja” i “moje”; sebičnu želju, pohlepu, vezanost, mržnju, zlovolju, taštinu, samoljublje, egoizam i druga prljanja, mentalne nečistoće i probleme. Ovo je izvor svih nevolja u svetu, od sukoba pojedinaca do ratova između naroda. Ukratko, izvor svakodnevnog zla u svetu mogao bi se pronaći u ovom pogrešnom shvatanju.

Dve ideje su psihološki duboko ukorenjene u čoveku: samozaštita i samoočuvanje. Radi samozaštite čovek je stvorio Boga, od koga zavisi njegova zaštita i sigurnost, baš kao što deca zavise od svojih roditelja. Radi samoočuvanja čovek je začeo ideju jedne besmrtne duše ili atmana, koji će živeti večno. U njegovom ne-

znanju, slabosti, strahu i želji čoveku su potrebne ove dve stvari da ga uteše. Otuda on za njih prijanja tako duboko i fanatično.

Budino učenje ne podržava ovakvo neznanje, slabost, strah i želju, već teži prosvetljivanju čoveka njihovim uklanjanjem i razlaganjem, udarajući pravo u koren. Prema budizmu, naše ideje Boga i duše su lažne i prazne. Mada vrlo razvijene kao teorije, sve su one izuzetno suptilne mentalne projekcije, zaogrnutе u jednu razrađenu metafizičku i filozofsku frazeologiju. Ove ideje su tako duboko ukorenjene u čoveku i toliko mu bliske i drage da on ne želi da razume bilo kakvo učenje koje ih poriče.

Buda je ovo sasvim dobro znao. Zapravo, tvrdio je da je njegovo učenje “protiv struje” (patisotagami), protiv čovekove sebičnosti. Već četiri nedelje posle prosvetljenja, dok je sedeo pod banjnovim drvetom, pomislio je: “Pronikao sam u tu istinu, koja je duboka, teška da se uvidi, teška da se razume... koju mogu shvatiti jedino mudri... Oni ljudi koji su obuzeti strastima i okruženi potpunom tamom ne mogu videti ovu istinu, koja je protiv struje, uzvišena, duboka, suptilna i teška za razumevanje.”

S ovim mislima na umu, Buda je oklevao za trenutak, hoće li biti uzalud ako pokuša da svetu objasni Istinu koju je upravo uvideo. Potom je svet uporedio sa jezerom u kojem rastu lotosi: u njemu postoje lotosi koji su još uvek ispod površine vode; drugi su izrasli do same površine jezera, a ima i onih koji su iznad vode i njome su nedotaknuti. Na isti način u ovome svetu postoje ljudi na različitom stupnju razvoja: Neki od njih će razumeti Istinu. I tako je Buda odlučio da je objavi.[1]

Učenje o anatti ili nepostojanju duše prirodan je rezultat i zaključak analize pet sastojaka i učenja o uslovljenosti nastanka (paticca-samuppada) [2]

Već smo ranije videli, prilikom raspravljanja o prvoj plemenitoj istini (dukkha), da je ono što nazivamo bićem ili pojedincom u stvari sastavljeno od pet sastojaka i kada ih razmotrimo i proanaliziramo iza njih ne ostaje bilo šta što bi se moglo smatrati

da je “ja”, atman, sopstvo ili bilo kakva nepromenljiva trajna suština. To bi bio analitički metod. Isti rezultat dobijamo i kroz učenje o uslovljenom nastanku, koje je u stvari sintetički metod, a prema njemu ništa na svetu nije apsolutno: Sve je uslovljeno, relativno i međusobno zavisno. To je budistička teorija relativnosti.

Pre no što se dublje upustimo u problem anatte, korisno je da steknemo osnovnu predstavu o uslovljenom nastanku: Princip ovog učenja dat je u kratkoj formuli od četiri reda:

Kad ovo jeste, i to jeste (Imasmim sati idam hoti);

Ako ovo nastaje, i to nastaje (Imassuppada idam uppajjati);

Kad ovo nije, ni to nije (Imasmim sati idam na hoti);

Ako ovo nestaje, i to nestaje (Imassa nirodha idam nirijjhati).[3]

Kada je A, i B je;

A nastaje, B nastaje;

Kada A nije, ni B nije;

A nestaje, B nestaje.

Na ovom principu uzročnosti, relativnosti i međusobne zavisnosti čitavo postojanje i kontinuitet života i njegov prestanak objašnjeni su uz pomoć detaljne formule nazvane paticca-samuppada, “uslovljenost nastanka”, koja se sastoji od dvanaest faktora:

1. Neznanjem su uslovljene voljne aktivnosti ili karmičke naslage (avijjapaccaya samkhara).

2. Voljnim aktivnostima je uslovljena svest (samkharapaccaya vinnanam).

3. Svešču su uslovljeni mentalni i fizički fenomeni (vinnanapaccaya namarupam).

4. Mentalnim i fizičkim fenomenima je uslovljeno šest sposobnosti.i (tj. pet fizičkih organa čula i um) (namarupampaccaya salayatanam).

5. Sa šest sposobnosti je uslovljen (čulni i mentalni) kontakt (salayatanapaccaya phasso).

6. (Čulnim i mentalnim) kontaktom uslovljen je osećaj (phassapaccaya vedana).

7. Osećanjem je uslovljena želja, “žed” (vedanapaccaya tanha).

8. Željom („žedi”) uslovljeno je prijanjanje (tanhapaccaya upadanam).

9: Prijanjanjem je uslovljen proces nastajanja (upadanapaccaya bhavo).

10. Procesom nastajanja uslovljeno je rađanje (bhavapaccaya jati).

11. Rođenjem su uslovljeni (12) propadanje, smrt, žalost, bol itd. (*jatipaccaya jaramaranam...*).

Tako život nastaje, postoji i produžava se. Ukoliko ovu formulu posmatramo obrnutim redom, dolazimo do kraja procesa: potpunim nestankom neznanja, voljne aktivnosti ili karmičkih naslaga; nestankom voljnih aktivnosti nestaje svest... nestankom rođenja nestaju i propadanje, smrt, žalost itd.

Treba zapamtiti da je svaki od ovih faktora uslovljen (paticcasamuppanna) i da istovremeno uslovljava (paticca samuppada).[4] Zato su svi oni relativni, međusobno zavisni i međusobno povezani, a nijedan nije apsolutan ili nezavistan; otuda se u budizmu ne prihvata prauzrok, kao što smo to već ranije videli.[5] Uslovljeni nastanak bi trebalo posmatrati kao krug, a ne kao lanac [6]

Pitanje slobodne volje zauzima važno mesto u zapadnoj misli i filozofiji. Ali, imajući u vidu uslovljeni nastanak, ovo se pitanje u budističkoj filozofiji ne može javiti. Ukoliko je čitava egzistencija relativna, uslovljena i međusobno zavisna; kako onda uopšte može biti slobodne volje? Volja koja je uključena u četvrti sastojak (samkharakkhandha), kao i svaka druga misao, uslovljena je (paticca-samuppanna). Takozvana sloboda i sama u ovome svetu nije slobodna. I ona je uslovljena i relativna. Postoji, na-

ravno, uslovljena i relativna “slobodna volja”, ali ne i neuslovljena i apsolutna. Ne može postojati bilo šta apsolutno slobodno u ovome svetu, fizičko ili mentalno, pošto je sve uslovljeno i relativno. Ukoliko slobodna volja podrazumeva volju nezavisnu od uslova, nezavisnu od uzroka i posledice, takvo nešto ne postoji. Kako može volja, ili bilo šta od toga, nastati bez preduslova, izvan uzroka i posledice, kada je čitav život, čitavo postojanje uslovljeno i relativno? I opet, ideja slobodne volje je u osnovi povezana sa idejom o Bogu, duši; pravdi, nagradi i kazni. Ne samo da takozvana slobodna volja nije slobodna, već ni sama ideja slobodne volje nije lišena preduslova.

U skladu sa učenjem o uslovljenom nastanku, kao i prema analizi pet sastojaka koji čine biće, ideja o trajnoj, besmrtnoj suštini u čoveku i izvan njega, bilo da se ona naziva atman, “ja”, duša, sopstvo ili ego, smatra se zabludom, mentalnom projekcijom. To je budističko učenje o anatti, nepostojanju duše ili nepostojanju sopstva.

Da bismo izbegli konfuziju, trebalo bi ovde pomenuti da postoje dve vrste istine: konvencionalna istina (sammuti-sacca, sanskr. samvrti-satya) i konačna istina (paramatha-sacca, sanskr. paramatha-satya).[7] Kada u našem svakodnevnom životu koristimo izraze kao što su “ja”, “ti”, “biće”, “pojedinač” itd. mi ne lažemo zato što ne postoji ni sopstvo ni biće kao takvo, već govorimo istinu koja se uklapa u konvencije ovoga našeg sveta. No, konačna istina je da ne postoji “ja” ili “biće”. Kao što kaže Mahayana-sutralankara: “Za osobu (pudgala) trebalo bi napomenuti da postoji jedino kao naziv (prajanapti) (tj. biće postoji po konvenciji), ali ne i u stvarnosti (ili u suštini, dravya)”.[8]

“Negiranje jednog neuništivog atmana zajednička je karakteristika svih dogmatskih sistema theravade i mahayane i zato nema razloga za sumnju da je budistička tradicija, koja je u celini saglasna po ovom pitanju, odstupila od izvornog Budinog učenja.”[9]

Otuda je čudno da su neki naučnici[10] uzalud pokušavali da ideju sopstva prokrijumčare u budističko učenje, što bi bilo sasvim suprotno duhu budizma. Ti naučnici poštuju, dive se i odaju priznanje Budi i njegovom učenju. Oni s poštovanjem gledaju na budizam. No ne mogu da zamisle da je Buda, kojeg smatraju najjasnijim i najdubljim misliocem, mogao poricati postojanje nečeg tako neophodnog kao što je atman ili sopstvo. Oni i nesvesno od Bude traže potvrdu svoje potrebe za večnom egzistencijom -- naravno ne kroz maleno pojedinačno sopstvo sa malim s, već kroz Sopstvo sa velikim S.

Bolje je reći pošteno da verujemo u atman ili Sopstvo. Ili čak možemo da kažemo da je Buda sasvim omanuo u poricanju atmana. Ali svakako nije primereno bilo kome da pokušava uvođenje u budizam jedne ideje koju Buda nikada nije prihvatao, barem koliko se to može videti iz sačuvanih najstarijih tekstova.

Religije koje zagovaraju veru u Boga i dušu ne kriju to; naprotiv, one ih objavljuju, stalno i uvek iznova, na najrečitiji način. Da je Buda prihvatio te dve ideje, tako važne u svim religijama, on bi to sigurno nedvosmisleno potvrdio, baš kao što je i govorio o ostalim stvarima, i ne bi ih ostavio prikrivenima tako da se one otkrivaju tek 25 vekova posle njegove smrti.

Ljude iritira kada shvate da će kroz Budino učenje o anatti sopstvo za koje zamišljaju da ga poseduju biti razoreno. Buda je bio svestan ovoga.

Jedan monah je jednom zapitao: "Gospodine, postoji li slučaj da se neko nađe na mukama kad ne može u sebi da nađe ništa trajno?"

"Da, prosjače, postoji," odgovori Buda. "Čovek ima ovakav stav: 'Univerzum je taj atman, to ću ja biti posle smrti, trajan, večan, nepromenljiv i takav ću postojati zauvek'. A onda čuje Tathagatu ili njegovog učenika kako propoveda učenje nastojeći da potpuno razori sva spekulativna stanovišta... ciljajući na iskošenjivanje "žedi", ciljajući na neprijanje, utrnuće, nirvanu. Tada

taj čovek pomisli: 'Biću uništen, biću razoren, više me neće biti.' Zato on gundđa, zabrinut je, nariče, plače, uzdiše i postaje zbunjen. Tako, prosjače, nastaje slučaj da se neko nađe na mukama kad ne može u sebi da nađe ništa trajno "[11]

Na drugom mestu Buda je rekao: "O prosjaci, ideja da ga možda neće biti; da možda neće imati, zastrašujuća je za onog ko nije upućen." [12]

Oni koji žele da nađu "sopstvo" u budizmu imaju ovakvu argumentaciju: Tačno je da Buda analizira biće i razlaže ga na materiju, osećaj, opažaj, izraz volje i svest i kaže da nijedno od toga nije sopstvo. Ali ne kaže da sopstvo uopšte ne postoji, odvojeno od tih sastojaka.

Ovakav stav je neodrživ iz dva razloga:

Jedan je taj da je, prema Budinom učenju, biće sastavljeno jedino iz tih pet sastojaka i nijednog više. Nigde on, nije rekao da u biću postoji bilo šta drugo mimo tih pet sastojaka.

Drugi razlog je u tome što je Buda kategorički poricao, nedvosmislenim rečima i na više mesta, postojanje atmana, duše, sopstva ili ega unutar čoveka ili izvan njega, niti bilo gde drugde u univerzumu. Pogledajmo nekoliko primera.

U Dhammapadi postoje tri stiha izuzetno važna i ključna unutar budističkog učenja. To su stihovi broj 5, 6 i 7 u XX poglavlju (odnosno stihovi 277, 278 i 279).

Prva dva stiha kažu:

"Svi su sklopovi nepostojani" (Sabbe SAMKHARA anicca) i "Svi su sklopovi bolni" (Sabbe SAMKHARA dukkha), Treći stih glasi: "Sve su pojave lišene podrške u sebi" (Sabbe DHAMMA anatta).[13] Ovde treba uočiti da je u prva dva stiha upotrebljena reč samkhara "sklopovi". Ali na nezinom mestu u trećem stihu upotrebljena je reč dhamma. Zašto u trećem stihu nije upotrebljena reč samkhara, "sklopovi", kao u prethodna dva stiha i zašto je zamenjena terminom dhamma? Tu leži ključ čitavog ovog pitanja.

Termin samkhara [14] označava pet sastojaka, koji su svi uslovljeni, međusobno zavisni, čine ih relativne stvari i stanja, i fizička i mentalna. Ukoliko bi treći stih glasio: “Sve samkhare (sklopovi) lišene su sopstva”, tada bi se moglo pomisliti da, mada su uslovljene stvari lišene sopstva, ipak može postojati Sopstvo izvan uslovljenih stvari, izvan pet sastojaka. Upravo da bi se izbeglo ovakvo pogrešno razumevanje upotrebljen je u trećem stihu termin dhamma.

Termin dhamma je mnogo širi nego samkhara. Ne postoji termin unutar budističke terminologije koji je širi od dhamma. On uključuje ne samo uslovljene stvari i stanja, već isto tako i neuslovljene, Apsolut, nirvanu. Ne postoji bilo šta u univerzumu ili izvan njega, dobro ili loše, uslovljeno ili neuslovljeno, relativno ili apsolutno, što nije uključeno u taj termin. Zato, sasvim je jasno da, prema tvrdnji: “Sve dhamme su lišene sopstva”, ne postoji Sopstvo, ne postoji atman, ne samo u pet sastojaka, već i bilo gde izvan njih ili odvojeno od njih [15]

To znači, prema theravada učenju, da ne postoji sopstvo ni u pojedincu (puggala) ni u dhammama. Mahajanska budistička filozofija zauzima potpuno isti stav, stavljajući naglasak na dharmanairatmya, kao i na pudgala-nairatmya.

U Alagaddupama suttu, uvršćenoj u Majjhima nikayu, obraćajući se svojim učenicima, Buda je rekao: “O monasi, prihvatite teoriju o duši (attavada) iz koje ne proizilaze žalost, naricanje, patnja, rastrojenost i jad. Ali vidite li, o monasi, takvu teoriju o duši iz čijeg prihvatanja ne proizilaze žalost, naricanje, patnja, rastrojenost i jad?”

“Sigurno da ne, gospodine.”

“Dobro, o monasi; i ja takođe, o monasi, ne vidim teoriju o duši iz čijeg prihvatanja ne proizilaze žalost, naricanje, patnja, rastrojenost i Jad.”[16].

Ukoliko bi postojala bilo kakva teorija o duši koju je Buda prihvatio, on bi je svakako ovde objasnio, pošto je zamolio mo-

nahe da prihvate teoriju o duši koja ne izaziva patnju. Ali, prema Budinim shvatanjima, takva teorija o duši ne postoji, i svaka teorija o duši kako god bila formulisana, ma kako suptilno i mudro, lažna je i izmišljena, stvara svakovrsne probleme, povlači za sobom žalost, naricanje, patnju, rastrojenost, jad i nevolju.

Nastavljajući razgovor, Buda je u nekim drugim suttama ovako rekao: “O monasi, kada se ni sopstvo ni bilo šta što pripada sopstvu ni na koji način ne može naći, nije li potpuno nepromišljena ovakva tvrdnja: ‘Univerzum je taj atman (duša); takav ću ja biti posle smrti, trajan, večan, nepromenljiv i takav ću postojati zauvek.’” [17]

Ovde Buda eksplicitno tvrdi da atman, dušu ili sopstvo nigde nije moguće naći u stvarnosti i glupo je pomišljati da postoji nešto takvo.

Oni koji tragaju za sopstvom u budističkom učenju citiraju nekoliko primera, koje prvo pogrešno prevedu, a onda pogrešno i tumače. Jedan od takvih je i čuveni stih iz Dhammapade: Atta hi attano natho (glava XII, stih 4, odnosno 160) koji se prevodi sa “Sopstvo je gospodar sopstva”, a onda interpretira kao da je veliko Sopstvo gospodar malog sopstva.

Pre svega, ovo je netačan prevod. Atta ovde ne znači sopstva u smislu duše. U paliju reč *atta* se najčešće upotrebljava kao povratna ili neodređena zamenica, izuzev nekoliko slučajeva kada ona specifično i filozofski upućuje na teoriju o duši, kao što smo to ranije videli.

Ali u najširoj upotrebi, kao u XII poglavlju Dhammapade gde se pojavljuje ovaj stih, a i na mnogim drugim mestima, koristi se kao povratna ili neodređena zamenica u značenju “sebe” “neko” itd. [18]

Dalje, reč *natho* ne znači “gospodar”, već “utočište”, “potpora”, “pomoć”, “zaštita”. [19] Otuda, *Atta hi attano natho* zapravo znači “Svako je sam sebi zaštita” ili “Svako je sam sebi utočište” ili “potpora”. Ovde nema mesta ni za kakvu metafizičku dušu ili

sopstvo. To jednostavno znači da morate da se oslonite na samoga sebe, a ne na druge.

Još jedan primer pokušaja da se ideja sopstva uključi u Budino učenje jeste u dobro znanim rečima Attadipa viharatha attasarana anannasarana, koje su preuzete iz Mahaparinibbana sutte [20] Ova rečenica doslovno znači: “Boravi stvarajući od sebe sopstveno ostrvo (potporu), stvarajući od sebe sopstveno utočište, jer niko drugi nije tvoje utočište.” [21] Oni koji žele da u budizmu vide sopstvo tumače reči attadipa i attasarana “uzimajući sopstvo kao vodiča”, “uzimajući sopstvo kao utočište” [22]

Ne možemo razumeti puno značenje Budinog saveta Anandi sve dok ne uzmemo u obzir pozadinu i kontekst u kojem su te reči izgovorene.

U to vreme Buda je boravio u selu po imenu Beluva. Bilo je to tri meseca pre njegove smrti, parinirvane. U to vreme imao je osamdeset godina i bio ozbiljno bolestan, skoro na samrti (maranantika). No smatrao je da nije ispravno umreti a da se ne oprosti sa svojim učenicima, koji su mu bili dragi i uvek uz njega. Zato je uz pomoć hrabrosti i odlučnosti potisnuo sve bolove, suzbio bolest i oporavio se. No zdravlje mu je i dalje bilo loše. Posle ovoga poboljšanja, sedeo je jednog dana u hladovini ispred svoga boravišta. Ananda, najverniji Budin pratilac, otišao je do svoga voljenog Učitelja; seo kraj njega i rekao: “Gospodine, brinem se šta će biti posle smrti Blaženog, brinem se zbog njegove bolesti. Na vidiku posle smrti Blaženog sve je tamno i obuzima me potpuna nemoć. Pa ipak, postoji jedna uteha: pomislih da Blaženi neće umreti pre no što svome prosjačkom redu ne ostavi poslednja uputstva.”

Potom Buda, ispunjen saosećanjem i razumevanjem, blago odgovori svome predanom i voljenom pratiocu: “Ananda, šta još prosjačka zajednica od mene očekuje? Poučio sam vas dhammii (Istini) ne praveći bilo kakvu razliku: između laika i posvećanih. U pogledu istine Tathagata nije ništa ostavio u sklopljenoj šaci učiteljevoj (acariya-mutthi). Svakako, Ananda, ukoliko bilo ko

pomišlja da će voditi sanghu i da bi sangha trebalo od njega da zavisi, neka iznese svoja uputstva. Ali Tathagatha nema takvih namera. Zašto bi onda ostavljao uputstva u pogledu sanghe? Star sam, Ananda, osamdeset mi je godina. Baš kao što stara kola treba stalno popravljati, tako i telo Tathagate ne može više da služi bez popravki. Zato, Ananda, budi sam sebi ostrvo (potpora), budi sam sebi, a ne neko drugi, utočište; u Dhammi nađi svoje ostrvo (potporu), svoje utočište, i niko drugi neka ti ne bude utočište.”[23]

Ono što je Buda želeo da saopšti Anandi sasvim je jasno. A ovaj je bio tužan i potišten. Pomišljao je da će se cela prosjačka zajednica osetiti usamljenom, bespomoćnom, bez utočišta, bez vođe posle smrti njihovog velikog Učitelja: Zato im je Buda pružio utehu, ohrabrenje i poverenje, govoreći da treba da zavise jedino od samih sebe i od Dhamme kojoj ih je poučavao, a ne od nekog ili nečeg drugog. Ovde je deplasirano postavljanje bilo kakvog pitanja o atmanu ili sopstvu.

Dalje, Buda je objasnio Anandi kako se može biti sopstveno ostrvo ili utočište, kako se od Dhamme može načiniti sopstveno ostrvo ili utočište: razvijanjem sabranosti pažnje ili svesnosti prema telu, osećanjima, umu i objektima uma (četiri satipatthane) [24] Ovde uopšte nema reči o atmanu ili sopstvu.

Još jedno mesto, pogrešno citirano, koriste oni koji pokušavaju da u Budinom učenju pronađu atman. Buda je jednom sedeo pod drvetom u šumi, kraj puta od Benaresa ka Uruveli. Toga dana trideset prijatelja, od kojih su svi bili prinčevi, krenuše na izlet u istu šumu zajedno sa svojim suprugama. Jedan od prinčeva, koji nije bio oženjen, povede sa sobom metresu. Dok su se ostali zabavljali, ona sakri nekoliko dragocenosti i nestade. Tragajući za njom u šumi, mladi prinčevi naiđoše na Budu kako sedi pod drvetom i upitaše ga je li video ženu. On ih upita u čemu je stvar. Kad mu objasniše, Buda ih zapita: “Šta mislite mladići, šta je bolje za vas? Da tragate za ženom ili da tragate za sobom?”[25]

I ovde se radi o jednostavnom i prirodnom pitanju i nema opravdanja za komplikovanje putem uvođenja tako dalekosežnih ideja kao što su atman ili sopstvo. Mladići odgovoriše da je bolje traganje za sobom. Buda ih potom pozva da sednu i izloži im Dhammu. U onome što je od tog izlaganja stiglo do nas, u originalnom tekstu; nijednom nije pomenut atman.

Mnogo je napisano o Budinom ćutanju kada ga je izvesni parivrađaka (lutalica) po imenu Vačhagota upitao postoji li atman ili ne. Evo kako je to bilo:

Vačhagota otide Budi i upita ga:

“Blaženi Gotama, postoji li atman?”

Buda ne izusti ni reč.

“Blaženi Gotama, znači li to da atman ne postoji?”

I opet Buda ne izusti ni reč.

Vačhagota ustade i ode.

Pošto je parivrađaka otišao, Ananda pita Budu zašto nije odgovorio na Vačhagotino pitanje. Buda objašnjava svoj stav:

“Ananda, da sam kada me je Vačhagota upitao: ‘Postoji li sopstvo?’ odgovorio: ‘Postoji sopstvo’, tada bi to, Ananda, bilo pristajanje uz one pustinjake i bramane koji zastupaju teoriju o večnosti (sassata-vada).

Da sam, Ananda, kada me je upitao Lutalica: ‘Znači li to da ne postoji sopstvo?’ odgovorio: ‘Sopstvo ne postoji’, tada bi to bilo pristajanje uz one pustinjake i bramane koji zastupaju teoriju o poništavanju {uccheda-vada} [26]

I opet, Ananda, kada me je Vačhagota upitao: ‘Postoji li sopstvo?’ da sam odgovorio: ‘Postoji sopstvo’, bi li to bilo u skladu sa mojim znanjem da su sve dhamme bez sopstva?” [27]

“Svakako da ne bi, gospodine:”

“I opet, Ananda, kada me je Vačhagota upitao: ‘Znači li to da ne postoji sopstvo?’, da sam odgovorio: ‘Sopstvo ne postoji’ tada bi to unelo još veću pometnju u ionako već zbunjenog Vačhagotu. [28] Jer on bi svakako razmišljao: Ranije sam zaista posedovao

atman (sopstvo), ali sada ga nemam.”[29]

Sada bi trebalo da je sasvim jasno zašto je Buda ćutao. No to će biti još jasnije ako u obzir uzmemo sve okolnosti i način na koji se Buda odnosio prema pitanjima i ispitivačima -- što isto tako zanemaruju oni koji raspravljaju o ovom problemu.

Buda nije bio kompjuter koji izbacuje odgovore na pitanja koja bi mu bilo ko postavio. On je bio praktičan učitelj, pun saosećanja i mudrosti. Nije odgovarao na pitanja da bi pokazao svoje znanje i inteligenciju; već da pomogne onome ko ih postavlja na putu samoostvarenja. Uvek je govorio ljudima imajući na umu njihov stupanj razvoja, sklonosti, njihov mentalni sklop, karakter, sposobnost da razumeju određeno pitanje [30]

Prema Budi, postoje četiri načina tretiranja pitanja: (1) na neka bi trebalo direktno odgovoriti; (2) na druga bi trebalo odgovoriti analizirajući ih; (3) na treća bi trebalo odgovoriti pitanjem; (4) i na kraju, ima pitanja koja bi trebalo ostaviti po strani.[31]

Postoji nekoliko načina na koje se pitanje ostavlja po strani. Jedan je reći da se na to pitanje ne može odgovoriti ili se ono ne može objasniti, baš kao što je Buda ne jednom rekao upravo ovom Vačhagoti; kada mu je ovaj postavljao ona čuvena pitanja je li univerzum večan ili nije itd. [32] Na isti način je odgovorio Malunkyaputi i ostalima. No nije isto mogao da odgovori na pitanje da li postoji atman (sopstvo) ili ne, već je o tome uvek raspravljao i objašnjavao ga. Nije mogao da kaže “postoji sopstvo”, jer je to u suprotnosti sa njegovim znanjem da su “sve dhamme bez sopstva”. Nije želeo ni da kaže da “sopstvo ne postoji”, jer bi to nužno, bez ikakve svrhe, zbunilo i uznemirilo sirotog Vačhagotu, koji je već bio zbunjen odgovorom na slično pitanje, kao što je to ranije i sam priznao.[33] On nije još bio u poziciji da razume ideju anatte. Zato je ostavljanje ovog pitanja po strani bilo u tom slučaju najmudrije.

Takode ne smemo zaboraviti da je Buda već duže vremena dobro poznavao Vačhagotu. Nije to bio prvi puta da je Lutalica

došao da ga nešto upita. Mudar i saosećajan, Učitelj je dobro razmislio i pokazao veliku brigu za ovog zbunjenog tragača. U pali tekstovima se isti ovaj Vačagota pominje na više mesta, njegovi česti odlasci Budi i njegovim učenicima, postavljanje uvek istih pitanja, iz čega se vidi da je bio veoma zabrinut, skoro opsednut tim problemima. [34] Budino ćutanje kao da je imalo veći efekat na Vačagotu nego bilo kakav elokventan odgovor ili raspravljajanje?[35]

Neki ljudi “sopstvo” uzimaju u značenju “um” ili “svest”. No Buda kaže da je bolje za čoveka ako svoje fizičko telo smatra sopstvom, nego um, misao ili svest, jer prvo se čini postojanijim od ovog drugog; um, misao ili svest (citta, mano, viññana) stalno se menjaju i to brže od tela (kaya).[36]

Neodređeno osećanje “JA SAM” stvara ideju sopstva, koja nema nikakav oslonac u stvarnosti i uvideti ovu istinu znači ostvariti nirvanu, što nije sasvim lako. U Samyutta nikayi [37] postoji jedan dragocen razgovor o ovoj temi između monaha po imenu Kemaka i grupe monaha.

Ti monasi upitaše Kemaku vidi li on u pet sastojaka bilo kakvo sopstvo ili bilo šta što pripada sopstvi. Kemaka odgovori “Ne”. Tada monasi rekoše da, ako je tako, on bi trebalo da je arahant oslobođen svih nečistoća. Ali im se Kemaka poveri da iako u pet sastojaka ne nalazi sopstvo, niti bilo šta što potpada sopstvu: “Ja nisam arahant oslobođen svih nečistoća. O prijatelji, u pogledu pet sastojaka prijanjanja imam osećaj “JA SAM”, ali ne vidim sasvim jasno “Ovo je to JA SAM”. Potom Kemaka objasni da ono što on zove “JA SAM” nije ni materija, osećaj, opažaj, izraz volje, ni svest, a ni bilo šta unutar toga. Ali ima osećanje “JA SAM” u pogledu pet sastojaka, mada ne može jasno da vidi “Ovo je to JA SAM”.[38]

Potom im reče da je to poput mirisa cveta: nije miris ni latica, ni boje, ni polen, već miris cveta.

Kemaka dalje objašnjava da čak i osoba koja je dosegla rane

stupnjeve uvida još uvek zadržava to osećanje “JA SAM”. Ali kasnije, kako napreduje, ovo osećanje “JA SAM” takođe nestaje, kao što miris sveže opranog rublja nestaje vremenom kako ono stoji u ormanu. Ovo raspravljanje je bilo toliko korisno i upućujuće za sve njih da su na kraju, kaže se u tekstu, svi slušaoci, kao i Kema-ka, postali arahanti oslobođeni svih nečistoća i tako se konačno oslobodili toga “JA SAM”.

Prema Budinom učenju, misliti “ja nemam sopstvo” (što je teorija o poništavanju) jednako je pogrešno kao i misliti “ja imam sopstvo” (što je teorija o večnosti) jer oba mišljenja su okovi, oba izrastaju iz pogrešne ideje “JA SAM”. Ispravan stav prema pitanju anatte jeste ne zauzimati bilo kakvo mišljenje ili stav, već sagledati stvari objektivno, kakve jesu, bez mentalnih projekcija, uvideti da ono što nazivamo “ja” ili “biće” jeste tek kombinacija fizičkih i mentalnih sastojaka, koji funkcionišu nezavisno u toku neprestanih trenutnih promena prema zakonu uzroka i posledice i da ne postoji bilo šta trajno, večno, nepromenljivo i neuništivo u čitavoj egzistenciji.

Ovde se prirodno nameće pitanje: Ako ne postoji atman ili sopstvo, ko trpi posledice karme (dela)? Niko na ovo pitanje ne može odgovoriti bolje od Bude. Kada mu je monah postavio to pitanje, Buda reče: “Učio sam vas; o monasi; da uvidite uslovljenost u svim stvarima.”[39]

Budino učenje o anatti, ne-duši ili ne-sopstvu, ne treba smatrati negativnim ili nihilističkim. Poput nirvane, ono je Istina, Stvarnost; a Stvarnost ne može biti negativna. Lažna vera u nepostojeće, umišljeno sopstvo jeste negativna. Učenje o anatti razmiče temu zabluda i daje svetlost mudrosti: Ono nije negativno: kao što Asanga veoma dobro reče: “Postoji činjenica ne-sopstvenosti” (nairatmyastita).[40]

“Meditacija” ili oplemenjivanje uma:

Bhavana

Buda reče: “O monasi, postoje dve vrste bolesti. Koje dve? Fizička bolest i mentalna bolest. Postoje ljudi koji kao da su lišeni fizičkih bolesti tokom godinu ili dve... čak i tokom sto godina i više. Ali, o monasi, retki su oni u ovome svetu koji su lišeni mentalne bolesti čak i za trenutak, sem onih koji su se oslobodili mentalnih nečistoća (tj, sem arahanta)”. [1]

Budino učenje, naročito njegov put “meditacije” usmeren je ka stvaranju stanja savršenog mentalnog zdravlja, ravnoteže i smirenosti. Na nesreću, teško da je bilo koji drugi deo Budinog učenja toliko često pogrešno shvatan kao što je to “meditacija”, i među budistima i među nebudistima. Onog trenutka kaže se pomene reč “meditacija” odmah se pomisli na bekstvo od svakodnevnih aktivnosti; na zauzimanje naročitog položaja, nalik statui u nekoj pećini ili monaškoj ćeliji, na nekom udaljenom mestu, daleko od bilo kakvog društva; na razmišljanje ili pre uranjanje u neku vrstu mističnih stanja ili u trans. Prava budistička “meditacija” uopšte ne znači takvu vrstu bekstva. Budino učenje o tome je toliko često bilo pogrešno ili slabo shvatano da se u poslednje vreme “meditacija” degenerisala u neku vrstu rituala ili ceremonije, skoro tehničke u svojoj rutini. [2]

Velik broj ljudi zainteresovan je za meditaciju ili jogu u nadi da će zadobiti nekakve duhovne ili mističke snage, kao što je “treće oko”, koje drugi ne poseduju. Pre izvesnog vremena živela je u Indiji budistička kaluđerka koja je pokušavala da razvije moć da vidi na uši, mada je već posedovala “moć” savršenog vida! Ova-

kva vrsta ideja nije ništa drugo do “duhovna perverzija”. Ona je uvek vezana za želju, “žed” za moći.

Reč meditacija je vrlo slaba zamena za originalan termin bhavana, koja znači “negovanje” ili “razvijanje”, tj. oplemenjivanje ili razvijanje uma. Precizno govoreći, budistička bhavana jeste oplemenjivanje uma u punom značenju reči. Usmerena je na pročišćavanje uma od nečistoća i smetnji kakve su požuda, mržnja, zlovolja, lenjost, brige i nespokojstvo, skepsa, kao i na razvijanje takvih kvaliteta kakvi su koncentracija, svesnost, inteligencija, volja, energičnost, pronicljivost, poverenje, radost, smirenost, vodeći na kraju do dostizanja najviše mudrosti koja vidi prirodu stvari kakve one zaista jesu i ostvaruje krajnju Istinu, nirvanu.

Postoje dve vrste meditacije. Jedna je razvijanje mentalne koncentracije (samatha ili samadi), usredsređenosti uma (cittakaggata, sanskr. cittaikagrata), uz pomoć različitih metoda iznetih u tekstovima, i vodi do najvišeg stanja kakva su “sfera ništavila” ili “sfera ni-opažanja-ni-neopažanja”. Sva ta mistična stanja stvorio je, prema Budi, um i on ih uslovljava (samkhata).[3] Ona nemaju ništa zajedničko sa Stvarnošću, Istinom, nirvanom. Ovaj oblik meditacije postojao je pre Bude. Otuda on nije čisto budistički, ali nije isključen iz domena budističke meditacije. Međutim, on nije suštinski za postizanje nirvane. Sam Buda je, pre svoga prosvetljenja, proučavao ove jogijske vežbe pod nadzorom različitih učitelja i dosegao je najviša mistična stanja; no ona ga nisu zadovoljavala, jer nisu pružala uvid u krajnju Realnost. Ta mistična stanja smatrao je tek “srećnim življenjem u ovoj egzistenciji” (ditthadhammasukhavihara) ili “mirnim življenjem” (santavihara) i ništa više [4]

Zato je otkrio drugi oblik “meditacije” poznat kao vipassana (sanskr, vipasyana ili vidarsana), “uvid” u prirodu stvari, koji vodi do potpunog oslobađanja uma, do ostvarivanja krajnje Istine, nirvane. Ovo je suštinski budistička “meditacija”, budističko oplemenjivanje uma. Reč je o jednom analitičkom metodu zasnovanom

na sabranosti pažnje, svesnosti, budnosti, posmatranju.

Nemoguće je pozabaviti se tako složenim pitanjem na svega nekoliko stranica. Ipak, ovde je učinjen jedan pokušaj da se stvori barem gruba predstava prave budističke “meditacije”, oplemenjivanja ili razvijanja uma, na praktičan način.

Najvažniji Budin govor o razvijanju uma (“meditaciji”) naslovljen je Satipatthana sutta, “Temelji sabranosti pažnje” (22. govor po redu u Digha nikayi ili 10. u Majjhima nikayi). Taj govor je toliko poštovan u tradiciji da se redovno recituje ne samo u budističkim manastirima, već i u budističkim domovima, kad članovi porodice sede unaokolo i s punom predanošću slušaju. Veoma često monasi recituju ovu suttu kraj uzglavlja samrtnika kako bi pročistio svoje poslednje misli.

Putevi “meditacije” dati u ovom govoru nisu odsečeni od života, niti izbegavaju život; naprotiv, oni su do kraja povezani sa našim životom, našim svakodnevnim aktivnostima, našim žalostima i radostima, našim rečima i mislima, našim moralnim i intelektualnim preokupacijama.

Govor je podeljen na četiri glavna dela: prvi deo odnosi se na naše telo (kaya), drugi na osećaje (vedana), treći na um (citta) i četvrti na različite moralne i intelektualne sadržaje (dhamma).

Treba imati na umu da o kakvoj god se formi meditacije radilo, suština je u sabranosti pažnje i svesnosti (sati), pažljivosti i posmatranju (anupassana).

Jedan od najpoznatijih, popularnih i praktičnih primera “meditacije” povezana sa telom je “sabranost pažnje na udah i izdah” (anapanasati). Jedino je za tu “meditaciju” u tekstu propisan poseban i tačno određen položaj. Za ostale oblike meditacije date u ovoj suttu možete po volji sedeti, stojati, hodati ili ležati. No, da bismo razvijanju sabranosti pažnje na udah i izdah treba, prema tekstu, da sednemo “nogu prekrštenih, uspravnog tela i budnog uma”. Međutim, sedenje sa ukrštenim nogama (takozvani lotos položaj) nije praktično, niti lako za sve ljude, naročito Zapadnja-

ke. Zato, oni kojima je to teško mogu sesti na stolicu, “držeci telo uspravno, a um budnim”. Izuzetno je važno za ovu vežbu da leđa zaista budu ispravljena, ali ne ukočena; šake udobno smestiti u krilo. U takvom položaju možete sklopiti oči ili pogled usmeriti ka vrhu nosa, već kako vam više odgovara.

Dišete ceo dan i celu noć, ali nikada niste toga svesni, nikada ni za trenutak um ne skoncentrišete na to. Sada treba upravo to da učinite. Udišite i izdišite kao i obično; bez bilo kakvog napora ili napetosti. Potom, skoncentrišite se na udisanje i na izdisanje; neka vaš um bude svestan i pažljiv u odnosu na udah i izdah: Kada dišete; ponekad udahnete duboko, a nekad ne. To uopšte nije važno. Dišite normalno i prirodno. Jedina stvar je da kada udahnete duboko budete svesni da je to dubok udah i tako dalje. Drugim rečima, vaš um bi trebalo da bude tako skoncentrisan na disanje da ste svesni njegovog kretanja i promena. Zaboravite sve drugo, ono što vas okružuje, sve spoljašnje; ne dižite pogled i ne gledajte ni u šta. Pokušajte ovo da radite tokom pet ili deset minuta.

U početku će vam biti krajnje teško da um skoncentrišete na disanje. Bićete zapanjeni kako vaš um nikada ne miruje; nikako da se zaustavi. Počinjete da mislite na različite stvari. Čujete zvukove spolja. Um vam je time uznemiren i pometen. Možda ćete biti obeshrabreni i razočarani. Ali ako nastavite vežbanje dva puta dnevno, ujutro i uveče, po pet do deset minuta; postepeno ćete, malo-pomalo, početi da usredsređujete svoj um na disanje. Posle izvesnog perioda, doživete onaj trenutak tokom kojeg je vaš um potpuno koncentrisan na disanje, kada nećete čuti čak ni zvuke oko sebe, kada spoljašnji svet za vas neće postojati. Ovaj trenutak je ogromno iskustvo za vas, ispunjen radošću, srećom i mirom, tako da ćete poželeti da ga produžite. No još uvek to niste u stanju. Ali ako nastavite redovno vežbanje, možete to iskustvo ponavljati tokom sve dužeg vremena. To je trenutak kada se potpuno gubite u sabranosti svoje pažnje na disanje. No, sve dok ste

svesni sebe ne možete se skoncentrisati na bilo šta.

Ova vežba sabranosti pažnje na disanje, koja je jedna od najjednostavnijih i najlakših, predviđena je da razvija koncentraciju i vodi do veoma visokih mističnih zadubljenja (dhyana). Sem toga, moć koncentracije je nužna za bilo koju vrstu dubljeg razumevanja, pronicanja, uvida u prirodu stvari, uključujući i ostvarivanje nirvane.

Sa druge strane, vežbanje sa dahom daje odmah rezultate. Dobro je za vaše zdravlje, opuštanje, čvrst san i efikasnost u svakodnevним poslovima. Čini vas smirenim i spokojnim. Čak i u trenucima kada ste nervozni ili uzbuđeni, ako ga praktikujete nekoliko minuta uverićete se da ste odjednom postali smireni i vedri. Osećate se kao da ste se probudili posle dobrog poćinka.

Drugi veoma važan, praktičan i koristan oblik "meditacije" (mentalnog razvoja) jeste biti svestan i sabran na sve ono što činite, fizički ili verbalno, tokom dana, na poslu, u privatnom životu. Bilo da hodate, stojite, ležite ili spavate, bilo da ispružete ili savijate svoje udove, bilo da gledate oko sebe, oblaćite se, govorite ili ćutite, jedete ili pijete, čak i kada zadovoljavate prirodne potrebe - u tim i drugim aktivnostima trebalo bi da ste potpuno svesni i sabrani na ono što radite u tom trenutku. Ne znaći to da uopšte ne treba da razmišljate o prošlosti ili budućnosti. Naprotiv, razmišljajte o tome u odnosu na trenutak sadašnjosti, na ono što sada radite, onda i tamo gde je to potrebno.

Uopšte uzev, ljudi ne žive u onome što rade, u sadašnjem trenutku. Umesto toga, žive u prošlosti ili budućnosti. Mada izgleda da nešto rade sada, ovde, oni u stvari žive negde drugde u svojim mislima, u svojim izmišljenim problemima i brigama, obićno sećajući se prošlosti ili u željama i razmišljanjima o budućnosti. Zato ne žive, niti uživaju u onome što rade u ovome trenutku. Tako su nesrećni i nezadovoljni sadašnjošću, onim što drže u ruci i prirodno je da ne mogu potpuno da se predaju onome što rade.

Ponekad vidite čoveka u restoranu kako jede i čita novine u isto vreme - sasvim normalan prizor. On odaje utisak veoma zauzetog čoveka, koji nema vremena. Čak ni za jelo. Pitate se čita li on ili jede. Moglo bi se reći da radi obe stvari. Zapravo, ne radi ni jednu, ne uživa ni u jednoj. Napet je; um mu je pometen i ne uživa u onome što trenutno radi, ne živi u svome životu u sadašnjosti, već nesvesno i nepromišljeno pokušava da umakne iz života. (Ovo, međutim, ne znači da ne treba razgovarati sa prijateljem dok ručamo ili večeramo.)

Ma koliko se trudili, ne možete umaći životu. Sve dokle živite, u gradu ili pećini, morate se sa njime suočiti i proživeti ga. Pravi život je sadašnji trenutak - ne sećanja na prošlost, koja je mrtva i minula, niti snovi o budućnosti, koja se još nije rodila. Onaj ko živi u sadašnjosti živi u pravom životu i taj je najsrećniji.

Kada su ga upitali zašto njegovi učenici, koji žive jednostavnim i mirnim životom i sa samo jednim obrokom na dan, toliko zrače Buda je odgovorio: "Oni se ne kaju zbog prošlosti, niti lupaju glavu o budućnosti. Oni žive u sadašnjosti. Zato toliko zrače. Mozgajući o budućnosti i žaleći zbog prošlosti budale venu poput posečene zelene trske ostavljene na suncu." [5]

Sabranost pažnje, ili svesnost, ne znači da treba da razmišljate i budete svesni: "Sad radim to i to" ili "Sad radim ovo". Ne. Upravo suprotno. Onog trenutka kada pomislite "Sad radim to" postajete samosvesni i tada ne živite u onome što radite, već u ideji "ja jesam" i otuda je i vaš rad upropašten. Trebalo bi da potpuno na sebe zaboravite i izgubite se u onome što radite. Onog trenutka kad sagovornik postane samosvestan i pomisli "Obraćam se publici", njegov govor se prekida i remeti mu se tok misli. Ali kada sebe zaboravi u svome govoru, u onome o čemu govori, tada je najupečatljiviji, dobro govori i razumljivo objašnjava stvari. Svako veliko delo - umetničko, pesničko, intelektualno ili duhovno - stvoreno je u takvim trenucima, kada su njegovi tvorci potpuno izgubljeni u svojim delima, kada su sasvim zaboravili na

sebe i oslobodili se samosvesti.

Ova sabranost pažnje ili svesnost sopstvenih aktivnosti, kojoj je podučavao Buda, znači življenje u sadašnjem trenutku, življenje u sadašnjem delu. (Put zena je takode prvenstveno zasnovan na ovom učenju). U ovom obliku meditacije ne morate da činite ništa posebno da biste razvili sabranost; već jedino da usmerite pažnju i budete svesni toga što se događa. Ne morate izgubiti ni trenutak svoga dragocenog vremena za ovakvu “meditaciju”: sve što treba da činite jeste da neprekidno negujete sabranost i svesnost, noću i danju, u odnosu na sve svoje aktivnosti u svakodnevnom životu. Ova dva oblika “meditacije” o kojima smo prethodno raspravljali povezani su sa našim telom.

Potom postoji način praktikovanja mentalnog razvoja (“meditacije”) u odnosu na sve naše osećaje, bilo da su srećni, nesrećni ili neutralni. Uzmimo samo jedan primer. Doživljavate osećanje nesreće, žalosti. U takvom stanju vaš um je smrknut, mutan, nejasan, deprimiran. U nekim slučajevima čak ni ne uočavate jasno zašto vas je obuzelo takvo stanje nesreće. Pre svega, trebalo bi da naučite da ne budete nesrećni zbog svojih osećanja nesreće, da ne brinete zbog svojih briga. Već da pokušate da jasno sagledate otkuda taj osećaj nesreće, zabrinutosti, žalosti. Pokušajte da ga ispitajte tako kao da ga posmatrate spolja, bez bilo kakve subjektivne reakcije, baš kao što naučnik posmatra neki predmet. Ne bi, takođe, trebalo da ga posmatrate kao “moje osećanje” ili “moj opažaj”, već da ga jednostavno objektivno posmatrate kao “osećanje” ili “opažaj”. Ponovo bi morali da zaboravite na lažnu ideju “ja”. Kada uvidite njegovu prirodu, kako nastaje i kako nestaje, vaš um postaju sve ravnodušniji prema tom osećanju, postaje njime neokrznut i od njega oslobođen. Isto je i sa svim drugim osećanjima.

Razmotrimo sada oblik “meditacije” vezan za naše umove. Trebalo bi da ste do kraja svesni činjenice da vam je um ispušten strašću ili smiren, da je preplavljen mržnjom, zlovoljom, lju-

bomorom ili je pun ljubavi, saosećanja; da ste svesni kad god je obmanut ili poseduje jasno i ispravno razumevanje i tako dalje. Moramo priznati da se veoma često plašimo ili stidimo da zavirimo u sopstvene umove.

Zato nam je draže da to izbegavamo. Treba biti hrabar i pošten i pogledati sopstveni um isto onako kako pogledamo svoje lice u ogledalu.[6]

Ovde se ne radi o kritikovanju, prosuđivanju i proceni između ispravnog i pogrešnog, dobrog ili lošeg. Reč je jednostavno o posmatranju, motrenju, istraživanju. Vi niste sudija, već naučnik. Kada posmatrate svoj um i jasno vidite njegovu pravu prirodu, postajete obestrašćeni u odnosu na emocije kojima je ispunjen, na osećanja i stanja. Tako postajete ravnodušni i slobodni i u stanju ste da vidite stvari onakvim kakve jesu.

Navedimo jedan primer. Recimo da ste zaista ljuti, obuzeti ljutnjom, zlovoljom, mržnjom. Zanimljivo je, paradoksalno, da čovek koji je ljut zapravo nije toga svestan, ne zna da je ljut. Onog trenutka kada postane svestan i sabran na stanje svoga uma, onog trenutka kada vidi svoj bes, on zapravo postaje postuđen i počinje da se povlači. Trebalo bi da ispitujete prirodu tog besa, kako nastaje i kako prestaje. I ovde imajte na umu da ne treba da mislite “ja sam ljut” ili “moja ljutnja”. Jedino treba da budete svesni uma obuzetog ljutnjom. Vi samo objektivno ispitujete i istražujete jedan um obuzet ljutnjom. Takav stav treba zauzeti prema svim osećanjima i stanjima uma.

Pored ovoga, postoji oblik “meditacije” o etičkim, duhovnim i intelektualnim pitanjima. Sva naša proučavanja, čitanje, raspravljanje i razmišljanja o takvim problemima uključena su u takvu “meditaciju”. Čitati ovu knjigu i duboko promišljati o onome o čemu se u njoj govori jeste takode oblik meditacije. Već smo ranije videli [7] da je razgovor između Kemake i grupe monaha bio oblik meditacije, koja je vodila do postizanja nirvane.

Tako, prema ovom obliku meditacije, možete proučavati,

razmišljati i razmatrati pet prepreka (nivarana), a to su:

1. požuda (kamacchanda),
2. zlovolja, mržnja ili ljutnja (vyapada),
3. tupost ili tromost (thina-middha),
4. nespokojstvo ili zabrinutost (uddhacca-kukkucca),
5. sumnja (vicikiccha).

Ovo je pet vrsta prepreka ka bilo kakvoj vrsti jasnog razumevanja, a time zapravo ka bilo kakvoj vrsti napredovanja. Kada smo njima savladani i ne znamo kako da ih se oslobodimo, tad ne možemo ni da razumemo šta je ispravno, a šta pogrešno, odnosno šta je dobro, a šta loše.

Moguće je takode meditirati o sedam faktora prosvetljenja (bojjhanga). To su:

1. Sabranost pažnje (sati), tj. biti svestan i sabran na sve aktivnosti i pokrete i fizičke i mentalne, kao što smo to već ranije objasnili.

2. Istraživanje i ispitivanje različitih problema vezanih za Učenje (dhamma-vicaya). Ovde su uključena sva naša religijska, etička i filozofska proučavanja, čitanja, ispitivanja, raspravljanja, razgovori, čak i posećivanje predavanja koja se odnose na ovakve doktrinarne probleme.

3. Energija (viriya), odlučan rad sve do kraja.

4. Oduševljenje (piti), kvalitet potpuno suprotan pesimističnom, sumornom ili melanholičnom stavu uma.

5. Opuštenost (passaddhi) i tela i uma. Ne treba biti ukočen fizički i mentalno.

6. Koncentracija (samadhi), kako je već ranije objašnjeno.

7. Ravnodušnost (upekkha), tj. biti u stanju suočiti se sa životom, sa svim njegovim promenljivostima, smirenog uma, opušten, bez uzbuđivanja.

Da bismo razvijali ovakve kvalitete ključnu ulogu igra istin-

ska želja, volja ili sklonost. Mnogi drugi materijalni ili duhovni uslovi koji doprinose razvoju svakog od ovih kvaliteta opisani su u tekstovima.

Moguće je takođe “meditirati” o takvim stvarima kao što je pet sastojaka, istražujući pitanje “Šta je biće?” ili “Šta je to što se naziva ‘ja’?” ili o četiri plemenite istine, o kojima je već bilo reči u ranijim poglavljima. Proučavanje i istraživanje takvih pitanja čini ovaj četvrti oblik meditacije, koji vodi do ostvarivanja krajnje Istine.

Sem ovih o kojima je već bilo reči, postoje mnogi drugi predmeti meditacije, po tradiciji ih je četrdeset, od kojih ćemo posebno pomenuti četiri uzvišena stanja (brahma vihara): (1) proširivanje bezgranične, sveopšte ljubavi i blagonaklonosti (metta) na sva živa bića bez razlike, “kao što majka voli svoje jedino dete”; (2) saosećanje (karuna) prema svim živim bićima koja pate, u nevolji su i zadesila ih je nesreća; (3) radost (mudita) zbog uspeha, dobrobiti i sreće drugih i (4) ravnodušnost (upekkha) prema svim nedaćama života.

Budino učenje danas

Ima onih koji veruju da je toliko uzvišen i subliman kao sistem da ga ne mogu praktikovati obični muškarci i žene u svom svakodnevnom životu, te da se treba povući recimo u manastir ili na neko osamljeno mesto ukoliko želimo da budemo istinski budisti.

Ovo je tužna zabluda, očigledno proistekla iz pogrešnog razumevanja Budinog učenja. Ljudi na brzinu donose takve pogrešne zaključke na osnovu nečega što su čuli ili pročitali o budizmu. a što je napisao neko ko, pošto ni sam nije razumeo predmet razmatranja u svim njegovim vidovima, daje tek delimično ili iskrivljeno gledanje na njega. Budino učenje nije namenjeno samo monasima, već i običnim ljudima koji vode normalan porodičan život. Plemenita osmostruka staza, što je naziv za budistički način življenja, otvorena je za sve, bez ikakve razlike.

Ogromna većina ljudi u svetu ne mogu postati monasi ili se povući u pećine ili šume. Makako budizam bio plemenit i čist, ostao bi beskoristan za mase ljudi kada ga ne bi mogli slediti u svom svakodnevnom životu i u današnjem svetu. No, ako razumete duh budizma (a ne samo reči), sigurno da od njega možete imati koristi i živeti životom koji i sada vodite.

Biće naravno onih kojima je lakše i prikladnije da prihvate budizam ukoliko žive na nekom udaljenom mestu, odsečeni od ostalog sveta. Druge, međutim, ovakva izolacija može učiniti umrtvljenim i potištenim, te otuda neće doprineti razvijanju njihovog duhovnog i intelektualnog života.

Prava obuzdanost na znači fizičko bekstvo od sveta. Sari-

puta, glavni Budin učenik, reče jednom da čovek može živeti u šumi posvećujući se asketskom vežbanju, ali u isto vreme biti pun nečasnih misli i “nečistoća”; drugi može živeti u selu ili gradu, ne praktikujući asketsku disciplinu, ali mu je um čist i lišen “nečistoća”. Od njih dvojice, reče Sariputa, onaj ko živi čistim životom u selu ili gradu daleko je superiorniji i veći nego onaj u šumi. [1]

Rašireno uverenje da je potrebno povući se iz života da bi se sledilo Budino učenje sasvim je pogrešno. Tu je zapravo reč o podsvesnoj odbrani od praktikovanja tog učenja. U budističkoj književnosti na bezbroj mesta se spominju ljudi i žene koji žive obične, normalne, porodične živote i uspešno praktikuju ono čemu je Buda podučavao, da bi na kraju ostvarili nirvanu. Luta-lica Vačhagota (kojeg smo već ranije sreli u poglavlju o anatti) jednom je direktno pitao Budu je li bilo ljudi i žena koji su živeći porodičnim životom uspešno sledili njegovo učenje i dosegli visoka duhovna stanja. Buda je kategorično ustvrdio da ih nije bilo jedno ili dvoje, ni stotinu, dve stotine ili pet stotina, već mnogo više onih koji su vodeći porodičan život sledili uspešno njegovo učenje i dosegli visoka duhovna stanja. [2]

Nekim ljudima odgovara da žive usamljениčkim životom na mirnom mestu, daleko od buke i uznemiravanja. No, svakako je više hvale vredno i hrabrije praktikovati budizam živeći među sebi srodnim bićima, pomažući im i bivajući im na službi. Može možda biti korisno za čoveka da u nekim slučajevima živi povučeno neko vreme kako bi poboljšao svoj um i karakter, prvenstveno putem moralnog, duhovnog i intelektualnog treninga, kako bi postao dovoljno snažan da kasnije pomogne drugima. Ali ako čovek čitav svoj život živi u samoći, misleći jedino na sopstvenu sreću i “izbavljenje”, bez obzira na ostale, to svakako nije u skladu sa Budinim učenjem, koje je zasnovano na ljubavi, saosećanju i služenju drugima.

Neko bi sada mogao postaviti pitanje: ako čovek može da sledi budizam živeći kao i svi obični ljudi, zašto je onda Buda

ustanovio sanghu, monaški red? Red obezbeđuje priliku onima koji žele da svoje živote ne posvete samo sopstvenom duhovnom i intelektualnom razvoju, već isto tako i služenju drugima. Za običnog, nezaređenog sledbenika sa porodicom ne može se očekivati da čitav svoj život usmeri “na dobrobit mnogih, za sreću mnogih”, kako je to Buda savetovao. Tako je tokom istorije budistički manastir postao ne samo duhovni centar, već isto tako i centar učenja i kulture.

Sigala sutta (31. govor u Digha nikayi) pokazuje koliko je poštovanje Buda ukazivao životu nezaređenih sledbenika, njihovoj porodici i društvenim odnosima.

Mladić po imenu Sigala praktikovao je da se ujutru klanja ka šest glavnih tačaka na nebu -- istoku, jugu, zapadu, severu, nadiru i zenitu -- povinujući se i poštujući poslednji savet koji mu je otac dao na samrti. Buda reče mladiću da su prema “plemenitom pravilu” (ariyassa vinaye) njegovog učenja tih šest smerova drugačiji. Prema njegovom “plemenitom pravilu” tih šest smerova su: istok = roditelji; jug = učitelji; zapad = žena i deca; sever = prijatelji, rođaci i susedi; nadir = sluge, radnici i najamnici; zenit = religiozni ljudi.

“Tim šest smerovima treba odavati počast”, reče Buda. Ovde je reč “počast” (namasseyya) veoma značajna, pošto se počast odaje nečem svetom, dostojnom poštovanja. Tih šest porodičnih i društvenih grupa koje su pomenute smatraju se u budizmu svetim, vrednim poštovanja i počasti. Ali kako im “odavati počast”? Buda kaže da je “odavanje počasti” prema njima u stvari ispunjavanje sopstvenih dužnosti prema njima. Te dužnosti su objašnjene u govoru koji je uputio Sigali.

Prvo: roditelji su sveti svojoj deci. Buda kaže: “Roditelje nazivaju Brahma (Brahmati matapitaro)”. Termin Brahma označava najviši i najsvetiji pojam indijske misli i u njega Buda uključuje roditelje. Tako u dobrim budističkim porodicama i u današnje vreme deca doslovno svakodnevno “obožavaju” svoje roditelje,

od jutra do mraka. Oni moraju da ispune određene dužnosti prema svojim roditeljima u skladu sa “plemenitim pravilom”: treba da se staraju o ostarelim roditeljima; treba da učine sve što je potrebno za njihovo dobro; treba da čuvaju čast porodice i nastavljaju porodičnu tradiciju; treba da sačuvaju imetak koji su njihovi roditelji stekli i postaraju se za pogrebni ritual posle njihove smrti. Roditelji, sa svoje strane, imaju određenu odgovornost prema svojoj deci: treba da se staraju da im deca ne krenu lošim putem; treba da ih uključuju u dobre i korisne aktivnosti; treba da im pruže dobro obrazovanje; treba da ih ožene ili udaju u dobru porodicu i da im vremenom povere svoju imovinu.

Drugo: odnos između učitelja i učenika. Učenik treba da poštuje i bude odan svom učitelju; treba da mu bude na usluzi ako je to potrebno; treba marljivo da uči. A učitelj, sa svoje strane, treba da vežba i pravilno oblikuje svoga učenika; treba da ga dobro podučava; treba da ga upozna sa svojim prijateljima; treba da pokuša da mu obezbedi sigurnost i posao pošto mu je obrazovanje završeno.

Treće: odnos između muža i žene. Ljubav između muža i žene se smatra skoro religioznom ili svetom. Naziva se sadara brahmacariya, “svetim porodičnim životom”. I ovde treba takode uočiti značenje termina Brahma: ovom odnosu se pridaje najviše poštovanje. Žene i muževi treba da su verni, ispunjeni poštovanjem i odani jedno drugom i imaju međusobno određene obaveze: muž uvek treba da poštuje svoju ženu i nikada da je ne ostavlja na cedilu; treba da je voli i bude joj veran; treba da osigura njezin položaj i udobnost; treba da je obraduje poklanjajući joj odeću i nakit. (Činjenica da Buda nije zaboravio da pomene čak ni takve stvari kao što su pokloni muža ženi pokazuje koliko razumevanja i simpatija je gajio prema uobičajenim ljudskim emocijama.) Žena, sa svoje strane, treba da nadzire i brine o domaćinstvu; treba da zabavlja goste, posetioce, prijatelje, rođake i najamnike; treba da voli i bude verna svome mužu; treba da čuva ono što on

zaradi; treba da je mudra i energična u svemu što radi.

Četvrto: odnos između prijatelja, rođaka i suseda. Oni treba da budu međusobno gostoljubivi i velikodušni; treba da razgovaraju ljubazno i prijatno; treba da se međusobno pomažu; da su ravnopravni; ne treba da se svađaju, već da se pomažu i ne ostavljaju jedan drugog u nevolji.

Peto: odnos između učitelja i sluge. Gospodar ili poslodavac ima nekoliko obaveza prema slugi ili onome koga zapošljava: rad treba da je određen prema mogućnostima i sposobnostima; nadnica mora biti pravedna; treba da je osigurana medicinska zaštita; treba da postoje povremeni pokloni i olakšice. Sluga ili nadničar, sa svoje strane, treba da je vredan, a ne lenj; pošten i veran i da ne vara svoga gospodara; treba da je prilježan u svome radu.

Šesto: odnos između zaređenih, odnosno pustinjaka i bramana, i običnih ljudi. Sledbenici treba da sa ljubavlju i poštovanjem brinu o materijalnim potrebama zaređenih; zaređeni treba srca ispunjenog ljubavlju da znanje i učenje podele sa sledbenicima i vode ih stazom dobra, daleko od lošeg.

Tako vidimo da je laički život, sa svojim porodičnim i društvenim odnosima, uključen u "plemenito pravilo" i unutar je okvira budističkog načina života, kako je to Buda predočio.

Tako u Samyutta nikayi, jednoj od najstarijih zbirki pali tekstova, Sakka, kralj bogova (deva), objavljuje da poštuje ne samo monahe koji žive svetačkim životom ispunjenim vrlinom, već isto tako i "laičke sledbenike" (upasaka) koji čine milosrdna dela, puni su vrline i ispravno vode svoj porodični život." [3]

Ukoliko neko želi da bude budista, ne postoji ceremonija inicijacije (ili krštenja) kroz koju bi morao da prođe. (Ali da bi postao bhikkhu, član monaškog reda (sangha), mora proći dugi proces vežbanja u disciplini i obrazovanju.) Ukoliko neko razume Budino učenje i uveren je da je to učenje pravi put, ukoliko pokušava da ga sledi, tada je on budista. No, prema sačuvanoj drevnoj tradiciji u budističkim zemljama, neko se smatra budistom uko-

liko za svoja utočišta uzme Budu, Dhammu (Učenje) i sanghu (monaški red) -- najčešće nazivane "trostrukim draguljem" -- i prihvati se poštovanja pet pravila morala (panca sila), minimuma etičkih skrupula svakog nezaređenog budiste: (1) ne ubijati, (2) ne krasti, (3) ne činiti preljubu, (4) ne lagati, (5) ne uzimati opojna pića i droge. Sve to on izražava recitovanjem formula datim u izvornim tekstovima. U svečanim prilikama budisti obično grupno recituju te formule, predvođeni monahom.

Ne postoje spoljašnji rituali ili ceremonije koje budista mora da obavlja. Budizam je način života i ono što je suštinsko jeste sleđenje Plemenite osmostruke staze. Naravno, u svim budističkim zemljama postoje jednostavne i ljupke ceremonije povodom verskih praznika. Postoje svetišta sa Budinim statuama, stupe ili dagabe i bodhi-drveće u manastirima, u koje budisti odlaze na hodočašće, nude cveće, pale lampe i mirisne štapiće. Ovo ne treba povezivati sa molitvom u teističkim religijama; to je tek način odavanja počasti uspomeni na Učitelja koji je pokazao put. Ove tradicionalne svetkovine, mada suštinski nebitne, imaju svoju vrednost u zadovoljavanju religioznih osećanja i potreba onih koji su manje uznapredovali intelektualno i duhovno i sve im to pomaže u postepenom napredovanju Stazom.

Oni koji misle da je budizam zainteresovan jedino za uzvišene ideale, visoki moral i filozofska promišljanja, a da zapostavlja društvenu i ekonomsku dobrobit ljudi, nisu u pravu. Buda je bio i te kako zainteresovan za sreću ljudi. Za njega sreća nije bila moguća bez vođenja časnog života, zasnovanog na moralnim i duhovnim principima. Ali on je znao i da je vođenje takvog života teško u nepovoljnim materijalnim i društvenim prilikama.

Budizam materijalnu dobrobit ne smatra nekim ciljem po sebi: ona je samo sredstvo da se stigne do cilja -- do višeg i plemenitijeg cilja. No to je sredstvo koje je nezaobilazno u doseganju više svrhe za čovekovu sreću. Zato budizam priznaje da je potreban određeni minimum materijalnih uslova poželjnih za duhovni

napredak -- u njih spada recimo mogućnost da monah meditira na nekom usamljenom mestu. [4]

Buda život nije uzimao izvan njegovog socijalnog i ekonomskog konteksta; posmatrao ga je u celini, u svim njegovim društvenim, ekonomskim i političkim vidovima. Njegovi stavovi u vezi sa etičkim, duhovnim i filozofskim problemima su prilično dobro poznati. No malo se zna, naročito na Zapadu, o njegovim pogledima na društvena, ekonomska i politička pitanja. No, mnogo je govora među drevnim budističkim tekstovima koji se time bave. Uzimamo samo nekoliko primera.

U Cakkavattisihanada suttu, 26. govoru u Digha nikayi, jasno se kaže kako je siromaštvo (daliddiya) uzrok nemoralna i kriminala kakav je krađa, dvoličnost, nasilje, mržnja, okrutnost itd. Kraljevi su u davna vremena, kao i savremene vlade, pokušavali da suzbiju kriminal putem kažnjavanja. Kutadania sutta iz iste nikaye objašnjava koliko je to jalovo. U njoj se kaže kako takav metod nikada ne može biti uspešan. Umesto toga, Buda sugerise da se, radi iskorenjivanja kriminala, poprave ekonomski uslovi života: seme i druge potrebe zemljoradnika treba obezbeđivati; onima koji se bave poslovima treba osigurati početni kapital; zaposlenima obezbediti odgovarajuće plate. Kada pred ljudima stoje ovakve mogućnosti za zaradu, oni će biti zadovoljni, neće imati u sebi strahova i napetosti i tako će zemlja biti mirna i oslobođena kriminala. [5]

Zato je Buda govorio svojim nezaređenim sledbenicima koliko je važno da poprave svoje ekonomsko stanje. To ne znači da je podsticao gomilanje bogatstva, praćeno pohlepom i vezivanjem, što je u suprotnosti sa temeljima njegovog učenja, niti je opravdao svaki način zarađivanja za život. Postoje određena zanimanja, kao što je proizvodnja i prodaja oružja, na primer, koja je obeležio kao loša, kako smo to već ranije videli. [6]

Jedan je čovek po imenu Digađanu posetio Budu i rekao mu: "Poštovani gospodine, mi smo obični ljudi, vodimo porodičan ži-

vot sa ženom i decom. Bi li nas Blaženi poučio tako da budemo srećni u ovom svetu i kasnije?”

Buda mu reče da postoje četiri stvari koje vode do čovekove sreće u ovom svetu: Prvo -- treba da je vešt, efikasan, vredan i energičan u profesiji kojom se bavi i to bi dobro trebalo da upamti (utthana sampada); drugo -- trebalo bi da zaštiti svoju zaradu, koju je na tako ispravan način stekao, u sopstvenom znoju (arakkha sampada). (Ovo se odnosi na zaštitu imanja od kradljivaca itd. Sve ove ideje treba posmatrati u kontekstu vremena u kojem su nastale.) Treće -- treba da ima dobre prijatelje (kalyana mitta), koji su verni, mudri, plemeniti i inteligentni, koji će mu pomoći na ispravom putu daleko od zla; četvrto -- trebalo bi da umereno troši, u srazmeri sa prihodom, ni premnogo, ni premalo, tj. ne treba da zgrće bogatstvo zbog pohlepe, niti da bude rasipan -- drugim rečima, trebalo bi da živi prema svojim mogućnostima (samajivikata).

Potom Buda razlaže četiri osobine koje doprinose sreći sledbenika posle smrti: (1) saddha: treba da ima veru i poverenja u moralne, duhovne i intelektualne vrednosti; (2) sila: treba da se uzdržava od razaranja i povređivanja svih živih bića, od krađe i prevare, preljube, laganja i opojnih pića; (3) caga: trebalo bi da praktikuje milosrđe, velikodušnost, bez prijanjanja i želje za bogatstvom; (4) patina: trebalo bi da razvija mudrost koja vodi do potpunog razaranja patnje, do ostvarivanja nirvane. [7]

Nekada je Buda čak zalazio u detalje o štednji i trošenju novca, kao na primer kada je mladom Sigali rekao da bi trebalo da troši jednu četvrtinu onoga što zaradi na svakodnevne potrebe, pola uloži u poslove, a jednu četvrtinu ostavi na stranu za slučaj nužde. [8]

Jednom je Buda rekao Anatapindiki, velikom bankaru, jednom od svojih najvernijih laičkih sledbenika, koji je za njega podigao čuveni Đetavana manastir, blizu Savatija, da sledbenik koji vodi običan porodični život ima četiri vrste sreće. Prva sreća mu

je da uživa u ekonomskoj sigurnosti ili dovoljnom imetku stečenom na ispravan i pošten način (atthi-sukha); druga mu je sreća da taj imetak troši slobodno na sebe, svoju porodicu, prijatelje i rođake i na hvalevredna dela (bhoga sukha); treća da je oslobođen dugova (anana sukha); četvrta sreća mu je da živi bezgrešan i čist život, bez loših misli, reči i dela (anavajja sukha). Treba ovde ukazati na to da su tri od ovih sreća ekonomske, a da je Buda na kraju podsetio bankara kako ekonomska i materijalna sreća “ne vrede ni jednu šesnaestinu” duhovne sreće koja nastaje usled bezgrešnog i ispravnog života.[9]

Iz ovih nekoliko primera može se videti da je Buda ekonomsku dobrobit smatrao nužnom za čovekovu sreću, ali da napredovanje nije priznavao kao stvarno i istinsko ukoliko je ono bilo jedino materijalno, lišeno duhovnog i moralnog temelja. Mada ohrabruje materijalni napredak, budizam uvek veliku važnost pridaje i razvijanju moralne i duhovne strane karaktera radi srećnog, mirnog i zadovoljnog društva.

Buda je podjednako jasan bio i kada se radilo o politici, ratu i miru. Suviše je dobro poznato da bi se ovde ponavljalo da budizam zagovara nenasilje i mir kao svoju univerzalnu poruku i ne opravdava bilo kakvu vrstu nasilja ili razaranja života. Prema budizmu, ne postoji ništa što se može nazvati “pravednim ratom” -- što je tek pogrešan termin skovan i pušten u opticaj da bi se opravdala mržnja, okrutnost, nasilje i pokolji. Ko odlučuje šta je pravedno, a šta nepravedno? Moćni i pobednici su “pravedni”, a slabi i poraženi su “nepravedni”. Naš rat je uvek “pravedan”, a vaš rat je uvek “nepravedan”. Budizam ne prihvata takav stav.

Buda nije jedino podučavao nenasilju i miru, već je čak išao i na samo bojno polje, lično intervenisao i sprečio rat, kao u slučaju svađe između plemena Sakja i Kolija, koja su se pripremala da borbom reše pitanje kome pripada reka Rohini. A drugom prilikom su njegove reči odvratile kralja Ađatasatua od napada na kraljevstvo Vađi.

U Budino vreme, kao i danas, bilo je vladara koji su nepravedno vladali svojim državama. Ljudi su bili ugnjeteni i izrabljivani, mučeni i proganjani, nameti su bili visoki i dosuđivane su surove kazne. Budu su duboko pogađale takve nečovečnosti. Dhammapadattakatha beleži da je on zbog toga svoju pažnju posvetio problemu dobre vladavine. Njegove stavove treba procenjivati imajući u vidu društveni, ekonomski i politički milje njegovog vremena. Tako je ukazivao da čitava zemlja može postati korumpirana, degenerisana i nesrećna kada čelnici njezine vlade, a to je kralj, ministri i ostali službenici postanu korumpirani i nepravedni. Da bi zemlja bila srećna mora imati pravednu vladavinu. Kako je to moguće ostvariti objasnio je Buda u svom učenju o “deset kraljevih dužnosti” (dasa raja dhamma) datom u knjizi *Āṭaka*. [10] Naravno, stari termin “kralj” (raja) trebalo bi danas zameniti terminom “vlada”. Tako je “deset kraljevih dužnosti” danas primenljivo na sve one koji čine vladu, a to su šef države, ministri, političke vođe, zakonodavni i administrativni službenici itd.

Prva od “deset kraljevih dužnosti” jeste slobodoumnost, velikodušnost, darežljivost (dana). Vladalac ne bi trebalo da pokazuje želju i privrženost bogatstvu i imetku, već bi trebalo da ga deli zajedno sa svojim narodom.

Druga: visoko moralan karakter (sila). Nikada ne bi trebalo da uništava život, vara, krade i eksploatiše druge, čini preljubu, govori laži i uzima opojna pića. To znači da on zapravo poštuje Pet moralnih načela laičkog sledbenika.

Treća: žrtvujući sve za dobro svog naroda (pariccaga), mora biti spreman da odbaci svaku ličnu udobnost, slavu, čak i život, u interesu tog naroda.

Četvrto: poštenje i neporočnost (ajjava). Mora se osloboditi straha ili popustljivosti prema ispunjavanju sopstvenih dužnosti, mora biti iskren u svojim namerama i da ne obmanjuje javnost.

Peto: ljubaznost i blagost (maddava). Mora imati blag ka-

rakter.

Šesto: umerenost u navikama (tapa). Mora voditi jednostavan život i ne povlađivati sebi luksuzom. Mora posedovati samokontrolu.

Sedmo: oslobođenost mržnje, zlovolje, neprijateljstva (akkodha). Ne sme zavideti bilo kome.

Osmo: nenasilje (avihimsa), što znači ne samo da ne povređuje bilo koga, već isto tako da pokušava da uvek uspostavi mir, izbegavajući i sprečavajući rat i sve ostalo što sadrži nasilje i razaranje života.

Deveto: strpljenje, popustljivost, tolerancija, razumevanje (khanti). Mora biti u stanju da podnosi teškoće, probleme i uvrede, a da ne gubi strpljenje.

Deseto: nesuprotstavljanje (avirodha), što znači da ne treba da se suprotstavlja volji naroda, niti sprečava bilo kakve mere koje doprinose dobrobiti naroda, Drugim rečima, trebalo bi da vlada u skladu sa dobrobiti svog naroda. [11]

Ukoliko zemljom vlada čovek ovakvih kvaliteta, nije ni potrebno isticati da takva zemlja mora biti srećna. Ali ovo nije Utopija, jer su u prošlosti postojali kraljevi kakav je, recimo, Ašoka u Indiji, koji su kraljevstva zasnivali na ovakvim principima.

Svet danas živi u neprestanom strahu, sumnjičenju i napestosti. Nauka je proizvela takva oružja koja su u stanju da izazovu nezamisliva razaranja. Mašući ovakvim sve novijim oruđima smrti, velike sile plaše i prete jedna drugoj, hvaleći se bez imalo stida da jedna može izazvati u svetu više razaranja i patnji nego ona druga.

One su toliko odmakle ovim putem ludila da bi sada, ukoliko preduzmu makar još i jedan korak u tom smeru, posledica bila ni manje ni više do međusobno uništenje, zajedno sa potpunim uništenjem ljudske vrste.

Ljudska bića, u strahu od situacije koju su sama stvorila, žele da nađu izlaz i tragaju za nekakvim rešenjem. Ali njega nema,

izuzev onog na koji je ukazao Buda -- njegove poruke nenasilja i mira, ljubavi i saosećanja, tolerancije i razumevanja, istine i mudrosti, poštovanja i obzira prema svekolikom životu, oslobođenosti od sebičnosti, mržnje i nasilja.

Buda kaže: “Mržnja se nikada ne iskorenjuje mržnjom; ona se iskorenjuje nemržnjom. Tako je bilo oduvek,” [12]

“Treba ljutnju sresti ljubaznošću, podlost dobrotom, sebičnost velikodušnošću i laž istinom.” [13]

Za čoveka ne može biti mira sve dok žudi za time da pobedi i potčini svoga suseda. Kao što Buda kaže: “Pobednik seje mržnju, a poraženi žanje patnju. Onaj ko odbacuje i pobeđu i poraz jeste srećan i miran.” [14] Jedina pobeđa koja donosi mir i sreću jeste pobeđa nad samim sobom. “Moguće je pobediti i milion drugih u borbi, ali onaj ko sebe savlada jeste najveći od svih pobednika.” [15]

Reći ćete da je sve to veoma lepo, plemenito i uzvišeno, ali nepraktično. A je li praktično mrzeti drugog? Ubijati se međusobno? Živeti u neprestanom strahu i na oprezu poput divljih životinja u džungli? Je li to praktičnije i udobnije? Je li ikada mržnja bila smirena mržnjom? Je li ikada zlo bilo pobeđeno zlom? Ali, ima primera, barem u pojedinačnim slučajevima, da je mržnja umirena ljubavlju i ljubaznošću, a zlo pobeđeno dobrim. Možete reći da je to možda tačno, izvodljivo u pojedinačnim slučajevima, ali da nikada ne funkcioniše na nacionalnom i međunarodnom planu. Ljudi su hipnotizovani, zbunjeni, zaslepljeni i obmanuti propagandnom upotrebom takvih pojmova kakvi su “nacionalno”, “međunacionalno” ili “država”. Šta je narod do ogroman konglomerat pojedinaca? Narod ili država ne dela, pojedinac je taj koji dela. Ono što pojedinac misli i čini to misli i čini i narod ili država. Ono što je primenljivo na pojedinca primenljivo je i na naciju ili državu. Ukoliko mržnja može biti umirena ljubavlju i ljubaznošću na nivou pojedinca, svakako da je to moguće ostvariti i na nacionalnom i međunacionalnom nivou. Čak i u

slučaju individue, da bi na mržnju odgovorila ljubaznošću mora imati ogromnu hrabrost, srčanost, veru i poverenje prema moralnoj snazi. Nije li to još više potrebno u međunarodnim stvarima? Ukoliko pod pojmom “nepraktično” smatrate da to “nije lako”, u pravu ste. To u svakom slučaju nije lako. Pa ipak, vredi pokušati. Možete reći da je pokušaj rizičan. Ali sigurno je da je manje rizičan od izazivanja nuklearnog rata.

Utešno je i inspirativno razmišljati danas da je postojao barem jedan vladalac, dobro poznat u istoriji, koji je imao hrabrosti, poverenja i vizionarskog duha da učenje o nenasilju, miru i ljubavi primeni na upravljanje svojim ogromnim carstvom, na unutrašnjem i spoljašnjem planu -- Ašoka, veliki budistički vladar u Indiji (3. vek pre naše ere) -- “miljenik bogova”, kako su ga zvali.

Pre svega, on je sledio primer svoga oca (Bindusare) i dede (Čandragupte) i želeo je da upotpuni osvajanje indijskog potkontinenta. Krenuo je i osvojio Kalingu i pripojio je. Mnogo stotina ljudi bilo je ubijeno, ranjeno, mučeno i utamničeno tokom tog rata. Ali, kasnije, kada je postao budista, on se potpuno izmenio i transformisao pod uticajem Budinog učenja. U jednom od svojih čuvenih edikta, uklesanih u kamenu (broj XIII), čiji se original može pročitati čak i danas, govoreći o osvajanju Kalinge, Imperator je javno izrazio svoje “kajanje” i rekao kako je za njega “izuzetno bolna” pomisao na jedno takvo krvoproliće. Javno se obavezao da više nikada neće izvući svoj mač radi nekakvog osvajanja, već da svim “živim bićima želi nenasilje, samokontrolu, praktkovanje vedrine i blagosti”. Ovo se, naravno, smatra glavnom pobedom “miljenika bogova” (tj. Ašoke), dakle pobedom uz pomoć ljubavi (dhamma-vijaya). Ne samo da je lično odbacio rat, već je izrazio želju da “moji sinovi i unuci ne pomisle na nova osvajanja kao nešto vredno truda... neka pomišljaju jedino na osvajanje uz pomoć ljubavi. To je dobro za ovaj svet, kao i za onaj koji dolazi posle.”

To je jedini primer u istoriji čovečanstva da osvajač u ze-

nitu svoje moći, mada je još uvek posedovao snagu da nastavi teritorijalna osvajanja, ipak odbacuje rat i nasilje i okreće se miru i nenasilju.

Eto lekcije za današnji svet. Vladalac jednog carstva javno je okrenuo leđa ratu i nasilju i prigrlio poruku mira i nenasilja. Ne postoji istorijski dokaz da je bilo koji susedni kralj zloupotrebio Ašokinu pobožnost da ga napadne ili da je bilo kakvog revolta ili pobune u carstvu tokom njegovog života. Naprotiv, vladao je mir čitavom zemljom i čak su države izvan njegovog carstva izgleda prihvatile njegovu blagorodnu vladavinu.

Glupo je govoriti o uspostavljanju mira putem ravnoteže snaga ili nuklearnih sredstava za zastrašivanje. Moć oružja može samo proizvesti strah, a ne mir. Nemoguće je da postoji pravi i trajan mir zasnovan na strahu. Strah rađa jedino mržnju, zlovolju i neprijateljstvo, koji mogu privremeno biti potisnuti, ali spremni da izbiju i pretvore se u nasilje u svakom trenutku. Istinski i iskren mir može zavladati jedino u atmosferi koju karakterišu metta, prijateljstvo, oslobođenost straha, sumnjičenja i opasnosti.

Budizam teži stvaranju društva u kojem je rušilačka borba za moć odbačena; u kojem mir i spokojnost nadvladavaju pobjedu i poraz; u kojem je proganjanje nevinih odlučno iskorenjeno; u kojem se onaj koji sam sebe pobeđuje više ceni od onih koji pobeđuju milione vojnim i ekonomskim ratovanjem; u kojem je blagost pobedila mržnju, a dobro zlo; u kojem neprijateljstvo, ljubomora, zlovolja i pohlepa ne truju umove ljudi; u kojem je samilost pokretačka snaga svakog dela; u kojem se prema svima, uključujući sva živa bića, postupa iskreno, promišljeno i s ljubavlju; u kojem je život ispunjen mirom i harmonijom, u svetu materijalne sigurnosti, usmeren ka najvišem i najplemenitijem cilju, ostvarivanju krajnje Istine, nirvane.

Odabrani tekstovi

Kraće objašnjenje pomoći će savremenom čitaocu da razume i prihvati stil originalnih pali tekstova izabranih ovde za prevođenje.

Tri meseca posle Budine parinirvane (smrti) održan je sabor svih njemu bliskih učenika, na kojem su celo njegovo učenje, govori i pravila discipline po sećanju bili recitovani, potvrđeni kao autentični i klasifikovani u pet zbirki, nazvanih nikaya, a koje čine Tipitaku (trostruki kanon). Te zbirke su bile poverene različitim “starcima” (thera) i njihovim učenicima radi usmenog prenošenja za dobrobit budućih generacija.

Kako bi se nastavilo neprekinuto i autentično usmeno prenošenje, bilo je neophodno redovno i sistematsko recitovanje. Treba posebno obratiti pažnju na to da ovakvo recitovanje nije bio čin pojedinca, već grupe. Svrha ovakvog kolektivnog recitovanja bila je da tekstovi ostanu neokrnjeni, nepromenjeni. Ukoliko je jedan član grupe zaboravio reč, drugi bi je se setio; ukoliko bi je jedan izmenio, dodao drugu ili ispustio reči ili čitavu konstrukciju, drugi bi ga ispravio. Na taj način, verovalo se, ništa se neće izmeniti, ispustiti ili dodati. Tekstovi prenošeni ovakvom usmenom predajom smatrani su verodostojnijim i autentičnijim nego bilo kakvo zapisivanje učenja koje bi učinio pojedinac mnogo godina posle smrti onoga koji je to učenje i objavio. Budino učenje prvi put je zapisano na saboru održanom u prvom veku naše ere na Šri Lanki, četiri veka posle Budine smrti. Do tog vremena čitava Tipitaka bila je prenošena sa generacije na generaciju neprekinutom usmenom tradicijom.

Originalni tekstovi su pisani na paliju, jeziku mekom, melodičnom i lakom za izgovor. Česta ponavljanja u njima i upotreba tačno određenih pojmova ne pomažu samo lakšem memorisanju, što je neophodno za produžavanje usmene tradicije, već im takode daju poetsku lepotu i šarm. U njima je iskorišćen poetski ritam i imaju svu gracioznost poezije. Recitovanje ovih tekstova u originalu na paliju u smirenoj atmosferi tropske pećine ili u manastiru još uvek stvara prekrasan, harmoničan i umirujući efekat. Zvonke pali reći, njihova uzvišenost i dobro znani ritam ponavljanja stvaraju efekat, čak i na onoga ko ne razume njihovo značenje, svečanog pojanja na jednom nerazumljivom jeziku. Recitovanje ovakve vrste, sa svojom konvencionalnom melodijskom linijom, toliko je umirujuće i upečatljivo da se u nekim opisima pominje kako su božanstva koja borave u drveću ponekad bila njime fascinirana i privučena.

U izboru iz originalnog Kanona koji sledi ponavljanja su zadržana tek na nekim mestima kako bi se čitaocu predočio stil. Na drugim mestima ona su označena tačkicama. Pokušao sam da se što više držim izvornika i da se istovremeno ne ogrešim o smisao i ton Budinih reći.

Pokretanje točka ispravnosti
(Dhammacakka-ppavattana sutta)
(Prva Budina propoved)

Ovako sam čuo. Jednom je prilikom Blaženi boravio kraj Varanasija, u parku jelena u Isipatani. Tada se Blaženi obrati grupi od pet asketa:

“Dve su, monasi, krajnosti u koje onaj ko je otišao u beskućnike ne bi trebalo da zapada. Koje dve? Vezanost za užitke čula, koja je niska, vulgarna, svojstvena prostim ljudima, neplemenita i ne donosi korist, a druga je vezanost za samomučenje, koja je bolna, neplemenita i ne donosi korist.

Monasi, obe ove krajnosti izbegavajući, Tathagata je savršeno razumeo srednji put, koji daje uvid i znanje, koji vodi do smirenja, neposrednog znanja, probuđenja i utrnuća.

A kakav je to, monasi, srednji put što ga je Tathagata savršeno razumeo...? To je Plemeniti osmostruki put: ispravno razumevanje, ispravna namera, ispravan govor, ispravno delovanje, ispravan način života, ispravan napor, ispravna svesnost i ispravna koncentracija. To je, monasi, srednji put što ga je Tathagata savršeno razumeo, a koji daje uvid i znanje, koji vodi do smirenja, neposrednog znanja, probuđenja i utrnuća.

A ovo je, monasi, plemenita istina o patnji (dukkha): rođenje je patnja, starost je patnja, bolest je patnja, smrt je patnja, biti sa onim što nam je mrsko jeste patnja, biti razdvojen od onoga što nam je drago jeste patnja, ne dobiti ono što želimo jeste patnja. Ukratko, pet osnova prijanjanja su patnja.

A ovo je, monasi, plemenita istina o izvoru patnje: to je ona želja koja vodi do novog rođenja, što združena sa ushićenjem i strašću, uvek nalazi novo uživanje, sad tu, sad tamo -- dakle, to je želja za čulnim užicima, želja za postojanjem i želja za nepostojanjem.

A ovo je, monasi, plemenita istina o prestanku patnje: to je potpuno iščezavanje i iskorenjivanje upravo te želje, odustajanje od nje i odbacivanje, oslobađanje i okretanje od nje.

A ovo je, monasi, plemenita istina o putu koji vodi do prestanka patnje: to je upravo onaj Plemeniti osmostruki put sačinjen od ispravnog razumevanja, ispravne namere, ispravnog govora, ispravnog delovanja, ispravnog načina života, ispravnog napora, ispravne svesnosti i ispravne koncentracije.

“Ovo je plemenita istina o patnji”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ovu plemenitu istinu o patnji treba u potpunosti razumeti”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stva-

rima koje ranije nisu bile čute. “Ova plemenita istina o patnji u potpunosti je shvaćena”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute.

“Ovo je plemenita istina o nastanku patnje”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ovu plemenitu istinu o nastanku patnje treba napustiti “: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ova plemenita istina o nastanku patnje je napuštena”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute.

“Ovo je plemenita istina o prestanku patnje”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ovu plemenitu istinu o prestanku patnje treba ostvariti “: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ova plemenita istina o prestanku patnje je ostvarena”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute.

“Ovo je plemenita istina o putu koji vodi do prestanka patnje”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Tu plemenitu istinu o putu koji vodi do prestanka patnje treba razvijati”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute. “Ta plemenita istina o putu koji vodi do prestanka patnje je razvijena”: takva se, monasi, u meni javila vizija, javilo znanje, mudrost i uvid, javila svetlost u vezi sa stvarima koje ranije nisu bile čute.

I sve dok, monasi, to moje znanje i vizija ove četiri plemenite

istine kakve zaista jesu, sa svoje tri faze i dvanaest vidova, [1] nisu bili na takav način potpuno pročišćeni, nisam tvrdio da sam se probudio za nenadmašno, savršeno prosvetljenje u ovome svetu, sa njegovim božanstvima, sa Marom i Bramom, u ovom pokolenju sa asketama i bramanima. Ali kada su moje znanje i vizija ove četiri plemenite istine kakve zaista jesu, sa svoje tri faze i dvanaest vidova, bili na takav način potpuno pročišćeni, tada sam ustvrdio da sam se probudio za nenadmašno savršeno prosvetljenje u ovome svetu, sa njegovim božanstvima, sa Marom i Bramom, u ovom pokolenju sa asketama i bramanima, njegovim bogovima i ljudima. Znanje i vizija javiše se u meni: “Nepokolebljivo je oslobođenje moga uma. Ovo je moje poslednje rođenje. Nema više preporađanja.”

Tako reče Blaženi. Zadovoljni, petorica asketa se obradovaše rečima Blaženog.

(*Samyutta nikaya*, LVI.11)

Propoved o vatri [2]
(*Aditlapariyaya sutta*)

Ovako sam čuo. Jednom je prilikom Blaženi boravio u Gaji, zajedno sa 1000 monaha. Tu se on obrati monasima:

“Monasi, sve gori. Šta to sve gori? Oko gori. Oblici gore. Svest o viđenom gori. Kontakt oka i oblika gori. I što god nastane na osnovu kontakta oka i oblika -- bilo da se doživljava kao prijatno, bolno, ni prijatno ni bolno -- takođe gori. A čime gori? Gori vatrom strasti, vatrom odbojnosti, vatrom obmane. Gori, kažem vam, rođenjem, starenjem i smrću, jadom, tugom, bolovima, patnjom i očajem.

“Uho gori. Zvukovi gore...

“Nos gori. Mirise gore...

“Jezik gori. Ukusi gore...

“Telo gori. Taktilni osećaji gore...

“Um gori. Ideje gore. Svest o mišljenom gori. Kontakt uma i ideje gori. I što god nastane na osnovu kontakta uma i ideje -- bilo da se doživljava kao prijatno, bolno, ni prijatno ni bolno -- takođe gori. A čime gori? Gori vatrom žudnje, vatrom odbojnosti, vatrom obmane. Gori, kažem vam, rođenjem, starenjem i smrću, jadom, tugom, bolom, patnjom i očajem.

Videvši to, u dobro upućenom plemenitom sledbeniku sve se više raspršuju iluzije o oku, iluzije o obliku, iluzije o svesti o viđenom, iluzije o kontaktu oka i oblika. A isto tako i o onome što god nastane na osnovu kontakta oka i oblika, bilo da se doživljava kao prijatno, bolno, ni prijatno ni bolno. I oko toga mu se, takođe, raspršuju iluzije.

“Sve mu se više raspršuju iluzije o uhu...

“Sve mu se više raspršuju iluzije o nosu...

“Sve mu se više raspršuju iluzije o jeziku...

“Sve mu se više raspršuju iluzije o telu...

“Sve mu se više raspršuju iluzije o umu, iluzije o idejama, iluzije o svesti o mišljenom, iluzije o kontaktu uma i ideje. A isto tako i o onome što god nastane na osnovu kontakta uma i ideje, bilo da se doživljava kao prijatno, bolno, ni prijatno ni bolno. I oko toga mu se, takođe, raspršuju iluzije. Kad mu se rasprše iluzije, u njemu se hladi strast. Zahvaljujući hlađenju strasti, on se potpuno oslobađa. Sa potpunim oslobađanjem dolazi i znanje: ‘Potpuno sam oslobođen’. On uviđa: ‘Nema više preporađanja, svetački život je proživljen, izvršen je zadatak. Nema više ničeg na ovome svetu što bi trebalo učiniti.’”

Tako reče Blaženi. Zahvalni, monasi se oduševiše njegovim rečima. I dok je još trajalo to objašnjenje, srca tih 1000 monaha, zahvaljujući neprijanjanju, potpuno se oslobodiše nečistoća.

(Samyutta nikaya, XXXV, 28)

Sveopšta ljubav
(*Metta sutta*)

*Ovo treba da učine oni vešti u svojim ciljevima
koji žele da stignu do smirenja:
biti vešt, čestit i iskren,
prijemčiv za pouku, blag i neobmanut,
zadovoljan i bez velikih prohteva,
sa malo obaveza, jednostavnog života,
smirenog srca, obuzdan,
skroman i ne žudeći za sledbenicima.*

*Ne učini ni najmanju stvar
koju bi mudri kasnije prekoreli.*

*Pomisli: Srećna, u miru,
neka sva bića budu srećna u srcu.
Kakvo god da je biće,
slabo ili jako, bez izuzetka,
dugo, široko,
srednje, kratko,
tanano, dugačko,
vidljivo i nevidljivo,
blisko ili daleko,
rođeno i još nerođeno:
neka sva bića budu srećna u srcu.*

*Nek niko nikoga ne obmanjuje,
niti vređa bilo koga bilo gde,
niti u ljutnji i nervozi
poželi drugome da pati.*

*Kao što bi majka rizikovala svoj život
da zaštiti svoje dete, svoje jedino dete,*

*isto tako treba negovati bezgranično srce
ljubavi za sva bića.
Sa blagonaklonošću prema čitavom kosmosu,
neguj bezgraničnu ljubav:
nagore, nadole i svuda unaokolo,
neometen. bez neprijateljstva il' mržnje.
Bilo da stojiš, hodaš,
sediš ili ležiš,
sve dok si budan,
treba da boraviš u toj sabranosti.
To ze zove uzvišenim boravištem
ovde i sada.*

*Nezaveden pogrešnim stanovištima,
već pun vrline i usavršen u znanju,
nadvladavši želju za čulnim zadovoljstvima,
nikada više u matericu
ući nećeš.*

(Suttanipata, 18)

Blagoslovi
(*Mangala sutta*)

Ovako sam čuo. Jednom prilikom je Blaženi boravio u Savatiju, u Đetinom gaju, u parku manastira Anapindikike. Tada izvesna boginja, u sred noći, obasjavši svojim izuzetnim sjajem čitav Đetini gaj, dođe do Blaženog. Stigavši, poklonivši se Blaženom, ona stade sa strane. Dok je tako stajala, obrati mu se stihovima.

*Mnoga božanstva i ljudska bića
razmišljaju o zaštiti,*

*priželjkjući sigurnost.
Kaži mi, onda, šta je najveća zaštita.*

[Buda:]

*Ne družiti se sa budalama,
družiti se sa mudrima,
iskazivati poštovanje onima vrednim poštovanja:
to je najveća zaštita.*

*Živeti u civilizovanoj zemlji,
sakupivši zasluge u prošlosti,
usmeravati sebe na pravi put:
to je najveća zaštita*

*Široko znanje, veština,
dobro savladana disciplina,
dobro izgovorene reči:
to je najveća zaštita*

*Darežljivost i ispravno življenje,
pomaganje sopstvene porodice,
dela koja nisu za pokudu:
to je najveća zaštita.*

*Velikodušnost, život u čestitosti,
pomagati sopstvene rođake,
dela na koja ne pada žig srama:
to je najveća zaštita.*

*Izbegavanje, uzdržavanje od zla;
uzdržavanje od opojnih pića,
istrajnost u Dhammi:*

Čemu je Buda podučavao

to je najveća zaštita.

*Poštovanje, poniznost,
zadovoljenost, zahvalnost,
slušanje o Dhammi u pravoj prilici:
to je najveća zaštita.*

*Strpljenje, prijemчивost,
susreti sa asketama,
razgovor o Dhammi u pravo vreme:
to je najveća zaštita.*

*Jednostavnost, celibat,
uviđanje plemenitih istina,
dostizanje oslobođenja:
to je najveća zaštita.*

*Um koji, kada ga okrznu
načini ovoga sveta,
ostaje neuzdrman, ne jadikuje, neuprljan, siguran:
to je najveća zaštita.*

*Svagde neporaženi
kad postupaju na taj način,
ljudi žive na svoju dobrobit:
to je najveća zaštita.*

(Suttanipata, II.4)

Oslobađanje od svih briga i nevolja
(*Sabbasava sutta*)

Ovako sam čuo. Jednom je prilikom Blaženi boravio kraj Savatthija, u Detinom gaju, u manastiru koji je podigao Anathapindika. Tu se Blaženi obrati monasima: “Monasi”.

“Da, gospodine”, odgovoriše monasi

Onda Blaženi ovako reče: “Monasi, uklanjanje nečistoća [3] je za onoga koji zna i vidi. Kažem vam, nije za onoga ko ne zna i ne vidi. A šta to on zna i vidi? Ispravnu pažnju i neispravni pažnju. Kada je monah nepažljiv, nenastale nečistoće nastaju, a one već nastale se povećavaju.. Kada je monah pažljiv nenastale nečistoće ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju. Ima nečistoća koje treba ukloniti uviđanjem, koje treba ukloniti obuzdavanjem, koje treba ukloniti korišćenjem, koje treba ukloniti tolerisanjem, koje treba ukloniti izbegavanjem, koje treba ukloniti uništavanjem, koje treba ukloniti razvijanjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti uviđanjem? Ima slučajeva kada neznalica, nepromišljen čovek -- koji ne poštuje plemenite, nije upućen ili uvežban u njihovoj Dhammi -- ne uviđa kojim stvarima vredi pokloniti pažnju ili kojim stvarima ne treba pokloniti pažnju. I pošto je takav, on ni ne obraća pažnju na stvari kojima vredi pokloniti pažnju i umesto toga obraća pažnju na stvari kojima ne vredi pokloniti pažnju.

A koje su to stvari kojima ne vredi pokloniti pažnju? Svaka stvar zbog koje, kada na nju čovek obrati pažnju, nenastale nečistoće čulne želje u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju, nenastale nečistoće želje za večnim postojanjem u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju, nenastale nečistoće neznanja u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju.

A koje su to stvari kojima vredi pokloniti pažnju, a on se na njih ne obazire? Svaka stvar zbog koje, kada na nju čovek obrati pažnju, nenastale nečistoće čulne želje u njemu ni ne nastaju, a

već nastale nečistoće nestaju, nenastale nečistoće želje za večnim postojanjem u njemu ni ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju, nenastale nečistoće neznanja u njemu ni ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju. To su stvari kojima vredi pokloniti pažnju, a on se na njih ne obazire. I upravo zato što obraća pažnju na stvari kojima ne vredi obraćati pažnju i ne obraća na one na koje vredi obraćati pažnju, upravo zato još nenastale nečistoće nastaju, a one već nastale se pojačavaju.

Ovako on pogrešno usmerava svoju pažnju: “Jesam li ja živio u prošlosti? Ili nisam živio u prošlosti: Šta sam ja bio u prošlom životu? Kakav sam bio u prošlom životu? Ako sam bio takav, gde sam živio? Hoću li živeti i u budućem životu: Ili neću imati budući život? Šta ću biti u budućem životu? Kakav ću biti u budućem životu? Ako ću biti takav, gde ću živeti?” ili on lupa glavu o neposrednoj sadašnjosti: “Da li ja postojim? Ili ne postojim? Kakav sam ja? Otkud je ova stvar nastala? Od čega ona zavisi?”

I dok on tako pažnju poklanja onome što ne bi trebalo, jedno od šest vrsta uverenja u njemu nastaje: Uverenje Ja imam sopstvo u njemu nastaje kao istinito i učvršćuje se, ili uverenje Ja nemam sopstvo ... ili uverenje Upravo uz pomoć sopstva ja opažam sopstvo ... ili stanovište Upravo uz pomoć sopstva ja opažam ne-sopstvo ... ili uverenje Upravo uz pomoć ne-sopstva ja opažam sopstvo u njemu nastaje kao istinito i učvršćuje se; ili pak ima uverenje kao što je ovo: Upravo ovo moje sopstvo -- ono koje saznanje i prijemčivo je ovde i sada za dozrevanje ploda dobrih i loših postupaka -- jeste sopstvo koje je nepromenljivo, trajno, večno, ne podleže promeni i zauvek će ostati ovakvo kakvo jeste. Ovo se naziva šikarom uverenja, džunglom uverenja, iskrivljenošću uverenja, unakaženošću uverenja, okovom uverenja. Sapet okovima uverenja, nezalica, nepromišljen čovek, ne oslobađa se rođenja, starosti i smrti, žalosti, tuge, bola, uznemirenosti i očaja. Ne oslobađa se, kažem vam, od patnje i nespokojstva.

Dobro upućen sledbenik plemenitih -- koji poštuje pleme-

nite, koji je upućen ili uvežban u njihovoj Dhammi, onaj koji u sebi ima poštovanja za ljude od integriteta, koji poznaje i sledi njihovu Dhammu -- uviđa kojim stvarima vredi pokloniti pažnju. I pošto je takav, on ni ne obraća pažnju na stvari kojima ne vredi pokloniti pažnju i umesto toga obraća pažnju na stvari kojima vredi pokloniti pažnju.

A koje su to stvari kojima ne vredi pokloniti pažnju i na koje on ni ne obraća pažnju? Svaka stvar zbog koje, kada na nju čovek obrati pažnju, nenastale nečistoće čulne želje u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju, nenastale nečistoće želje za večnim postojanjem u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju, nenastale nečistoće neznanja u njemu nastaju, a već nastale nečistoće se pojačavaju. To su stvari kojima ne vredi pokloniti pažnju i na koje on ni ne obraća pažnju.

A koje su to stvari kojima vredi pokloniti pažnju, i on se na njih i obazire? Svaka stvar zbog koje, kada na nju čovek obrati pažnju, nenastale nečistoće čulne želje u njemu ni ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju, nenastale nečistoće želje za večnim postojanjem u njemu ni ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju, nenastale nečistoće neznanja u njemu ni ne nastaju, a već nastale nečistoće nestaju. To su stvari kojima vredi pokloniti pažnju, i on se na njih i obazire. I upravo zato što ne obraća pažnju na stvari kojima ne vredi obraćati pažnju i obraća na one na koje vredi obraćati pažnju, upravo zato još nenastale nečistoće u njemu ni ne nastaju, a one već nastale nestaju.

Ovako on ispravno usmerava svoju pažnju: Ovo je patnja... Ovo je nastanak patnje... Ovo je prestanak patnje... Ovo je put koji vodi do prestanka patnje. I dok tako ispravno usmerava svoju pažnju, sa njega spadaju tri okova: uverenja da postoji sopstvo, sumnja i vezivanje za pravila i rituale. To su nečistoće koje treba ukloniti uviđanjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti obuzdavanjem? Ima slučajeve kada monah, razmišljajući na pravi način, živi

obuzdan u odnosu na ono što vidi. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko bi živio neoubuzdan u odnosu na ono što vidi u njemu ne nastaju, jer on živi obuzdan u odnosu na ono što vidi.

Razmišljajući na pravi način, živi obuzdan u odnosu na ono što čuje...

Razmišljajući na pravi način, živi obuzdan u odnosu na ono što pomiriše...

Razmišljajući na pravi način, živi obuzdan u odnosu na ono što okusi...

Razmišljajući na pravi način, živi obuzdan u odnosu na ono što dodirne...

Razmišljajući na pravi način, živi obuzdan u odnosu na ono što pomisli. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko bi živio neoubuzdan u odnosu na ono što pomisli u njemu ne nastaju, jer on živi obuzdan u odnosu na ono što pomisli. To su nečistoće koje treba ukloniti obuzdavanjem

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti korišćenjem? Ima slučajeva kada monah, razmišljajući na pravi način, koristi svoj ogrtač samo da bi se zaštitio od hladnoće, da bi se zaštitio od vrućine, da bi se zaštitio od muva, komaraca, vetra, sunca i gmizavaca, samo radi pokrivanja onih delova tela koje je nepristojno otkrivati.

Razmišljajući na pravi način, on isprošenu hranu ne koristi za zabavu, ni za omamljivanje, ni za stvaranje zaliha, ni za ulepšavanje, već samo za ishranu i održavanje svoga tela u životu, za uklanjanje njegovih bolova, kao potporu svetačkom životu, razmišljajući: "Ovako ću iskoreniti stari osećaj [gladi] i neću stvoriti novi osećaj [prejednosti]. Nahraniću sebe, ostati neukaljan i živeti spokojno."

Razmišljajući na pravi način, on svoje boravište koristi samo da bi se zaštitio od hladnoće, od vrućine, da bi se zaštitio od muva, komaraca, vetra, sunca i gmizavaca, samo da bi se zaštitio od čudi vremena i uživao u samoći.

Razmišljajući na pravi način, on lekove koristi samo da bi uklonio bolesti koje ga zadese i zadržao ih podalje od sebe.

Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko ove stvari on ne bi koristio [na ovakav način] ne nastaju u njemu kada ih koristi [na ovakav način]. To su nečistoće koje treba ukloniti korišćenjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti tolerisanjem? Ima slučajeva kada je monah, razmišljajući na pravi način, trpeljiv. On toleriše hladnoću, vrućinu, glad i žeđ, muve, komarce, vetar i sunce, gmizavce; zlonamerne, ružne reči i telesne osećaje koji su, kada se jave, bolni, naporni, oštri, probadaju, neprijatni i ugrožavaju život. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko ove stvari on ne bi tolerisao ne nastaju u njemu kada ih toleriše. To su nečistoće koje treba ukloniti tolerisanjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti izbegavanjem? Ima slučajeva kada je monah, razmišljajući na pravi način, izbegava divljeg slona, divljeg konja, divlje govedo, divljeg psa, zmiju, klade, bodljikavu šikaru, provaliju, liticu, jamu, kanal. Razmišljajući na pravi način, on izbegava da sedi na raznim neprikladnim mestima, da tumara raznim neprikladnim krajevima i da bude u društvu raznih loših prijatelja zbog čega bi njegovi drugi, mudri prijatelji u svetačkom životu mogli da posumnjaju u ispravnost njegovog ponašanja. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko ove stvari on ne bi izbegavao ne nastaju u njemu kada ih izbegava. To su nečistoće koje treba ukloniti izbegavanjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti uništavanjem? Ima slučajeva kada je monah, razmišljajući na pravi način, ne toleriše misao o čulnim zadovoljstvima koja se u njemu javila. On je napušta, uništava, odbacuje i uklanja iz postojanja.

Razmišljajući na pravi način, ne toleriše misao ispunjenu zlovoljom koja se u njemu javila...

Razmišljajući na pravi način, ne toleriše misao ispunjenu okrutnošću koja se u njemu javila...

Razmišljajući na pravi način, ne toleriše rđave, štetne mentalne sadržaje koji se u njemu jave. On ih napušta, uništava, odbacuje i uklanja iz postojanja. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko ove stvari on ne bi uništavao ne nastaju u njemu kada ih uništava. To su nečistoće koje treba ukloniti uništavanjem.

A koje su to nečistoće koje treba ukloniti razvijanjem? Ima slučajeva kada je monah, razmišljajući na pravi način, razvija sabranostrast kao faktor prosvjetljenja koji se oslanja na osamljenost.. obestrašćenost... utruće, a rezultat mu je nezvezivanje. On razvija analizu svojstava ako faktor prosvjetljenja... istrajnost kao faktor prosvjetljenja... ushićenje kao faktor prosvjetljenja... spokojstvo kao faktor prosvjetljenja... koncentraciju kao faktor prosvjetljenja... ravnodušnost kao faktor prosvjetljenja koji se oslanja na osamljenost.. obestrašćenost... utruće, a rezultat mu je nezvezivanje. Nečistoće, bes ili strast koji bi nastali ukoliko ove stvari on ne bi razvijao ove kvalitete ne nastaju u njemu kada ih razvija. To su nečistoće koje treba ukloniti razvijanjem.

Kada su monahove nečistoće koje treba ukloniti uviđanjem uklonjene uviđanjem, one koje treba ukloniti obuzdavanjem uklonjene obuzdavanjem, one koje treba ukloniti korišćenjem uklonjene korišćenjem, one koje treba ukloniti tolerisanjem uklonjene tolerisanjem, one koje treba ukloniti izbegavanjem uklonjene izbegavanjem, one koje treba ukloniti uništavanjem uklonjene uništavanjem, one koje treba ukloniti razvijanjem uklonjene razvijanjem, tek tada se on naziva monahom koji živi obuzdan u pogledu svih vrsta nečistoća. On je iskorenio želju, odbacio okove i -- prozrevši obmanu -- stigao na kraj patnje i nespokojstva.”

Tako reče Blaženi. Zadovoljni, monasi se obradovaše rečima Blaženog.

(Majjhima nikaya, broj 2)

Parabola o komadu tkanine
(*Vatthupama sutta*)

Ovako sam čuo. Jednom je prilikom blaženi živeo kraj Savatija, u Đetinom gaju, u manastiru koji je podigao Anapindikika. Tu se on obrati monasima ovako: “Monasi!” -- “Da, poštovani gospodine”, odgovoriše oni. A Blaženi onda reče:

“Monasi, pretpostavimo da je krpa prljava i umrljana, a onda je bojilac potopi u jednu ili drugu boju za bojenje tkanine, plavu, žutu, crvenu ili ružičastu. Ona će potom izgledati loše obojena i flekava. A zašto? Zbog nečistoće na tkanini. Isto tako, monasi, kada je um uprljan, može očekivati da stigne na nesrećno određište. Monasi, pretpostavimo da postoji čista i svetla tkanina, a onda je bojilac potopi u jednu ili drugu boju za bojenje tkanine, plavu, žutu, crvenu ili ružičastu. Ona će potom izgledati dobro obojena i ujednačene boje. A zašto? Zbog čistoće tkanine. Isto tako, monasi, kada je um neuprljan, može se očekivati da stigne na srećno određište.

Koje su to, monasi, nečistoće koje prljaju um? Požuda i gramzivost je nečistoća koja prlja um. Zlovolja... bes... osveta... potcenjivanje... nadmenost... zavist... tvrdičluk... lukavstvo... prevara... tvrdoglavost... drskost... uobraženost... arogancija... taština... nepažljivost je nečistoća koja prlja um.

Pošto zna da su požuda i gramzivost nečistoća koja prlja um, monah ih napušta. Pošto zna da je zlovolja... nepažljivost nečistoća koja prlja um, monah je napušta.

Kada monah zna da su požuda i pohlepa nečistoća koja prlja um i kada ih je napustio; kada monah zna da je zlovolja... nepažljivost nečistoća koja prlja um i kad ju je napustio, on stiče ovakvo savršeno poverenje u Budu: ‘Blaženi je usavršen, potpuno probuđen, obdaren znanjem i veštinom, uzvišen, znalac svetova, nenadmašni vodič onih kojima treba putokaz, učitelj božanstvima i ljudskim bićima, prosvetljen, blažen.’

On stiže ovakvo savršeno poverenje u Dhammu: 'Dhammu je dobro formulisao Blaženi, vidljiva je ovde i sada, delotvorna odmah, poziva da je proverimo, vodi napred, mudri treba da je iskuse sami za sebe.'

On stiže ovakvo savršeno poverenje u Sanghu: 'Zajednica učenika Blaženog praktikuje dobar put, praktikuje direktan put, praktikuje istinit put, praktikuje valjan put, a čine je četiri para osoba, osam vrsta pojedinaca [4]; zajednica učenika Blaženog je vredna darova, vredna gostoprimstva, vredna ponuda, vredna poštovanja, ona je nenadmašno polje za sticanje zasluga.'

Kada je jednim delom odustao od, odagnao, oslobodio se, napustio i okrenuo se [od nečistoća uma], on ovako razmišlja: 'Posedujem savršeno poverenje u Budu' i biva nadahnut značenjem, biva nadahnut Dhammom, biva obradovan Dhammom. Kad je obradovan, ushićenje se rađa u njemu; u onome ko je ushićen, telo postaje opušteno; onaj čije je telo opušteno oseća prijatnost; u onome ko oseća prijatnost, um postaje skoncentrisan.

On ovako razmišlja: 'Posedujem savršeno poverenje u Dhammu' i biva nadahnut značenjem, biva nadahnut Dhammom, biva obradovan Dhammom. Kad je obradovan... njegov um postaje skoncentrisan."

On ovako razmišlja: 'Posedujem savršeno poverenje u Sanghu' i biva nadahnut značenjem, biva nadahnut Dhammom, biva obradovan Dhammom. Kad je obradovan... njegov um postaje skoncentrisan.

On ovako razmišlja: '[Od nečistoća uma] sam jednim delom odustao, odagnao ih, oslobodio ih se, napustio ih i okrenuo se od njih, te tako biva nadahnut značenjem, nadahnut Dhammom, obuzima ga radost povezana sa Dhammom. Kad je obradovan, ushićenje se rađa u njemu; u onome ko je ushićen, telo postaje opušteno; onaj čije je telo opušteno oseća prijatnost; u onome ko oseća prijatnost, um postaje skoncentrisan.

Monasi, ako monah takve vrline, takvog stanja [koncentra-

cije] i takve mudrosti jede isprošenu hranu, koja se sastoji od odba-
ranog pirinča, zajedno sa različitim prelivima i karijem, čak ni to
nije prepreka za njega. Baš kao i tkanina koja je prljava i umrljana
postaje čista i svetla uz pomoć čiste vode ili kao što zlato postaje
čisto i sjajno uz pomoć topljenja, isto tako, ako monah takve vrli-
ne... jede isprošenu hranu..., čak ni to nije prepreka za njega.

On boravi, obuhvatajući jednu stranu sveta umom prožetim
prijateljskom ljubavlju, isto tako drugu, treću i četvrtu stranu; isto
tako nagore, nadole, unaokolo i posvuda, ljubavlju prema svima,
kao i prema sebi; on boravi obuhvatajući čitav svet umom pro-
žetim prijateljskom ljubavlju, obilnom, uzvišenom, nemerljivom,
bez ikakvog neprijateljstva i bez zlovolje.

On boravi, obuhvatajući jednu stranu sveta umom prože-
tim saosećanjem... umom prožetim sa-radošću... umom prože-
tim spokojstvom, isto tako drugu, treću i četvrtu stranu; isto tako
nagore, nadole, unaokolo i posvuda, spokojstvom prema svima,
kao i prema sebi; on boravi obuhvatajući čitav svet umom prože-
tim spokojstvom, obilnim, uzvišenim, nemerljivim, bez ikakvog
neprijateljstva i bez zlovolje.

Ona razume ovako: 'Postoji ovo, postoji niže, postoji više i
izvan toga je izlaz iz čitavog ovog polja opažaja.'

Kada on zna i vidi tako, njegov um se oslobađa mrlje čul-
ne želje, mrlje bivanja i mrlje neznanja. Kada se oslobodi, tada
dolazi znanje: "Slobodan sam". On razume: 'Rođenje je uništeno,
proživljen je svetački život, učinjeno ono što je trebalo učiniti,
nema više više novih preporadanja'. Monasi, takav monah se na-
ziva okupanim iznutra.'

A tom je prilikom braman Sundarika Bharadvaja sedeo ne-
daleko od Bude. I onda on reče Blaženome: "Ali da li učitelj Gota-
ma odlazi do Bahuka reke da se okupa?"

"Zašto bih, bramanu, ja išao baš do Bahuka reke da se oku-
pam? Šta je to u stanju da učini Bahuka reka?"

"Učitelju Gotama, mnogi smatraju da Bahuka reka donosi

oslobođenje, mnogi smatraju da donosi dobre zasluge i mnogi svoja loša dela peru u Bahuka reci.”

Onda se Blaženi obrati bramanu Sundarika Bharadvadi ovim stihovima:

*“Bahuka i Adhikakka,
Gaya i Sundarika takođe,
Payaga i Sarassati,
a i potok Bahumati –
u njima se budala može kupati doveka
i opet neće svoja nedelja oprati.*

*Šta to Sundarika može odneti?
Šta Payaga? Šta Bahuka?
One zlotvora pročistiti ne mogu,
čoveka što okrutna i gnusna počini dela.*

*Onome ko je čist u srcu uve je
dan proleća, sveti dan.
Onaj ko je časnih dela, čistog srca
svoju vrlinu do savršenstva dovodi.*

*To je mesto, bramanu, na kojem treba da se okupaš,
da sebe učiniš utočištem svih bića.
I ako ne govoriš laži,
ne povređuješ druga živa bića,
ne uzimaš što ti ponuđeno nije,
s poverenjem u sebi i bez gramzivosti,*

*zašto bi uopšte išao u Gayu?
Svaki izvor bi za tebe bio Gaya.”*

Kad ovo bi rečeno, braman Sundarika Bharadvada reče: “Odlično, učitelju Gotamo! Odlično! Baš kao kad bi neko ispra-

vio nešto što je do tada stajalo naglavce, otkrio nešto što je bilo skriveno, pokazao put onome ko je zalutao ili upalio svetiljku u tami tako da oni koji imaju oči mogu da vide, na isti način je učitelj Gotama -- na više različitih načina -- razjasnio Dhammu. Uzimam učitelja Gotamu kao utočište, njegovo učenje i zajednicu monaha kao utočište. Neka me učitelj Gotama prihvati kao zaređenog sledbenika koji, od sad pa do kraja života, pronade svoje utočište!" [14]

I braman Sundarika Bharadvadža postade iskušenik pod Blaženim, a kasnije i monah. I ne zadugo posle punog zaređenja, boraveći sam, u osami, marljiv, predan i odlučan, poštovani Bharadvadža stekavši neposredno znanje, ovd e sada dostiže i zadrža se na krajnjem cilju svetačkog života, zbog kojeg sinovi iz dobrih porodica napuštaju dom i odlaze u beskućnike. On je neposredno znao: "Nema više preporadanja, proživljen je svetački život, ..." I poštovani Bharadvadža postade jedan od arahanta.

(*Majjhima nikaya*, sutta 7)

Savet Sigali

(*Porodični i društveni odnosi*)

(*Sigalovada sutta*)

Ovako sam čuo. Jednom je Blaženi boravio u Bambusovom gaju, na mestu gde se hrane vevice, blizu Rađagahe.

U to vreme je mladi Sigala, domaćinski sin, ustavši rano izašao iz Rađagahe, čiste odeće i mokre kose, i sa sklopljenim rukama pozdravljao različite strane sveta -- istok, jug, zapad, sever, nadir i zenit. [5]

A Uzvišeni je tada u cik zore obukao ogrtač, uzeo svoju posudu za prošenje hrane i pošao do Rađagahe. Tu vide mladog Sigalu kako izvodi obred i ovako ga upita:

“Zašto ti, mladi domaćine, ustavši rano izađeš iz Rađagahe, čiste odeće i mokre kose, i sa sklopljenim rukama pozdravljaš različite strane sveta -- istok, jug, zapad, sever, nadir i zenit?”

“Moj otac mi je, gospodine, na samrti ovako rekao: ‘Dragi sine, odavaćeš poštu svih šest strana sveta.’ I ja, gospodine, poštujem, uvažavam, cenim i pridržavam se očeve reči, te ustavši rano izađem iz Rađagahe, čiste odeće i mokre kose, i sa sklopljenim rukama pozdravljam različite strane sveta -- istok, jug, zapad, sever, nadir i zenit.”

“Prema praksi plemenitih, mladi domaćine, ne treba tako poštovati svih šest strana sveta.”

“A kako onda, gospodine, prema praksi plemenitih treba poštovati svih šest strana sveta? Bilo bi dobro, gospodine, ukoliko bi me Uzvišeni poučio i pokazao kako prema praksi plemenitih treba poštovati svih šest strana sveta.”

“Onda, mladi domaćine, poslušaj i dobro zapamti ono što ću ti reći.” -- “Vrlo dobro, gospodine”, odgovori mladi Sigala.

A Uzvišeni ovako nastavi:

Ukoliko je, mladi domaćine, plemenitih učenik (1) iskorenio četiri rđava postupka, (2) ukoliko ne čini zlo na četiri načina, (3) ukoliko ne sledi šest načina rasipanja imovine, onda on, izbegavajući tih četrnaest loših stvari, pokriva svih šest strana sveta i stupa na put koji vodi ka pobedi u oba sveta: naklonjen mu je ovaj svet, a i onaj posle. Posle propasti tela, posle smrti, preporuča se on u sretnom nebeskom svetu.

(1) Koja su to četiri rđava postupka koja je on iskorenio? Uništavanje života je, domaćine, rđav postupak; isto tako krađa, preljuba i laganje. To su četiri rđava postupka koja je on iskorenio.

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još dodade:

*Ubijanje, krađa, laganje i preljuba,
Ta četiri zla mudri nikada ne hvale.*

(2) Na koja četiri načina se čini zlo? Vođeni žudnjom činimo zlo. Vođeni ljutnjom činimo zlo. Vođeni neznanjem činimo zlo. Vođeni strahom činimo zlo.

Ali ako plemeniti učenik nije vođen žudnjom, ljutnjom, neznanjem i strahom, onda on ne čini zlo.

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još dodade:

*Ko god zbog žudnje, ljutnje, neznanja
ili straha prekrši prirodni zakon (Dhamma)
njegov ugled se smanjuje
kao što se pun Mesec smanjuje
Ko god zbog žudnje, ljutnje, neznanja
ili straha ne prekrši Dhammu
njegov ugled se povećava
kao što se mlad Mesec povećava.*

(3) Kojih je to šest načina rasipanja imovine koje on ne sledi?

(a) sklonost piću i drugim stvarima koje izazivaju pomućenje uma i nepromišljenost;

(b) lutanje ulicama u kasne sate, kad tome nije vreme;

(c) česti odlasci na zabave;

(d) uživanje u kockanju;

(e) boravak u lošem društvu;

(f) navika dangubljenja.

(a) Postoji, mladi domaćine, šest posledica sklonosti piću i drugim stvarima koje izazivaju pomućenje uma i nepromišljenost

(i) gubitak imetka,

(ii) sve češće svađe,

(iii) podložnost bolesti,

(iv) izbijanje na loš glas,

- (v) sramno izlaganje tela tuđim pogledima,
- (vi) slabljenje razuma.

(b) Postoji, mladi domaćine, šest posledica lutanje ulicama u kasne sate, kad tome nije vreme:

- (i) čovek je nezaštićen i izložen opasnostima,
- (ii) njegova žena i deca su nezaštićeni i izloženi opasnostima,
- (iii) njegova imovina je nezaštićena i izložena opasnostima,
- (iv) sumnjiče ga za loša dela,
- (v) predmet je lažnih glasina,
- (vi) nailazi na mnoge druge probleme.

(c) Postoji, mladi domaćine, šest posledica čestog odlaska na zabave:

Čovek je zaokupljen mislima:

- (i) gde se sada pleše?
- (ii) gde se sada peva?
- (iii) gde se sada svira?
- (iv) gde se sada recituje?
- (v) gde se sada pljeska dlanovima?
- (vi) gde se sada bubnja u lonce?

(d) Postoji, mladi domaćine, šest posledica uživanja u kockanju:

- (i) onaj ko dobija navlači na sebe mržnju ostalih,
- (ii) onaj ko gubi tuguje za gubitkom,
- (iii) gubitak imetka,
- (iv) reč takvog čoveka ne uvažava se na sudu,
- (v) preziru ga prijatelji i poznanici,
- (vi) nije poželjan kao suprug, jer ljudi kažu da je kockar i nije u stanju da se stara o svojoj ženi.

(e) Postoji, mladi domaćine, šest posledica boravka u lošem društvu; naime, kockari, propalice, pijandure, varalice, lažljivci i siledžije, to su njegovi prijatelji i drugari.

(f) Postoji, mladi domaćine, šest posledica navika dangu-bljenja:

Čovek ne radi pravdajući se:

- (i) da je suviše hladno,
- (ii) da je suviše toplo,
- (iii) da je suviše kasno uveče,
- (iv) da je suviše rano ujutru,
- (v) da je suviše gladan,
- (vi) da je suviše sit.

Živeći na ovaj način, čovek ostavlja mnoge obaveze neispunjenima, novi imetak on ne stiže, a imetak koji ima polako se tanji.”

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još dodade:

“Čovek je prijatelj flaše; drugi kaže ‘prijatelju, prijatelju’ samo sopstvenom licu; treći je prijatelj i drugar samo kada mu je to od koristi.

Spavanje do podneva, preljuba, naprasitost, zlovolja, loše društvo, škrtost -- tih šest uzroka potkopavaju čoveka.

Onaj ko ima rđave prijatelje i drugare sklon je lošim putevima, na niske grane pada u oba sveta -- u ovom i u sledećem.

Kocka, žene, piće, ples, pesma, spavanje preko dana, lutanje do kasno, rđavo društvo, škrtost -- ovih devet uzroka potkopavaju čoveka.

Onaj ko se kocka i pije, koji odlazi ženama koje su drage drugima kao sopstveni život, ko se druži sa nedostojnima i ne sa mudrima -- taj propada kao što se pun Mesec smanjuje

Onaj ko je pijanac, bedan, lišen svega, i kad pije još uvek

žedan, ko ne izbija iz kafane, tone u dugove kao kamen u vodu, brzo svoju porodicu iznosi na loš glas.

Ko iz navike spava preko dana, a noću je budan, stalno pod gasom, razuzdan, taj nije u stanju da vodi porodični život.

Ko govori da je pretoplo, prehladno, prekasno, pa stvari ostavlja neurađenim, pored takvoga prilika za dobro brzo prolazi.

Ali onaj ko o hladnoći i toploti ne razmišlja više no o vlati trave i ko svoje obaveze obavlja marljivo, taj se od sreće ne razdvaja.”

* * *

“Ovu četvoricu, mladi domaćine, treba smatrati neprijateljima maskiranim kao prijatelji:

- (1) onog koji prisvaja ono što pripada prijatelju,
- (2) brbljivca,
- (3) laskavca,
- (4) rasipnika.

(1) Na četiri načina, mladi domaćine, može se onaj koji prisvaja ono što pripada prijatelju smatrati neprijateljem maskiranim kao prijatelj:

- (i) on prisvaja prijateljjev imetak,
- (ii) on daje malo i traži mnogo,
- (iii) on svoje obaveze ispunjava samo iz straha,
- (iv) druži se samo iz koristi.

(2) Na četiri načina, mladi domaćine, može se brbljivac smatrati neprijateljem maskiranim kao prijatelj:

- (i) želi da ti se umili pričajući o prošlosti,
- (ii) želi da ti se umili pričajući o budućnosti,

(iii) želi da ti se umili pričajući o beznačajnim stvarima,
(iv) kada se pojavi prilika da nešto učini, pravda se da nije u stanju.

(3) Na četiri načina, mladi domaćine, može se laskavac smatrati neprijateljem maskiranim kao prijatelj:

- (i) odobrava prijateljeve loše postupke,
- (ii) kritikuje prijateljeve dobre postupke,
- (iii) hvali ga kad je ovaj prisutan,
- (iv) ogovara ga kad ovaj nije prisutan.

(4) Na četiri načina, mladi domaćine, može se rasipnik smatrati neprijateljem maskiranim kao prijatelj::

- (i) pravi društvo u pijankama, koje izazivaju pomućenje uma i nepromišljenost,
- (ii) pravi društvo u lutanju ulicama u kasne sate, kad tome nije vreme;
- (iii) pravi društvo u čestim odlascima na zabave;
- (iv) pravi društvo u kockanju.”

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još dodade:

*Prijatelj koji potkrada,
prijatelj koji je brbljivac,
prijatelj koji laska,
prijatelj koji je rasipnik,
ta četvorica su neprijatelji kojih se mudar kloni,
izbegava ih još izdaleka kao puteve ka pogibelji.*

“Ovu četvoricu, mladi domaćine, treba smatrati iskrenim prijateljima:

- (1) onog koji pomaže,
- (2) onog ko je isti i u sreći i u nesreći,

(3) onog ko daje dobar savet,

(4) onaj ko je saosećajan.

(1) Na četiri načina, mladi domaćine, može se onaj koji pomaže smatrati iskrenim prijateljem:

(i) štiti nas kad smo nepromišljeni,

(ii) štiti naš imetak kad smo nepromišljeni,

(iii) oslonac nam je u nevolji,

(iv) kada ima obaveze prema nama daje i duplo više nego što treba.

(2) Na četiri načina, mladi domaćine, može se onaj ko je isti i u sreći i u nesreći smatrati iskrenim prijateljem:

(i) otkriva nam svoje tajne,

(ii) skriva naše tajne pred drugima,

(iii) u nesreći nas ne napušta,

(iv) i život bi žrtvovao za naše dobro.

(3) Na četiri načina, mladi domaćine, može se onaj ko daje dobar savet smatrati iskrenim prijateljem

(i) odgovara nas da uradimo nešto loše,

(ii) hrabri nas da uradimo nešto dobro,

(iii) obaveštava nas o onome što ne znamo,

(iv) ukazuje nam na put ka nebu.

(4) Na četiri načina, mladi domaćine, može se onaj ko je saosećajan smatrati iskrenim prijateljem:

(i) ne uživa u našoj nesreći,

(ii) uživa u našoj sreći,

(iii) upozorava druge da ne govore loše o nama,

(iv) hvali one koji govore dobro o nama.”

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još

dodade:

*Prijatelj koji je pri pomoći,
prijatelj u sreći i nesreći,
prijatelj koji daje dobar savet,
prijatelj koji je i saosećajan --
te četvorice se kao prijatelja mudar drži
i o njima se stara predano
kao majka o detetu sopstvenom.*

*Mudar i čestit poput velikog plamena blista.
Onaj ko svoj imetak stiže na neškodljiv način
nalik pčeli što sakuplja med,
tome bogatstva rastu
kao mravinjak što raste uvis.*

*S imetkom tako stečenim,
laik spreman za domaćinski život,
na četiri dela svoj imetak deli:
tako on prijateljstvo zadobija.*

*Jedan deo za svoje potrebe koristi,
dva dela u svoj posao ulaže
a onaj četvrti za vreme nužde čuva.*

* * *

“A kako, mladi domaćine, plemeniti učenik pokriva svih šest strana sveta? [6]

Na tih šest strana sveta treba gledati ovako. Na roditelje treba gledati kao na istok, na učitelje kao na jug, na ženu i decu kao na zapad, na prijatelje i drugare kao na sever, na sluge i radnike kao na nadir, a na askete i bramane kao na zenit.

Na pet načina, mladi domaćine, dete treba da se stara o svojim roditeljima kao o istoku:

- (i) pošto su oni mene othranili, i ja ću njih izdržavati,
- (ii) preuzeću njihove obaveze,
- (iii) održavaću porodičnu tradiciju,
- (iv) načiniću sebe dostojnim svoga nasleđa,
- (v) sem toga, udeliću nevoljnima u čast svojih predaka.

Na pet načina, mladi domaćine, roditelji o kojima se njihovo dete tako stara kao o istoku iskazuju svoju ljubav:

- (i) uzdržavaju ga od zla,
- (ii) ohrabruju ga da čini dobro,
- (iii) obrazuju ga za neku profesiju,
- (iv) pripremaju ga za prikladan brak,
- (v) u pravom trenutku prepuštaju mu svoj imetak.

Na ovih pet načina, mladi domaćine, dete se stara o svojim roditeljima kao o istoku, a roditelji iskazuju svoju ljubav prema njemu Tako oni pokrivaju istok i on je bezbedan i osiguran.

Na pet načina, mladi domaćine, učenik treba da se stara o svom učitelju kao o jugu:

- (i) ustajući sa sedišta u znak poštovanja,
- (ii) starajući se o njegovim potrebama,
- (iii) marljivošću da uči,
- (iv) požrtvovanošću,
- (v) pažljivošću kada prima uputstva..

Na pet načina, mladi domaćine, učitelji o kojima se njihov učenik tako stara kao o jugu iskazuju svoju ljubav:

- (i) daju mu dobru pouku,
- (ii) staraju se da je on dobro razume,
- (iii) upućuju ga u sve veštine i znanja,
- (iv) upoznaju ga sa svojim prijateljima i znancima,

(v) osiguravaju ga sa svih strana.

Učitelji o kojima se njihovi učenici staraju kao o jugu pokazuju svoju ljubav prema njima na ovih pet načina. Tako oni pokrivaju jug i on je bezbedan i osiguran.

Na pet načina, mladi domaćine, muž treba da se stara o svojoj ženi kao o zapadu:

- (i) tako što je poštoje,
- (ii) tako što je ne omalovažava,
- (iii) tako što joj je veran,
- (iv) tako što joj prepušta vođenje domaćinstva,
- (v) tako što joj kupuje nakit.

Žena o kojoj se muž tako stara kao o zapadu pokazuje svoju ljubav prema mužu na pet načina:

- (i) svoje dužnosti dobro obavlja,
- (ii) gostoprимljiva je prema rođacima i drugim posetiocima
- (iii) verna je,
- (iv) čuva ono što muž donese,
- (v) vešta je i vredna kad obavlja svoje dužnosti.

Na ovih pet načina iskazuje žena svoju ljubav prema mužu koji se o njoj stara kao o zapadu. Tako oni pokrivaju zapad i on je bezbedan i osiguran.

Na pet načina, mladi domaćine, čovek treba da se stara o svojim prijateljima i drugarima kao o severu:

- (i) darežljivošću,
- (ii) lepim rečima,
- (iii) spremnošću da pomogne,
- (iv) nepristrasnošću,
- (v) iskrenošću.

Prijatelji i drugari o kojima se čovek tako stara kao o severu pokazuju svoju ljubav prema njemu na pet načina:

- (i) štite ga kada je nepromišljen,
- (ii) štite njegovu imovinu kada je nepromišljen,
- (iii) postaju njegovo utočište kada je u opasnosti,
- (iv) ne ostavljaju ga kada je u nevolji,
- (v) brinu se o njegovoj porodici.

Prijatelji i drugari o kojima se čovek tako stara kao o severu pokazuju svoju ljubav prema njemu na ovih pet načina. Tako oni pokrivaju sever i on je bezbedan i osiguran.

Na pet načina treba gazda da se stara o svojim slugama i radnicima kao o nadiru:

- (i) dajući im posao prema njihovim sposobnostima,
- (ii) obezbeđujući im hranu i nadnicu,
- (iii) brinući se o njima kad su bolesni,
- (iv) deleći sa njima poslastice koje ima,
- (v) oslobađajući ih kada za to dođe vreme.

Sluge i radnici o kojima se gazda tako stara kao o nadiru pokazuju svoju ljubav prema njemu na pet načina:

- (i) ustaju pre njega,
- (ii) ležu posle njega,
- (iii) uzimaju samo ono što im je dato,
- (iv) dobro obavljaju svoje dužnosti,
- (v) održavaju njegovu dobru reputaciju i ugled.

Sluge i radnici o kojima se gazda tako stara kao o nadiru pokazuju svoju ljubav prema njemu na ovih pet načina. Tako oni pokrivaju nadir i on je bezbedan i osiguran.

Na pet načina, mladi domaćine, treba domaćin da se stara o asketama i bramanima kao o zenitu:

- (i) prijateljskim delima,

- (ii) prijateljskim rečima,
- (iii) prijateljskim mislima,
- (iv) otvarajući za njih svoju kuću,
- (v) zadovoljavajući njihove materijalne potrebe.

Askete i bramani o kojima se domaćin tako stara kao o zenitu pokazuju svoju ljubav prema njemu na šest načina:

- (i) odgovaraju ga od zla,
- (ii) nagovaraju ga da čini dobro,
- (iii) vole ga iskrenog srca,
- (iv) omogućuju mu da čuje ono što još nije čuo,
- (v) tumače mu ono što je već čuo,
- (vi) ukazuju mu na put ka nebeskom boravištu.

Na ovih šest načina askete i bramani o kojima se domaćin tako stara kao o zenitu pokazuju svoju ljubav prema njemu. Tako oni pokrivaju zenit i on je bezbedan i osiguran.”

Tako je govorio Uzvišeni. I kada je Učitelj to izrekao, on još dodade:

*Otac i majka su istok,
učitelji su jug,
žena i deca su zapad,
prijatelji i drugari su sever.*

*Sluge i radnici su nadir,
askete i bramani su zenit;
Onaj ko je spreman da vodi domaćinski život
tim šest delovima bi trebalo da se klanja.*

*Onaj ko je mudar i čestit,
blag i dobronameran,
skroman i odgovoran,
takav poštovanje može steći.*

Čemu je Buda podučavao

*Ko je energičan, a ne lenj,
nevoljama nepokoleban,
bezgrešanog ponašanja i zaključivanja,
takav poštovanje može steći.*

*Ko je gostoprимljiv i druželjубiv
širokogrud i nesebičan,
vodič, učitelj i predvodnik,
takav poštovanje može steći.*

*Velikodušnost, blaga reč,
spremnost da se pomogne,
nepristrasnost prema svakom,
onako kako slučaj zahteva.*

*Ova četiri pobjednička puta pokreću svet,
kao što točkovi pokreću kola.
Ako njih u svetu nema,
Čak ni otac ni majka neće dobiti
poštovanje i pažnju od dece svoje.*

*Pošto ova četiri pobjednička puta
mudri hvale na svaki način,
za ugled svakome oni služe
i s pravom poštovanje od svakog zasluže.”*

Kada Uzvišeni ovo izgovori Sigala, mladi domaćin, ovako reče:

“Izvanredno, gospodine, izvanredno! Kao kada bi neko ispravio nešto što je dotle stajalo naglavce ili otkrio skriveno ili pokazao put zalutalome ili uneo svetiljku u tamu tako da oni koji imaju oči mogu da vide, isto tako je poštovani Gotama objasnio istinu na više načina.

Zato uzimam utočište, gospodine, u Budi, Dhammi i monaškoj zajednici. Neka me poštovani Gotama prihvati kao svog nezaređenog sledbenika koji, od danas pa do kraja života, pronađe svoje utočište.”

(*Digha nikaya*, 31)

Reči mudrosti
izbor iz *Dhammapade*

1

Um je preteča svih stvari,
um ih stvara i njima upravlja;
ko sa zlim naumom govori il' radi,
tog patnja prati kao točak volovsku zapregu.

2

Um je preteča svih stvari,
um ih stvara i njima upravlja;
ko sa dobrim naumom govori il' radi,
tog sreća prati nerazdruživa kao sena.

3

“Psovao me je, tukao,
savladao, opljačkao”:
u onome koga muče takve misli
mržnja se nikad ne smiruje.

5

Mržnja u ovome svetu se
nikada ne iskorenjuje mržnjom;
mržnja se iskorenjuje nemržnjom.
To je večni zakon.

24

Onaj ko je marljiv,
sabran, čistog ponašanja,
obazriv, umeren, pažljiv,
tome se ugled stalno uvećava.

25

Marljivošću, istrajnošću,
disciplinom i ovladavanjem nad samim sobom
nek mudrac načini (od sebe) ostrvo
koje nikakva poplava ne može potopiti.

26

Budale, bezumnici,
prepuštaju se nemaru;
no mudrac svoju marljivost
čuva poput najvećeg blaga.

27

Ne prepuštaj se nemaru;
ne vezuj se za užitke čula.
Samo istrajnom meditacijom
postiže se potpuna sreća.

33

Taj prevrtljiv, nepostojan um,
kojeg je teško kontrolisati,
mudrac izoštrava kao što strelac
oštri vrh svoje strele.

35

Teško ga je obuzdati,
nestabilan je ovaj um;
beži gde god mu se sviđi.
Dobro je obuzdati svoj um.
Obuzdan um donosi sreću.

38

Onaj čiji um je nepostojan,
onaj ko nije upućen u Ispravno Učenje,
onaj čije je poverenje kolebljivo,
takav čovek ne može doseći potpunu mudrost.

42

Ono što neprijatelj može nauditi neprijatelju
ili dušmanin dušmaninu
mnogo je manje no što može nauditi
čoveku rđavo usmeren um.

43

Ni majka, ni otac, ni bilo koji srodnik
ne može čoveku učiniti toliko dobrog
koliko mu može doneti
ispravno usmeren um.

47

Čoveka koji samo sakuplja cvetove (čulnih užitaka),
čiji je um smušen,
smrt odnosi kao što velika poplava
odnosi usnulo selo.

50

Ne treba se obazirati na tuđe greške,
na ono što jesu ili nisu učinili.
Pre se treba zamisliti nad onim što smo sami učinili
i što smo propustili da učinimo.

51

Nalik su prekrasnom cvetu jarkih boja,
ali bez mirisa,
reči onoga ko ne postupa
u skladu sa onim što kaže.

61

Ako na putu ne naiđeš na saputnika
koji je bolji ili ti je ravan,
čvrsto se drži puta samotnika;
nema druženja sa budalom.

62

“Imam sinove, imam imanje”:
tim mislima budala sam sebe muči.
A zapravo, ni on sam nije svoj.
Pa kako onda to mogu biti sinovi ili imanje?

64

Čak i ako se budala ceo život druži sa mudracem
neće razumeti Istinu
baš kao što i kašika
nikad ne okusi ukus supe.

67

Ono delo nije dobro učinjeno
zbog kojeg kasnije žalimo,
a njegove posledice dočekujemo
u suzama i žalosti.

69

Budala o lošem delu misli da je sam med
sve dotle dok ono ne dozre (ne donese posledice).
Ali kada ono dozre,
budala pada u očajanje.

81

Kao što ogromnu stenu
vetar ne pomera,
isto tako mudrog ne mogu uzdrmati
ni pohvala ni pokuda.

82

Kad čuju Učenje
mudri postaju spokojni
poput jezera,
dubokog, čistog i mirnog.

85

Malo ljudi stigne na drugu obalu.
Ostali tek trče gore-dole uz obalu reke.

90

U onome ko je završio putovanje,
u kojem nema žalosti i potpuno je oslobođen,
koji se oslobodio svih okova,
u takvome nema plamena (strasti).

94

Onome kome su čula zauzdana
poput konja pod vozarevom uzdom,
onome ko je očišćen od taštine, oslobođen strasti,
takvom čak i bogovi zavide.

96

Smirena je misao, smirene su reči i dela
onoga ko je ispravnim znanjem
do kraja oslobođen, stišan i uravnotežen.

97

Čovek koji nije lakoveran, koji zna
ono "nestvoreno" i presekao je sve veze,
koji je nadišao dobro i zlo, odbacio sve želje,
zaista je on najveći među ljudima.

103

Može čovek u bici
hiljadu puta savladati po hiljadu protivnika,
pa ipak je najveći pobjednik onaj
ko pobjedi samoga sebe.

104-105

Zaista je bolje pobediti sebe nego pobeđivati druge.
Ni bog, ni "anđeo", [7] ni Mara, ni Brama,
ne mogu pretvoriti u poraz pobeđu onoga
koji je savladao samoga sebe i pročistio svoja dela.

111

Moguće je živeti stotinu godina
bez pravog uvida i samokontrole,
ali je od toga bolje, zaista, živeti
u mudrosti makar jedan dan.

116

Uvek spreman na dobro,
podalje drži svoj um od zla.
Ko se premišlja nad dobrim,
um mu uživa u zlu.

119

Dobro je zločinu
dok njegovo zlo delo ne dozre.
Ali kada njegovo zlo delo donese plod,
tek tada on uviđa njegove posledice.

121

Ne misli olako o zlu: "Ono me neće savladati".
Čak se i krčag napuni kap po kap.
Isto tako će se i budala napuniti zlom
skupljajući ga makar kap po kap.

122

Ne misli olako o dobru: “Ono me neće osvojiti”.
Čak se i krčag napuni kap po kap.
Isto tako će se i mudrac napuniti dobrim
skupljajući ga makar kap po kap.

125

Ko povredi nevina čoveka,
čistog i bezazlenog,
zlo se toj budali vraća
poput prašine bačene u vetar.

129

Svi drhte pred oružjem;
svako se boji smrti.
Videvši sebe na njihovom mestu,
ne ubijaj, niti izazivaj ubijanje.

131

Onaj ko, zarad sopstvene sreće,
muči druga bića,
takode željna sreće,
neće naći sreću posle smrti.

152

Čovek sa malo znanja
odrasta poput bika;
na njemu je sve više mesa,
ali ne i mudrosti.

155

Ne živeći uzornim životom,
ne sakupivši bogatstvo u mladosti,
ljudi tuže poput matorih čaplji nad jezerom
iz kojeg su pohvatane sve ribe.

159

Ko sam čini ono što i drugima savetuje,
uspeće da, tako usavršen, utiče i na druge.
Samim sobom je, zaista,
najteže ovladati.

160

Svako je sam sebi utočište;
a i ko bi drugi to mogao biti?
Sami sobom obuzdani,
stičemo zaštitu kakvu nije lako steći.

165

Svako sam čini zlo, svako sam sebe prlja.
Svako sam sebe uzdržava od zla i pročišćuje.
Čistota i prljavština zavise od nas samih.
Niko nikog nikad ne pročisti.

167

Ne povodi se za nedostojnim stvarima.
Ne prepuštaj se nepažljivosti.
Ne usvajaj pogrešna stanovišta.
Tako se dolazi do na kraj patnje.

171

Hajde, osmotri ovaj svet,
vidi kako podseća na ukrašene kraljevske kočije,
u kojima se budala koprca; ali za mudraca
nema on nikakve privlačnosti.

178

Bolje je “ući u tok” [8]
od vladanja nad celim svetom,
od odlaska na nebo,
od upravljanja čitavim univerzumom.

183

Izbegavaj zlo,
čini dobro i
pročisti svoj um;
to je učenje svih Budnih.

184

Najbolja asketska vežba jeste strpljenje i popustljivost.
“Nibbana je vrhunac”, kažu Budni.
Zaista nije usamljenik onaj ko povređuje drugog;
niti je asketa onaj ko drugima nanosi zlo.

185

Ne grditi nikog, ne činiti nažao, biti obuzdan
i biti umeren u jelu, živeti u osami,
posvetiti se razvijanju svesti:
to je učenje svih Budnih.

197

Zaista srećno živimo
ne mrzeći one koji su ispunjeni mržnjom.
Zaista slobodno živimo
ne mrzeći one koji su ispunjeni mržnjom.

201

Pobednik začinje neprijateljstvo;
poraženog obuzima jad.
Onaj ko je napustio i pobjedu i poraz
uživa nepomućen mir.

204

Zdravlje je najveći dobitak;
spokojstvo je najveće bogatstvo.
Iskren prijatelj je najbolji srodnik;
nibbana je vrhunsko blaženstvo.

205

Onaj ko je okusio slast samoće i smirenosti
postaje bezbrižan i neukaljan,
napojivši se suštinom užitka u Istini.

215

Iz požude nastaje očaj;
iz požude nastaje strah.
Za onoga ko se oslobodio požude
ne postoji očaj, a još manje strah.

222

Onoga ko zauzda naraslu ljutnju
kao što se zauzdava zahuktala zaprega,
njega ja nazivam pravim kočijašem;
ostali jedino pridržavaju uzde.

223

Ljubavlju pobedi ljutnju,
dobrim zlo;
pobedi škrticu velikodušnošću,
a lažljivca istinom.

231

Motri na uznemirenost tela, kontroliši telo.
Napuštajući pogrešne postupke,
učvršćujemo se u ispravnima.

232

Motri na uznemirenost govora, kontroliši govor.
Napuštajući pogrešan govor
učvršćujemo se u ispravnome.

233

Motri na uznemirenost uma, kontroliši um.
Napuštajući pogrešne misli
učvršćujemo se u ispravnima.

234

Mudrac kontroliše svoja dela,
kontroliše svoje reči,
kontroliše svoje misli;
zaista, on potpuno vlada sobom.

239

Postupno, malo-pomalo,
od prilike do prilike,
mudrac uklanja iz sebe nečistoće
kao što zlatar skida nečistoću sa srebra.

240

Kao što rđa nagrizajući gvožđe
na kraju i samu sebe pojede,
tako i zločinca sopstvena dela
dovedu na kraju u stanje očaja.

248

Znaj, o dobri čoveče,
da je lošim stvarima nemoguće ovladati.
Ne dopusti da te pohlepa i obest odvuku
u patnju bez kraja i konca.

251

Ne postoji plamen kakav je požuda.
Ne postoji okov kakav je mržnja.
Ne postoji zamka kakva je obmanutost.
Ne postoji bujica kakva je žudnja.

252

Greške drugih lako je videti,
a sopstvene jako teško.
Poput pleve kupimo greške drugih,
a sopstvene tajimo kao iskusan strelac svoj loš hitac.

267

Onaj ko je nadišao zaslugu (dobro) i krivicu (zlo),
onaj ko vodi čist život,
onaj ko s razumevanjem živi u ovome svetu,
takav zaista zaslužuje naziv bhikkhu (monah).

268-269

Ako je neko budalast i nepromišljen,
takav ćutanjem ne postaje muni (mudrac).
Ali promišljen čovek koji, kao na vagi,
odmerava i uzima ono što je dobro,
a ostavlja ono što je rđavo, takav je zaista mudrac.
Zbog toga je on mudrac.
Onaj ko razume obe strane u ovome svetu
naziva se mudracem.

273

Od svih puteva Osmostruka staza je najbolja;
od svih istina četiri Plemenite istine;
neprijanjanje je najbolje od svih stanja,
a onaj sa uvodom od svih stvorenja.

274

To je jedina staza.
Ne postoji druga za pročišćenje bića.
Sledi tu stažu, jer sve ostalo je
košmar koji stvara Mara (zlo).

275

Sledi tu stazu i doći ćeš na kraj patnje.
Upravo sam na tu stažu ukazao
kad sam učio kako da se iz tela
izvuče strela (patnje).

276

Sam moraš da uložiš napor;
Probuđeni samo pokazuju put.
Oni koji krenu tim Putem i sabrani su
oslobađaju se okova Mare (zla).

277

“Sve uslovljene stvari su prolazne”:
kada čovek u mudrosti to sagleda,
tada postaje spokojan i u patnji.
To je put ka čistoti.

278

“Sve uslovljene stvari su dukkha (patnja):
kada čovek u mudrosti to sagleda,
tada postaje spokojan i u patnji.
To je put ka čistoti.

279

“Sva stanja (dhamma) su bez sopstva”:
kada čovek u mudrosti to sagleda,
tada postaje spokojan i u patnji.
To je put ka čistoti.

280

Ko se ne trudi onda kada bi trebalo,
ko se iako mlad i snažan prepušta lenjosti,
ko je neodređen u svojim namerama i mislima
i ko je nemaran -- takav lenjivac nikada neće
pronaći put ka mudrosti.

281

Pažljiv pri govoru, obuzdanog uma,
neka takav ne čini zlo telom;
nek pročisti sva tri načina delovanja
i dosegne Put znan mudrima.

334

Želja u čoveku naviknutom na nemaran život
buja poput puzavice maluva.
Ona skače sad tu, sad tamo, poput majmuna
što skače s grane na granu tražeći plodove.

335

Koga god na ovome svetu savlada
to sumorno prijanjanje
njegove patnje bujaju poput
trave birana posle kise.

336

Ali ko god na ovome svetu prevlada
tu sumornu žudnju, tako tešku da se savlada,
patnje sa njega otpadaju
poput kišnih kapi sa lotosovog lista.

338

Kao što posečeno drvo ponovo raste
ukoliko mu je korenje ostalo netaknuto i jako,
isto tako ta patnja narasta uvek iznova
ukoliko nije razoren uzrok žudnje.

343

Vođeni željom ljudi jure tamo-amo
nalik zečevima uhvaćenim u zamku.
Zato neka bhikkhu, ukoliko teži neprijanjanju,
odbaci od sebe žudnju.

348

Oslobodi se prošlosti, oslobodi se budućnosti,
oslobodi se sadašnjosti. Prešavši na drugu obalu postojanja,
uma potpuno oslobođenog,
za tebe nema više ni nastajanja ni propadanja.

360

Dobra je obuzdanost oka.
Dobra je obuzdanost uva.
Dobra je obuzdanost nosa.
Dobra je obuzdanost jezika.

361

Dobra je obuzdanost tela.
Dobra je obuzdanost govora.
Dobra je obuzdanost uma.
Svuda je obuzdanost dobra.
Bhikkhu obuzdan u svakom pogledu
oslobođen je bilo kakve patnje.

362

Onaj ko kontroliše ruku, ko kontroliše nogu,
ko kontroliše reči i poseduje najvišu kontrolu (uma),
ushićen u sebi, sabran, samotan i zadovoljan,
takvog nazivaju bhikkhu.

365

Ne treba se žaliti na ono što primarno,
niti zavideti drugima (na dobitku).
Bhikkhu koji zavidi drugima
ne postiže sabranost.

367

Onoga ko nije vezan
ni za ime ni za oblik (um i telo)
i koji ne jadikuje nad onim što nije,
takvoga treba zvati bhikkhu.

368

Bhikkhu koji je obuzet saosećanjem,
ushićen učenjem Budinim,
doseže stanje smirenosti,
sreću ugasnuća životne žeđi.

383

Onoga za koga ne postoji
ni ova ni ona obala, niti obe zajedno,
onog čiji je mir nepomućen, a okovi odbačeni,
njega nazivam bramanom.

387

Sunce sija danju; mesec sija noću;
ratnik blešti sjajem svoga oklopa.
U meditaciji blešti braman.
Ali bez prestanka zrači svojim sjajem Probuđeni.

420

Onoga čiju sudbinu ne znaju
ni bogovi, ni polubogovi, a niti ljudi,
onoga ko je u sebi iščistio talog i postao dostojan,
njega ja nazivam bramanom.

423

Onoga ko poznaje svoje prethodne živote,
ko je sagledao nebo i pakao,
za koga nema više preporađanja
jer je dosegao vrhovno znanje mudraca,
potpuno usavršenog, njega ja nazivam bramanom.

Poslednje Budine reči

A onda se Blaženi obrati poštovanom Anandi sledećim rečima: “Moguće je, Ananda, da se nekima među vama javi misao: ‘Okončala se reč Učiteljeva; mi više nemamo Učitelja.’ Ali ne treba, Ananda, tako razmišljati. Jer ono što sam objavio i čemu sam vas poučio kao Dhammi i disciplini, to će biti vaš učitelj kada mene više ne bude.

I pošto se, Ananda, monasi jedni drugima obraćaju sa ‘prijatelju’, neka tako ne bude kada mene ne bude. Stariji monasi, Ananda, mogu se obraćati mlađima po imenu, njihovom prezimenu ili sa ‘prijatelju’, ali mlađi monasi bi starijima trebalo da se obraćaju sa ‘poštovani gospodine’ ili sa ‘vaša visosti’.

Ukoliko želi, Ananda, Sangha može, kada mene ne bude, odbaciti neka od manje važnih pravila.

Ananda, kada mene ne bude, neka se pojača kazna određena monahu Čanni.” [9]

“Ali koja jača kazna, gospodine?”

“Monah Čanna, Ananda, može da kaže šta god mu drago, ali monasi niti će razgovarati sa njim, niti će ga savetovati, niti će ga

prekorevati.” [10]

Tada se Blaženi obrati monasima sledećim rečima: “Moguće je, monasi, da ima onih među vama koji sumnjaju ili su u nedoumici oko Bude, Dhamme ili Sanghe, oko puta oslobođenja. Pitajte, monasi! Nemojte posle da žalite pomislivši: ‘Učitelj je sedeo pred nama, lice u lice, pa ipak propustio sam priliku da ga pitam.’”

Ali kada ovo bi izrečeno, monasi su i dalje sedeli ćutke. Po drugi i po treći put Blaženi im reče: “Moguće je, monasi, da ima onih među vama koji sumnjaju ili su u nedoumici oko Bude, Dhamme ili Sanghe, oko puta oslobođenja. Pitajte, monasi! Nemojte posle da žalite pomislivši: ‘Učitelj je sedeo pred nama, lice u lice, pa ipak propustio sam priliku da ga pitam.’”

I po drugi i treći put monasi su i dalje sedeli ćutke. Tada im Blaženi reče; “Moguće je, monasi, da iz poštovanja prema Učitelju ne postavljate pitanje. Neka onda, monasi, vaš prijatelj pita umesto vas.” [11] I nakon ovoga monasi su sedeli ćutke.

A poštovani Ananda se obrati Blaženome sledećim rečima: “Čudesno je to, o gospodine, izvanredno je to! Tako sam i verovao o monaškoj zajednici, da ni u jednom jedinom monahu nema sumnje, niti je u nedoumici oko Bude, Dhamme ili Sanghe, oko puta oslobođenja.”

“Ti, Ananda, govoriš tako nadahnut poverenjem. Ali Tathagata zna sasvim pouzdano da ni u jednom među ovim monasima nema sumnje, niti je u nedoumici oko Bude, Dhamme ili Sanghe, oko puta ili prakse. Jer, Ananda, među ovih pet stotina monaha čak i najniži je na stupnju ‘ulaska u struju’, bezbedan od pada u niže svetove, na sigurnom putu ka prosvetljenju.”

I Blaženi se obrati monasima sledećim rečima: “Pazite sada, monasi, savetujem vas: sve složene stvari podložne su propadanju. Vežbajte ispunjeni revnošću!”

To beše poslednja Tathagatina reč.

(Iz *Mahaparinibbana sutte*, *Digha nikaya*, 16)

Skraćenice

- A: Anguttara nikaya, ur. Devamitta Thera (Kolombo, 1929) i PTS izdanje.
- Abhisamuc: Abhidharma samuccaya (Asanga), ur. Pradhan (Visvabharati, Šantiniketan, 1950).
- D: Digha nikaya, ur. Nanavasa Thera (Kolombo, 1929).
- DA: Digha nikayatthakatha, Sumangalavilasini (Simon Hewavitarne Bewuest Series, Kolombo).
- Dhp: Dhammapada, ur. K. Dhammaratana Thera (Kolombo 1926)
- DhpA: Dhammasangani (PTS izdanje)
- Lanka: The Lankavatara sutra, ur. Nanjio (Kjoto, 1923).
- M: Majjhima nikaya (PTS izdanje)
- MA: Majjhima nikayatthakatha, Papancasudani (PTS izdanje)
- Madhyakari: Madhyamika karika (Nagarđuna), ur. L. de la Vallee Poussin (Bib. Budd. IV).
- Mh -- Sutralankara: Mahayana sutralankara (Asanga), ur. Sulva-in Levi (Pariz, 1907).
- Mhvg: Mahavaga (Vinava), ur. Saddhatissa Thera (Alutgama, 1922).
- PTS: Pali Text Society, London.
- Prmj: Paramatthajotika (PTS izdanje).

Čemu je Buda podučavao

S: Samyutta nikaya (PTS izdanje).

Sarattha: Saratthappakasini (PTS izdanje).

Sn: Suttanipata (PTS izdanje)

Ud: Udana (Kolombo, 1929).

Vibh: Vibhanga (PTS izdanje).

Vism: Vusuddhimagga (PTS izdanje).

Rečnik

Acariya, učitelj

acariya-mutthi, “učiteljeva stisnuta pesnica” tj. ezoterično učenje, tajna nauka.

adhamma, loše, pogrešno, neprikladno, nemoralno.

adhimokkha, određenje.

adinava, loša posledica, opasnost, nelagodnost.

ahara, hrana.

ajjava, poštenje, čestitost.

akkodha, oslobođenost mržnje.

akusala, neprikladno, pogrešno, loše.

amata (sansk.: amrta), besmrtnost, sinonim za nirvanu.

anagami, “ne-povratnik”, treći stupanj u dostizanju nirvane.

anapanasati, sabranost pažnje na dah, oblik meditacije.

anatta, nepostojanje duše, nepostojanje sopstva.

anicca, prolaznost.

arahant, onaj ko je oslobođen svih okova, prljanja i nečistoća zahvaljujući dostizanju nirvane i više se neće preporučati.

ariya-atthangika-magga, Plemenita osmostruka staza.

ariya-sacca, plemenita istina.

assada, užitak, privlačnost.

atakkavacara, s one strane logike.

atman (pali: alta), duša, sopstvo, ego.

attadipa, smatrati sebe za sopstveno ostrvo (zaštitu).

attasarana, smatrati sebe za sopstveno utočište.

avihimsa (= ahimsa), nenasilje.

avijja, neznanje, obmana, privid.

avirodha, ne-suprotstavljanje, ne-ometanje.
avuso, prijatelj (oblik obraćanja među ravnima).
avyakata, (s obzirom na problem) neobjašnjen, neprotumačen;
(etički) neutralno (ni dobro ni lose).
ayasma, poštovani.
ayatana, “sfera, područje”. Šest je mentalnih područja: oko, uvo,
nos, jezik, telo i um; šest je unutrašnjih područja: vidljivi
oblik, zvuk, miriš, ukus, opipljive stvari i objekti uma (ide-
je, misli, pojmovi).

Bhaisajya guru, lekar.

bhante, gospodin, poštovani gospodin (pri obraćanju).
bhava, nastanak, egzistencija, trajanje.
bhavana, “meditacija”, usavršavanje uma.
bhikkhu, budistički monah, beskućnik.
bhisakka, lekar.
bodhi (drvo), drvo mudrosti, Ficus religiosa, drvo pod kojim je
Buda dostigao prosvetljenje.
bojjhanga, faktori prosvetljenja.
brahma, vrhovno biće, tvorac univerzuma.
brahmana, braman, član najviše kaste u Indiji.
brahma vihara, božansko boravište (u sveopštoj ljubavi, samilo-
sti, saosećanju i ravnodušnosti).
Buddha, Budni, Prosvetljeni.

Cetana, volja.

chanda, želja.
citta, um.
cittkekaggata, usredsredenost uma.

Dagaba, sinhaleška reč izvedena od palijskog dhatu gabbha ili
sanskritskog dhatu garbha, što znači doslovno “soba reli-
kvija”; građevina u obliku kupole u kojoj su smeštene bu-
dističke relikvije; stupa.

dana, dar.

dasa-raja-dhamma, deset kraljevih dužnosti.

deva, božanstvo, nebesko biće, bog.

dhamma, (sansk. dharma), Istina, Učenje, nauka, ispravnost, poštovanje, moral, pravda, priroda, sve stvari i stanja bilo da su uslovljeni ili neuslovljeni itd.

dhamma cakka, točak Istine.

dhamma cakkhu, "oko Istine".

dhamma vicaya, traganje za Istinom.

dhamma vijaya, pobjeda zahvaljujući ispravnosti.

dhyana, "zadubljenje, recueillement, stanje uma dostignuto zahvaljujući višim stupnjevima meditacije.

dosa, ljutnja, mržnja, zlovolja.

dravya, tvarnost.

dukkha, patnja, sukob, nedovoljnost, teskoba, strepnja.

Ehi passiko, dosl.: "dodi i vidi", formula koja se koristi da se opiše otvorenost Budinog učenja.

Hinayana, "malo vozilo", termin skovan i u upotrebi među mahajanskim budistima, a odnosi se na ranije, ortodoksne škole u okviru budizma. Vidi mahayana i theravada.

Indriya, sposobnost, sposobnost čula, sam organ čula.

Jati, rođenje.

jara-marana, starost i smrt.

Kabalinkarahara, materijalna hrana.

kalyana-mitta, dobar prijatelj, koji vas vodi ispravnom stazom.

kama, zadovoljstvo čula, žudnja za zadovoljstvima čula.

kamma (sansk.: karma), voljna aktivnost, dosl. postupak, delo.

kamma phala, kamma vipaka, rezultat ili posledica nekog dela.

karuna, saosećanje.

khandha, sastojak.

khanti, strpljenje, popustljivost, tolerancija.

kilesa, prljanje, nečistoće, strasti.

ksatriya, kraljevska kasta ratnika, druga po važnosti kasta unutar
indijskog kastinskog sistema, pripadnik te kaste.

kusala, prikladno, ispravno, dobro.

Maddava, blagost.

magga, put, staža.

maha bhuta, veliki elementi (čvrsti, tečni, topli i pokretljivi).

mahayana, “veliko vozilo”, grana budizma koja se kasnije razvila,
a svoje sledbenike ima uglavnom u Kini, Japanu, Koreji i
Tibetu. Vidi hinayana i theravada.

majjhima patipada, srednji put.

mana, ponos.

manas, mentalni organ, um.

manasikara, pažnja.

mano-sancetanahara, volja kao podsticaj.

metta, ljubav, sveopšta ljubav, dosl. “prijateljstvo”.

miccha ditthi, pogrešno stanovište, pogrešno mišljenje.

moha, neznanje, obmanutost, iluzija.

mudita, saosećanje, radost zbog uspeha, dobrobiti i sreće drugih.

Nairatmya, “bezdušnost”, činjenica da duša ne postoji.

nama-rupa, ime i oblik, mentalne i fizičke energije.

ñāna-dassana, uvid, sagledavanje uz pomoć mudrosti.

nirodha, prestanak.

nirvana, (pali: nibbana) budistički summum bonum, krajnja re-
alnost, apsolutna istina, dosl. “ugasnuće”.

nissarana, sloboda, oslobođenost, dosl. “izlazak”.

nivarana, prepreka, smetnja.

Panca-kkhandha, pet sastojaka (materija, osećaj, opažaj, mentalne aktivnosti i svest).

pañña, mudrost.

paramattha (sansk.: paramartha), apsolutna istina, krajnja stvarnost.

pariccaga, napuštanje, odbacivanje.

parinirvana (pali: parinibbana), “potpuno ugasnuće”, smrt Budina ili bilo kog arahanta.

passadhi, opuštanje.

paticca samuppada, uslovljenost nastanka.

patigha, protivljenje, ljutnja.

patisotagami, kretanje uz tok.

pativedha, prodiranje, duboko razumevanje.

phassa, spoj, kontakt (organa čula i objekta).

phassahara, spoj kao podsticaj (spoj unutrašnjih sposobnosti čula sa spoljašnjim svetom).

Pili, radost.

puggala, (sansk.: pudgala), individua, osoba.

Raga, požuda, želja.

ratanattaya, trostruki dragulj: Buda, Dhamma (njegovo učenje) i Sangha (monaški red).

rupa, materija, oblik.

Sacca, (sansk.: satya), istina.

saddha, (sansk.: sraddha), poverenje, vera.

sakadagami, “jednom-povratnik”, drugi stupanj u ostvarivanju nirvane.

sakkaya-ditthi, verovanje u dušu ili sopstvo.

salayatana, šest sfera. Vidi ayatana.

samadhi, koncentracija postignuta zahvaljujući višem stepenu meditacije, mentalnog vežbanja.

samajivikata, živeti ne zaviseći ni od koga.

samatha, smirenost, koncentracija.

samkhara, samkhata, uslovljene stvari i stanja.
samma-ajiva, ispravno življenje.
samma-ditthi, ispravno stanovište (tačka gledišta, razumevanje).
samma-kammanta, ispravno delovanje.
samma-samadhi, ispravna koncentracija.
samma-samkappa, ispravna misao.
samma-sati, ispravna svesnost.
samma-vaca, ispravan govor.
samma-vayama, ispravan napor.
sammuti, konvencija,
sammuti-sacca, konvencionalna istina
samsara, krug postajanja, neprestano preporađanje.
samudaya, nastajanje, postanak dukkhe, druga plemenita istina.
sangha, zajednica budističkih monaha.
sañña, opažanje.
sassata-vada, eternalizam, teorija o večnosti duše.
sati, svesnost, pažljivost, budnost.
satipatthana, ustaljivanje svesnosti.
sattha, učitelj, vodič.
sila, vrlina, moral.
sotapanna, “ulazak u struju”, prvi stupanj u dostizanju nirvane.
stupa, vidi dagaba.
sudra, nedodirljivi, četvrta, najniža kasta u Indiji; pripadnik te kaste.
sukha, sreća, zadovoljstvo, priyatnost.
sutta, govor, propoved.

Tanha (sanskrit: trsna), “žed”, žudnja, želja.

tanhakkhaya, “gašenje žedi”, sinonim za nirvanu.

tapa, predanost.

tathagata, “onaj koji je našao Istinu”, sinonim za Budu, termin koji Buda najčešće upotrebljava kad govori o sebi ili drugim Budama.

Tatha (istina) + agata (doći, naići na).

theravada, “učenje starih”, smatra se ortodoksnim i najstarijim oblikom budizma danas, a prihvaćena je na Šri Lanki, Burmi, Tajlandu i Laosu. Vidi mahayana i hinayana.

thina-middha, tromost i mlitavost.

tipitaka, (sanskrit: tripitaka), Tri knjige, obično nazvane “Tri košare”. Tri glavna kanonska dela Budinog učenja: Vinaya (pravila ponašanja ya monahe i monahinje), sutta (govori) i abhidhamma (rayrada učenja, filozofija i psihologija).

tisarana, tri utočišta: Buda, Dhamma (Učenje) i Sangha (zajednica monaha).

Uccheda-vada, poništavanje, teorija o poništavanju.

uddhacca-kukkucca, nespokojstvo i zabrinutost.

upadana, dosezanje, prihvatanje, vezivanje.

upadayarupa, izvedena stvar.

upasaka, nezaređeni budista.

upekha, spokojstvo, potpuna ravnoteža uma.

Vaisya, kasta poljoprivrednika i trgovaca, treća po važnosti kasta u Indiji; pripadnik te kaste.

vedana, osećanje, osećaj.

vibhava, poništavanje,

vibhava-tanha, žudnja za poništenjem.

vicikiccha, sumnja.

viññana, svest.

viññanahara, svest kao podsticaj.

vipaka, posledica, rezultat.

viparinama, promena, transformacija.

vipassana, uvid, analitički uvid.

viraga, neprijanje, oslobođenost želje.

viriya, energija.

vyapada, ljutnja, mržnja, zlovolja.

yatha-bhuta, stvarnost, onako kako jeste.

Bibliografija

- Arnold, Sir Edwin: *The Light of Asia* (više izdanja).
- Burt, Edwin A.: *The Teaching of the Compassionate Buddha* (The New American Library, 1955).
- Conze, Horner, Snellgrove, Waley: *Buddhist Texts Through the Ages* (Bruno Cassirer, Oxford).
- Dalke, Paul: *Buddhism* (Macmillan, London); *Buddhist Essays* (Macmillan, London); *Buddhism and Science* (Macmillan, London).
- Dhammapala, Bhikkhu: *Basic Buddhism* (The Associated Newspapers of Ceylon Ltd., Kolombo).
- Evola, J.: *The Doctrine of Awakening* (Luzac & Co., London).
- Humphreys, Christmas: *Buddhism* (Pelican Series).
- Lounsbury, G. Constant: *Buddhist Meditation* (Luzac & Co., London).
- Ludowyk, E. F. C.: *The Footprint of the Buddha* (George Allen & Unwin, London, 1958).
- Malalasekera, G. P.: *The Buddha and His Teaching* (The Lanka Buddha Mandalava, Kolombo).
- Narada, Mahathera: *Buddhism in a Nutshell* (The Associated Newspapers of Ceylon, Kolombo).

- Nyanaponika, Thera: Manual of Buddhism (The Associated Newspapers of Ceylon, Kolombo); The Heart of Buddhist Meditation (Kolombo, 1954).
- Nyanatiloka, Mahathera: The Essence of Buddhism (The Assoc. Newsp. of Ceylon, Kolombo); The Fundamentals of Buddhism i The Word of the Buddha (isti izdavač)
- Rahula, Walpola: History of Buddhism in Ceylon (M. D. Gunesena & Co., Kolombo, 1956).
- Rhys Davids, T. W.: Buddhism, American Lectures (Putnam, London).
- Suriyabongs, Dr Luang: Buddhism in the Light of Modern Scientific Ideas, Bangkok.
- Tachibana, S.: The Ethics of Buddhism, The Maha Bodhi Society, Kolombo.
- Thomas, E. J.: Early Buddhist Scriptures, Kegan Paul, London; The Life of Buddha as Legend and History, Kegan Paul, London; History of Buddhist Thought, Kegan Paul, London; The Road to Nirvana, John Murray, London; The Quest of Enlightenment, John Murray, London.
- Warren, Henry Clark: Buddhism in Translation, Harvard University Press, SAD.
- Woodward, F. L.: Some Sayings of the Buddha, World's Classics, Oxford; The Buddha's Path of Virtue (prevod Dhammapade), Adjar, Indija.

Beleške

Budistički pogled na svet

- [1] Dhp. XII, 160.
- [2] D II, Mahaparinibbana sutta.
- [3] Tathagata doslovno znači "onaj koji je došao do sitine", tj. "onaj koji je otkrio istinu". Ovaj termin je obično koristio Buda da označi sebe i Bude uopšte.
- [4] Dhp. XX, 276.
- [5] Sangha doslovno znači "zajednica". No u budizmu ovaj termin označava "zajednicu budističkih monaha", koja je monašk ired. Buda, dhamma (učenje) i sangha (red) poznati su kao tisarana, "tri utočišta" ili tiratana (sansk. tiratna) "trostruki dragulj".
- [6] Kalama sutta (AN III, 65).
- [7] Vimamsaka sutta, broj 47 u Majjhima nikaya.
- [8] Pet prepreka su: (1) čulna želja, (2) zlovolja, (3) fizička i mentalna tromost, (4) nespokoјstvo i zabrinutost, (5) sumnja.
- [9] D II, Mahaparinibbana sutta.
- [10] Mahavira, utemeljitelj đainizma, bio je Budin savremenik, verovatno tek nekoliko godina stariji od njega.
- [11] Upali sutta, broj 56 u Majjhima nikaya.
- [12] Edikt u kamenu broj 12.
- [13] Interesantno je ovde primetiti da se Buda ovome pustinjaku obraća sa bhikkhu, nazivom koji se koristi za budističke monahe. Kasnije postaje jasno da on nije bhikkhu, niti član

monaškog reda (sangha) pošto moli Budu da ga primi u red. Možda je u Budino vreme termin bhikkhu korišćen za sve askete ili, pak, Buda nije mnogo mario za njegovu preciznu upotrebu. Bhikkhu znači “prosjak”, “onaj koji prosi hranu” i ovde se možda koristi u bukvalnom značenju.

[14] U poglavlju o trećoj plemenitoj istini.

[15] Reč koju je upotrebio je avuso, što znači prijatelj. To je učtiv izraz za obratanje među jednakima. Ali učenici se nikada tako ne obrataju Budi. Umesto toga koriste termin bhante, koji otprilike znači “gospodine”. U Budino vreme članovi njegove monaške zajednice (sangha) obraćali su se jedan drugom sa avuso, “prijatelju”. No, pre smrti, Buda je uputio mlade monahe da se starijima obrataju sa bhontle, “gospodine”, ili ayasma, “blaženi”. Ali stariji treba da se obrataju mladima po imenu ili sa avuso, “prijatelju”. (D II, Mahaparinibbana sutta.). Ovakva praksa održala se u zajednici sve do današnjih dana.

[16] Dobro je poznato da u Indiji krave tumaraju ulicama. Iz ovoga se vidi da je ta tradicija veoma duga. Ali u celini uzev te krave su poslušne i bezopasne.

[17] Arahant je osoba koja je sebe oslobodila svakog prljanja i nečistota kao što su želja, mržnja, zovolja, neznanje, gordost, obmanutost itd. Ona je dostigla četvrti ili najviši i krajnji stupanj u dostizanju nirvane, ispunjena je mudročću, samilošću i sličnim čistim i plemenitim osobinama. Pukusati je u to vreme bio dosegao tek treći stupanj, koji se tehnički naziva anagami, “ne-povratnik”. Drugi stupanj se naziva sakadagami, “jednom-povratnik” i prvi stupanj sotapanna, “ulazak u struju”.

[18] Hodočasnik Kamanita Karla Gelupa kao da je nastao inspirisan ovom pričom o Pukusatiju.

[19] Abhisamuc., str. 6.

[20] Ovaj problem obrađuje Edith Ludowyk-Gyomroi u svojoj

knjizi Uloga čuda u ranoj pali književnosti. Na žalost, ova doktorska disertacija nije još štampana. O istom predmetu videti članak iste autorke u *University of Ceylon Review*, vol. 1, broj 1 (april, 1943), str. 74 i dalje.

- [21] Ovde je reč saddha u uobičajenom, popularnom značenju “predanost, vera, verovanje”.
- [22] S II (PTS), str.117.
- [23] Ibid. I11, str.152.
- [24] Na prim. S V, (PTS), str. 423; III, str.103; M 111 (PTS), str.19.
- [25] S V (PTS), str. 422.
- [26] Canki sutta, broj 95 u Majjhima nikaya.
- [27] Sn (PTS), str.151 (stih 798).
- [28] U Mahatanhasankhaya suttu, broj 38 u Majjhima nikaya.
- [29] M I (PTS), str. 260.
- [30] M I (PTS), str.134-135. Dhamma ovde, prema komentarima, znači viša duhovna postignuća, kao i plemenite stavove i ideje. Ma kako one bile uzvišene i čiste, za njih se ne treba vezivati; tim pre bi isto tako trebalo postupiti u pogledu štetnih i loših stvari. MA II (PTS), str.109.
- [31] S V (PTS), str. 437.
- [32] Cula-Malunkya sutta, MN 63.
- [33] Tj. obojica su slobodni i nijedan od njih nema nikakvih obaveza prema onome drugom.
- [34] Ove četiri plemenite istine objašnjene su u sledeća četiri poglavlja.
- [35] Čini se da je ovaj Budin savet ostavio povoljan utisak na Malunkyaputu, jer se na drugim mestima govori kako se ponovo obraćao Budi za uputstva i sledeći ih postao je arahant. A (Kolombo,1929), str. 345-346; S IV (PTS), str. 72 i dalje.

Prva plemenita istina

- [1] Dhammacakkappavattana sutta “Pokretanje točka ispramo-
sti”. Mhvg (Alutgama, 1922) str. 9 i dalje; S V (P’TS) str.
420 i dalje.
- [2] Prevođenje ove reči sam izbegao zbog razloga koje dajem ne-
što kasnije.
- [3] A (Kolombo,1929) str. 49.
- [4] Mahadukkhakhandha sutta, M I (PTS) str. 90.
- [5] M I (PTS) str. 85 i dalje; S III (PT’S) str. 27 i dalje.
- [6] M I (P’TS) str. 87.
- [7] Vism (PTS) str. 499; Abhisamuc., str. 38.
- [8] Samkhittena pancupadanakakkhandha dukkha. S V (PTS)
str. 421.
- [9] S III (PTS) str.158.
- [10] S III (PT’S) str. 59.
- [11] Abhisamuc., str. 4. Vibh. str. 72. Dhs. str.133, stav 594.
- [12] S III (P’TS) str. S9.
- [13] S III (PTS) str. 60.
- [14] “Izrazi volje” je termin koji se danas najčešće koristi da pred-
stavi široko značenje reči samkhara u okviru spiska pet
sastojaka. Sarnkhara u drugim kontekstima može označa-
vati bilo šta uslovljeno, i u tom smislu su svih pet sastojaka
samkhara.
- [15] A (Kolombo,1929) str. 590 – Cetana’ham bhikkhave kam-
marn vadami. Cetayitva kammam koroti kayena vaca ma-
nasa.
- [16] Abhisamuc, str. 6.
- [17] S III (PTS) str. 60.
- [18] Prema filozofiji mahayana budizma sastojak svesti ima tri
vida: citta, rnanas i vijñana, i alaya-vijñana (obično pre-
vođena kao “skladišna svesti”) nalazi svoje mesto u ovom
sastojku.
- [19] S III (PTS) str. 61.

- [20] Mahatanhasamkhaya sutta, M 1 (PTS) str. 256 i dalje.
- [21] MA II (PTS) str. 306-307.
- [22] S III (PTS) str. 58.
- [23] A (Kolombo, 1929) str. 700. Ove reči je Buda uputio učitelju (sattha) po imenu Araka, koji beše oslobođen svih želja i živeo je u dalekoj prošlosti. Ovde je interesantno setiti se Heraklitovog učenja da je sve u stanju kretanja i njegovog čuvenog iskaza “Ne može se ući dvaput u istu reku, jer nova voda stalno nadolazi.”
- [24] anatta, učenje o nepostojanju sopstva, bite razmotreno u četvrtom poglavlju.
- [25] Zapravo, Budagoša poredi “biće” sa drvenim mehanizmom (dantyaanta). Vism. (PTS) str. 594-595.
- [26] Vism. (PTS) str. 513.
- [27] S II (PTS) str.178-179; III1 str.149, 151.
- [28] A V (PTS) str.113.
- [29] S V (PTS) str. 437. Zapravo, Buda kaže da onaj ko vidi jednu od četiri plemenite istine vidi i ostale tri. Te četiri plemenite istine su međusobno povezane.
- [30] Postoji statua iz Gandare, kao i ona iz Fou Kiena u Kini, na kojoj je Buda predstavljen kao asketa, iscrpljen, sama kost i koža. Ali tako je izgledao pre prosvetljenja, kada se podvrgavao rigoroznim asketskim vežbama, koje je odbacio pošto je postao Buda.
- [31] Abhisamuc. str. 7.
- [32] M II (PTS) str.121.
- [33] Radi detaljnije informacije o ovih sedam faktora prosvetljenja, vidi poglavlje posveteno meditaciji.

Druga plemenita istina

- [1] Mhvg. (Alutgama, 1922) str. 9; SV (PTS) str. 421 i dalje.
- [2] Vedanasarnudaya tanhasarnudayo. M I (PTS) str. 51.
- [3] Videti stranu 69.
- [4] Abhisamuc. str. 43, pradhanyartha, sarvatrartha.
- [5] Vidi Vibh. (PTS) str. 106 i dalje.
- [6] M I (PTS) str. 51; S II str. 72; Vibh. str. 380.
- [7] M I str. 86.
- [8] M I str. 48.
- [9] Interesantno je uporediti ovaj “izraz volje” sa “libidom” u savremenoj psihologiji.
- [10] MA I (PTS) str. 210.
- [11] Manosancetanaṭi cetana eva vuccatī . MA I (PTS) str. 209.
- [12] Vidi stranu 32.
- [13] S II (PTS) str.100. Tri oblika “žedi” su: (1) žeđ za čulnim zadovoljstvima, (2) žeđ; za postojanjem i preporođanjem i (3) žeđ za nepostojanjem, kao što je to dato u definiciji samudaye, “nastanka dukkhe”.
- [14] Vidi stranu 32.
- [15] M III (PTS) str. 280; 5 IV str. 47,107; V str. 423 i dalje.
- [16] Prmj. I (PTS) str. 78. “Khandhesu jayamanesu jiyamanesu miyamanesu ca khane khane tvam bhikkhu jayase ca miyase ca.” Ovo je citat u komentaru Paramatthajotika Budinih reči. Međutim, nisam mogao da ustanovim na kom mestu se one nalaze u kanonskim tekstovima.

Treća plemenita istina

- [1] Lanka. str.113.
- [2] Ponekad se za označavanje nirvane koriste pozitivni pojmovi kao siva “povoljna” , “dobra”, khema “sigurnost”, suddhi “čistota” , dipa “ostrvo” , sarana “utočište”, tana “zaštita”, para

“suprotna obala”, “druga strana”, santi “mir”, “smirenost”. Postoje 32 sinonima za nirvanu u Asamkhata samyutti, delu Samyutta nikaye. Oni su uglavnom metaforični.

- [3] Mhvg. (Alutgama,1922) str. 10; S V str. 421. Interesantno je zapaziti da ova definicija nirodhe “nestanak dukkhe”, koja se nalazi u prvoj Budinoj propovedi u Sarnatu, ne sadrži reč nirvana, mada definicija to znači.
- [4] S I str. 136.
- [5] Isto IV, str. 359.
- [6] Isto III, str.190.
- [7] A (PTS) II, str. 34.
- [8] S (PTS) IV; str. 251.
- [9] Sariputine reči. M I (P'TS) str.191.
- [10] Reči Muzile, još jednog Budinog učenika. S II (PTS) str.117.
- [11] Ud. (Kolombo,1929) str.172.
- [12] Isto str.128; D I (Kolombo,1929) str.172.
- [13] Treba uočiti da su sva duhovna i mistična stanja, ma kako bila čista i uzvišena, u stvari mentalne kreacije, dela uma, uslovljena i složena (samkhara). Ona nisu ni stvarnost, ni istina (sacca).
- [14] Ovo znači da on ne stvara novu karmu, jer je sada oslobođen “žedi”, volje, želje.
- [15] Ovaj izraz znači da je on sada arahant.
- [16] S V (PTS) str. 369.
- [17] Upor. Lanka. str. 200; “O mahamati, nirvana znači videti stvari onakvim kakve jesu.”
- [18] Nagardžuna jasno kaže da se “samsara uopšte ne razlikuje od nirvane, niti nirvana od samsare” (Madhya. XXV, 19).
- [19] Ovde treba zapamtiti da među devet nadzemaljskih dharm (navalokuttaradhamma) nirvana jeste iza magga (puta) i phala (ploda).
- [20] S III (PTS) str.189.
- [21] Ima onih koji pišu: “posle Budine nitvane” umesto: “posle

Budine parinirvane”. Besmisleno je reći “posle Budine nirvane” i takva sintagma nepoznata je u budističkoj literaturi. Uvek je izraz: “posle Budine parinirvane”.

- [22] S IV (PTS) str. 375 i dalje.
- [23] M I (P’1’S) str. 486.
- [24] Isto I, str. 487; 111, str. 245; Sn (PTS), stih 232 (str. 41).
- [25] Vidi sastojke izraza volje na str. 32 i 43.
- [26] A (Kolombo,192d) str. 218.
- [27] S I (PTS) str. 5.
- [28] M II (PTS) str.121.

Četvrta plemenita istina

- [1] M I (PTS) str. 301.
- [2] Videti sedmo poglavlje posvećeno meditaciji.
- [3] Vism. (PTS) str, 510.
- [4] Mhvg. (Alutgama,1922) str.10.

Učenje o nepostojanju sopstva

- [1] Mhvg. (Alutgama,1922) str. 4 i dalje; M I (PTS) str. 167 i dalje.
- [2] Ovo je objašnjeno nešto kasnije.
- [3] M III (PTS) str. 63; S II (PTS) str. 28, 95 itd.
- [4] Vism. (PTS) str. 517.
- [5] Vidi prethodno na str. 41
- [6] Ograničenost prostora ne dozvoljava šire raspravljanje o ovoj važnoj temi. Nameravam da o tome šire raspravljam u svo-
me radu o budističkoj filozofiji koji je u pripremi.
- [7] Sarattha II (PTS) str. 77.
- [8] Mh. sutralankara, XVIII 92.

- [9] H, fon Glazenap u članku “Vedanta i budizam” o problemu anatta u časopisu *The Middle Way*, februar, 1957, str. 154.
- [10] Pokojna gđa Ris-Dejvids i ostali. Videti njena dela Gotama čovek, Sakya ili koreni budizma, Priručnik budizma, Kakav je bio prvobitni budizam itd.
- [11] M I (PTS) str.136-137.
- [12] Navedeno u MA II (P’TS) str.112.
- [13] F. L. Vudvordov prevod reči dhamma ovde sa “Sva stanja su složena” sasvim je pogrešan. (Budini Put vrline, Adjar 1929, str. 69.) “Sva stanja su složena” znači samo samkhara, ali ne i dhamma.
- [14] Samkhara na spisku pet sastojaka označava “izraze volje” ili “mentalne aktivnosti” koje za posledicu imaju karmu. No, ona ovde znači sve uslovljene ili neuslovljene stvari, uključujući i svih pet sastojaka bića. Termin samkhara ima različite konotacije u različitim kontekstima.
- [15] Upor. takode Sabbe samkhara anicca “Sve uslovljene stvari su prolazne”, Sabbe dharmma anatta “Sve dhamme su lišene sopstva”. M I (PTS) str. 228; S III str. 132-133.
- [15] M I (PTS) str.137.
- [16] Isto, str. 138. Osvrćući se na ovaj odlomak, S. Radakrišnan (Indijska filozofija, tom I, London, 1940, str. 485) kaže: “Pogrešno stanovište koje zagovara postojanje trajnog malog sopstva jeste ono što Buda pobija”. Ne možemo se složiti sa ovom opaskom. Baš naprotiv, Buda zapravo ovde pobija univerzalni atman ili Dušu. Kao što smo upravo videli, u citiranom odlomku, Buda nije prihvatao bilo kakvo sopstvo, veliko ili malo.
- Po njegovom sudu sve teorije o atmanu su pogrešne, mentalne projekcije.
- [18] U svome članku “Vedanta i budizam” (*The Middle Way*, februar 1957) H. fon Glazenap sasvim dobro objašnjava ovaj problem.

[19] Komentar Dhp. kaže: Natho'ti patittha "Natho znači potporu (utočište, pomoć, zaštitu).

Stari sinhaleški Sannaya parafrazira reč natho sa pihita vanneya "jeste potpora (utočište, pomoć)". (Dhammapada Purana-sannaya, Kolombo; 1926, str. 77). Ukoliko uzmemo negativan oblik reči natho, ovo značenje postaje još uverljivije. Anatha ne znači "bez gospodara", već "bespomoćan", "nezaštićen", "jadan". Čak i PTS pali rečnik objašnjava reč natha kao "zaštitnik", "utočište", "pomoć", a ne kao "gospodar". Prevođenje reči lokanatha sa "spasilac sveta", što je korišćenje popularnog hrišćanskog termina, sasvim je netačno, jer Buda nije spasilac. Ovaj izraz zapravo znači "utočište za svet".

[20] D II (Kolombo,1929) str. 62.

[21] Ris Dejvids (prevod Digha nikaye II: str:108) "Budite sebi vodiči. Budite sebi utočište. Ne obazirite se na bilo kakvo spoljašnje utočište."

[22] Dipa ovde ne znači vodič, već zapravo "ostrvo". Komentar za Digha nikayu (DA Kolombo, str. 380), komentarišuti reč dipa, kaže: Mahasamuddagatam dipam viya attanam dipam patlthanam katva viharatha. "Boravi stvarajući od sebe ostrvo, oslonac (mesto za odmor) baš kao ostrvo u velikom okeanu." Samsara, kontinuitet egzistencije, obično se poredi sa okeanom, samsara-sagara, a ono što u okeanu pruža utočište jeste ostrvo, kopno, a ne vodič.

[23] D II (Kolombo, 1929) str. 61-62. Jedino je poslednja rečenica doslovno prevedena. Ostatak priče je ukratko dat prema Mahaparinibbana suttu.

[24] Isto, str. 62. Za satipathanu vidi poglavlje posvećeno meditaciji.

[25] Mhvh. (Alutgama,1929) str. 21-22.

[26] Drugom prilikom Buda je istom tom Vačhagoti odgnorio da Tathagata nema teorija, pošto on vidi prirodu stvari (M

I (PTS) str. 486.) I ovde on ne želi da se prikloni bilo kakvim teoretičarima.

[27] Sabbe dhamma anatta(Ovo su doslovno iste reči kao u prvom stihu Dhp. XX, 7, koje smo ranije razmatrali.) Vudvordov prevod ovih reči “sve stvari su prolazne” (Srodne izreke IV, str. 282) potpuno je pogrešan, verovatno usled previda. No, to je veoma ozbiljna greška. I to je, možda, jedan od razloga za toliku nepotrebnu raspravu o Budinom ćutanju. Najvažnija reč u ovom kontekstu, anatta, “bez sopstva”, prevedena je kao “prolazne”, Prevodi na engleski tekstova pisanih na paliju sadrže veće ili manje greške ove vrste - nekima je uzrok nepažljivost ili previd, a nekima slabije poznavanje samoga jezika. Kakav god uzrok bio; korisno je ovde pomenuti da su, uz sve poštovanje prema velikim pionirima na ovom polju, takve greške odgovorne za dobar broj pogrešnih predstava o budizmu među ljudima koji nemaju pristup originalnim tekstovima. Zato je dobro znati da Pali Text Society planira da revidira postojeće i objavi nove prevode.

[28] Jednom drugom prilikom, očigledno pre ovoga, kada je Buda objasnio jedno duboko i komplikovano pitanje -- pitanje šta se događa sa arahantom posle smrti, Vachagota reče: “Blaženi Gotama, obuze me neznanje, zapadoh u nedoumicu.

Ono malo vere što sam imao na početku ovoga razgovora sa blaženim Gotamom, sada je iščilelo.” (M I (PTS) str. 487. Zato Buda nije želeo da ga ponovo zbunjuje.

[29] S IV (PTS), str. 400-401.

[30] Ovo Budino znanje se naziva Indriyaparoparyattanana. M I (PTS) str. 70; Vibh. (PTS) str. 340.

[31] A (Kolombo,1929) str. 216.

[32] Na primer, S IV (PTS) str. 393, 395; M I (PTS) str. 484.

[33] Vidi napomenu broj 28.

- [34] Na primer, vidi S III (PTS) str. 257-263; N str. 391 i dalje, 395 i dalje, 398 i dalje; 400; M I str. 481 i dalje, 483, 489, A V str.193.
- [35] Jer vidimo da posle izvesnog vremena Vačhagota ponovo dolazi da vidi Budu, ali ovoga puta ne postavlja pitanja kao i obično, već kaže: “Odavno nisam razgovarao sa blaženim Gotamom. Bilo bi dobro ako bi mi blaženi Gotama ukratko razložio dobro i loše (kusalakusalam). Buda mu odgovori da će mu razjasniti dobro i zlo ukratko, kao i u detalje; tako i učini. Na kraju Vačhagota postane Budin učenik i sledeći njegovo učenje dostiže stupanj arahanta, otvari Istinu, nirvanu, i više ga nisu opsedali problemi atmana i drugi. (M I (PTS) str. 489 i dalje).
- [36] S II (PTS) str. 94. Neki ljudi misle da je alayavijnana “svest-skladište” (Tathagathagabha) mahayana budizma nešto slično sopstvu. Ali Lankavalara sutra kategorično kaže da to nije atman (Lanka str. 78-79).
- [37] S III (PTS) str.126 i dalje.
- [38] Čak i danas najveći broj ljudi upravo ovako razmišlja o sopstvu.
- [39] M III (PTS) str.19; S III str.103.
- [40] Abhisamucaya, str. 31.

“Meditacija” ili oplemenjivanje uma

- [1] A (Kolombo,1929) str. 276.
- [2] The Yogovacara’s Manual (urednik T. V. Rhys-Davids, London,1896), tekst o meditaciji napisan na Šri Lanki verovatno u 18. veku, pokazuje kako se vremenom meditacija degenerisala u ritualno recitovanje formula, paljenje sveća itd. Videti takode poglavlje XII o asketskom idealu u Walpola Rahula: History of Buddhism in Ceylon (Colom-

bo,1956) str.199 i dalje.

- [3] Videti prethodno
- [4] Videti Sallekha sutta (broj 8) u Majjhima nikayi.
- [5] S I (PTS), str. 5.
- [6] M I (PTS) 100.
- [7] Vidi prethodno.

Budino učenje danas

- [1] M I (PTS) str. 30-31.
- [2] Isto, str. 490 i dalje.
- [3] S I (PTS) str. 234.
- [4] MA I (PTS) str. 290 i dalje. (Budistički monasi, Članovi sanghe ne treba da imaju ličnu svojinu, ali im je dozvoljena zajednička (sanghika) svojina).
- [5] D I (Kolombo, 1929) str. 101.
- [6] Vidi prethodnu stranu.
- [7] A (Kolombo, 1929) str. 786 i dalje.
- [8] D III (Kolombo, 1929) str. 115.
- [9] A (Kolombo, 1929) str. 232-233.
- [10] Jataka 1,260,399; II, 274,320; V, 119, 378.
- [11] Interesantno je uočiti ovde da su Pet moralnih principa ili panca sila u indijskoj spoljnoj politici u skladu sa budističkim principima koje je Ašoka, veliki budistički vladar, primenjivao u upravljanju svojim carstvom u 3. veku. Izraz panca sila je i sam budistički termin.
- [12] Dh.p.15.
- [13] Isto, XVII.3.
- [14] Isto XV.5.
- [15] Isto VIII.4.

Odabrani tekstovi

- [1] Kao što se može videti iz četiri prethodna pasusa, postoje tri vida znanja o svakoj od Četiri plemenite istine: 1. znanje da je ona Istina (sacca-ñana) 2. znanje da neku funkciju ili delo s obzirom na tu Istinu treba učiniti (kicca-ñana) i 3. znanje da je ta funkcija ili delo s obzirom na tu Istinu učinjeno (kata-ñana). Kada se ta tri vida primene na svaku od Četiri plemenite istine dobija se dvanaest načina.
- [2] Interesantno je ovde primetiti da se treći deo Puste zemlje T. S. Eliota naziva Propoved o vatri. U belešci uz stih 308: “Gori, gori, gori, gori”, Eliot piše: “Kompletan tekst Budine Propovedi o vatri (koja po važnosti odgovara Propovedi na gori) iz koje su ove reči preuzete, može se naći u knjizi pokojnog Henri Klarka Vorena Budizam u prevodu (Harvard Oriental Series). Gosp. Voren je bio jedan od velikih pionira u proučavanju budizma na Zapadu.”
- [3] Termin asava u ovoj suttii ima šira značenja nego u svom redovnom psihološkom i etičkom značenju “priliva”, “odliva”, “taloga”, “nečistoće”. On se ovde koristi figurativno i obuhvata i razne brige i fizičke tegobe i nevolje, kao što se to može videti iz onoga što sledi.
- [4] Četiri para osoba čine četiri vrste učenika koji su dosegli četiri Puta i četiri Ploda svetačkog života, a to su: sotapatti („ulazak u tok“), sakadagami (jednom povratnik), anagami (nepovratnik) i arahatta (uzvišeni). Onaj ko je dosegao Put i onaj ko je dosegao Plod svakog od četiri stupnja svetačkog života uzeti su zajedno i posmatrani kao par. Otud četiri para osoba. A kada se dve osobe svakog para posmatraju odvojeno imamo osam individua.
- [5] Ritual odavanja poštovanja različitim delovima sveta radi obezbeđivanja zaštite moćnih duhova ili bogova koji ih nastanjuju bio je jedan stari ritual u okviru vedske tradicije. Buda je pobijao i odbacivao takvo sujeverje, stare rituale,

tako što im je davao novo značenje i tumačenje, prilagođavajući ih osobi sa kojom je razgovarao. Uporediti Parabolu o komadu tkanine u ovom izboru, gde bramanu govori o „unutrašnjoj kupki“, umesto u „kupanja u svetim rekama“.

- [6] Sada Buda objašnjava Sigali koji su to šest delova sveta i kako im se treba klanjati u skladu sa „učenjem plemenitih“ i to izvršavanjem svojih dužnosti i obaveza, umesto rituala koje je propisala bramanska tradicija. Ako se „šest smerova“ na takav način čuvaju, oni su zaštićeni i osigurani, nika kva opasnost od njih ne može doći. Bramani su se takođe klanjali delovima spoljašnjeg sveta kako bi sprečili svaku opasnost koja bi mogla doći od duhova i bogova u njima nastanjenim.
- [7] Gandhabba, slobodnije se može prevesti kao „anđeo“, predstavlja vrstu polubožanskih bića, nebeških muzičara.
- [8] sotapatti, prvi stupanj u dostizanju nirvane.
- [9] doslovno: “božanska kazna”, brahma-danda.
- [10] Ćana beše blizak prijatelj i vozar princa Sidarte pre no što je on postao Buda. Kasnije se pridružio redu, ali je bio egoistično ponosan na svoju bliskost sa Učiteljem. Bio je sklon nepopustljivosti i tvrdoglavosti i često se ponašao mimo pravila. Posle Budine parinirvane (smrti), kada je Ananda posetio Ćanu i saopštio mu ovu kaznu potpunog bojkota, time je čak i njegov ponos bio slomljen, postao je smeran, oči mu se otvoriše. Kasnije je krenuo pravim putem, postao arahant i kazna je automatski otpala.
- [11] Misli se na mogućnost da se monasi iz poštovanja prema Učitelju ustežu da mu postavljaju pitanja, pa treba svoje pitanje da došapnu onome pored sebe, a ovaj će ga javno izreći kao svoje.

Svuda u svetu danas raste interesovanje za budizam. Mnoštvo Sje društava i grupa osnovano i objavljeno je jako puno knjiga čija je tema Budino učenje. Međutim, za žaljenje je što su većinu njih napisali oni koji nisu sasvim kompetentni ili u tom svom poslu polaze od pogrešnih pretpostavki proizašlih iz drugih religija, pa je onda neizbežno pogrešno predstavljanje i tumačenje predmeta o kojem pišu. Jedan profesor uporedne religije koji je nedavno objavio knjigu o budizmu nije znao čak ni to da je Ananda, verni Budin pratilac, bio bhikkhu (monah), već je mislio da je reč o nezaredenom sledbeniku! Dakle, čitaocu nije teško da zamisli kakvo mu znanje o budizmu takve knjige mogu doneti.

Što se mene tiče, u ovoj knjižici sam se trudio da je prilagodim obrazovanom i pronicljivom čitaocu, ne suviše upućenom u čitavu problematiku, a kojeg interesuje čemu je to Buda podučavao. Cilj mi je bio da u kraćim crtama, što je moguće neposrednije i jednostavnije, što vernije izložim Budino učenje onakvo kakvo nalazimo u originalnim pali tekstovima Tipitake, koje su naučnici jednodušno ocenili kao najranije celovite zapise Budine nauke. Materijal koji je ovde korišćen i citirani odlomci preuzeti su direktno iz tih tekstova. Tek na nekoliko mesta okrenuo sam se kasnijim spisima.

Takode sam na umu imao i čitaoca koji već ima neka znanja o tome šta je Buda propovedao i želeo bi to svoje znanje još da produbi. Da bih mu u tome pomogao, nisam samo dao pali ekvivalente za većinu ključnih pojmova, već i upućivanja na originalne tekstove u fusnotama i selektivnu bibliografiju.

